

Aktualen pogovor

Naš tržni sistem je še vedno podoben letalu na tleh

Janko Smole: Premalo mislimo, da moramo razviti tudi tržišče finančnih sredstev, kar je bistven element tržišča nasploh

Zvezni sekretar za finance Janko Smole se je odzval vabilu uredništva Dela za pogovor, v katerem bi pojasnil koncept finančne politike, za katerega uresničenje si prizadeva kot član zveznega izvršnega sveta in zvezni sekretar za finance. Pogovor je bil v dopisništvu Dela v Beogradu. V imenu uredništva so sodelovali odgovorni urednik Jak Koprivc, naš beograjski dopisnik Zdravko Ilić in urednik Aleksander Javornik, ki je pogovor po stenografskih zapisih tudi pripravil za objavo.

DELO: Kakšni so pogoji za stabilizacijo v sedanjem obdobju glede na razmere, ki so vladale v gospodarstvu še pred enim letom?

SMOLE: Stabilizacija zahteva žrtve. Naše moramo biti pripravljene in si prizadevati, da bi bile pravično razdeljene. Stabilizacija zahteva tudi objektivne kriterije, na podlagi katerih bomo lažje prišli do spoznanja, kako med seboj razdeliti obveznosti. Brez tega stabilnosti ne bo. Pri nas pa še vedno prevladuje mišljenje, da so široke možnosti za razvijanje porabe in da še ni časa, da bi pogledali v oči resnici, ki narekuje žrtve.

DELO: Govorite o žrtvah, kaj mislite s tem?

SMOLE: Te žrtve so predvsem v tem, da moramo v tržnem gospodarstvu dosledno izpolnjevati obveznosti. Neskladno z vsakršnim denarnim tržnim gospodarstvom je prevzemati obveznosti, ne da bi jih plačevali. Tu je zelo širok manevrski prostor za delovanje neekonomskih sil, ki ni v skladu z nobenim sistemom demokracije, najmanj pa s sistemom samoupravljanja. Razen tega ima delovanje teh sil zelo negativne posledice za našo plačilno bilanco in razmerja na trgu.

Zato mislim, da je decentralizacija, ki je bila opravljena z ustavnimi amandmaji, velik korak naprej. Prvič omogoča, da se vsaki soodi ne z namišljenimi pregradami, temveč z resničnimi pregradami. Mislim, da je prvič, da so se družbenopolitične skupnosti ob prenosu obveznosti navzdol na republike soočile s pregrado naših resničnih materialnih možnosti. Zdaj smo prvič institucionalno, družbeno in ustavno v položaju, ko ta spoznanja znotraj republik narekujejo takšno potrošnjo, ki se bo ujemala z našimi možnostmi.

Besedo imajo republike

DELO: Eden od poslancev v zveznem gospodarskem zboru je nedavno rekel, da danes federacija ni več tista, ki gospodarstvo stiska s tem, da mu jemlje in da se je ta vloga sedaj premaknila na republike in občine. Je ta trditev točna?

SMOLE: Republike se bodo morale prejeti ali slej politično soočiti z zahtevami samoupravljalcev in delovnih organizacij in ugotoviti njihove resnične materialne možnosti. Doslej so se vedno ognile temu neposrednemu soočenju in je do tega vedno prišlo na ravni federacije. Toda sedaj federacija nima nobenih obveznosti več glede investicij, ima samo še obveznosti glede proračuna. Del teh obveznosti, približno 50

odstotkov, pokriva sama, vse drugo, to je več kot 50 odstotkov svoje potrošnje, pa pokriva s prispevkom republik. Težišče splošne porabe in drugih investicijskih izdatkov je na ravni republik. One se morajo soočiti z gospodarstvom. Da bi pa to storile, je treba urediti pravila igre, predvsem pa opraviti sistemske izboljšave v tem smislu, da bo delovalo tržno gospodarstvo.

DELO: Vprašanje je zdaj, koliko so republike in občine sposobne, da bi že vodile drugačno politiko sprčo dediščine, ki so jo prevzele od federacije. Mi slimo na bremena, ki jih bodo morale začeti plačevati v zvezi z neproračunsko bilanco federacije. Glede tega prostor nekaterih republik ni velik.

SMOLE: Težava je vedno v tem, da si obremenjen z resničnimi hipotekami. Prav zato je prišlo do prenosa teh hipotek na republike. Danes so republike gotovo pred problemom: kako na eni strani izpolniti stare obveznosti, na drugi pa, kako zadostiti novim razvojnim programom, željam in razvojnim ambicijam. Mislim, da bodo te razvojne želje precej subjektivistično opredeljene, v kolikor ne bo deloval prvi dejavnik, to je pritisk realnih problemov, ki so jih podedovale od federacije in ki jih republike zdaj prevzemajo.

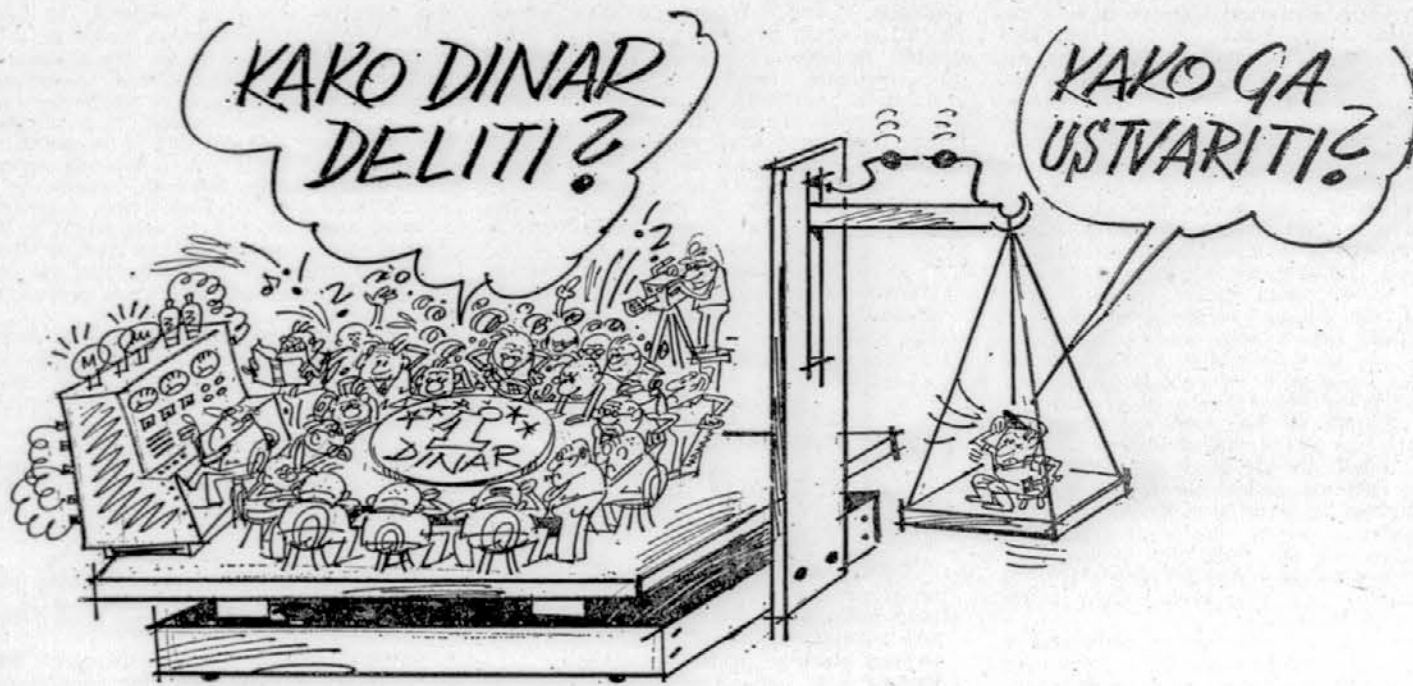
Najprej poravnati stare obveznosti

DELO: To je bistvena preskušanja za ta novi sistem? Vi vseskozi govorite o soočenju z realnimi možnostmi. To pa v pozitivnem smislu pomeni tudi zoževanje porabe v realne okvire. O tem smo neštokrat govorili in zveni kot fraza za nekaj let ugotovitev, da troši več, kot so naše realne možnosti. Ali vidite kakšno nevarnost, da bi to soočenje povzročalo nove pritisk, zlasti se z vidika razvojnih ambicij, ki jih ima vsaka republika? Pritisk na vra-

JANKO SMOLE

Marjan Bregar: RAVNOTEŽJE

čanje na staro pri urejanju materialnih zadev po že preizkušenih metodah, z nenehno novo emisijo itd.

SMOLE: Izredno velike nevarnosti so v tem prav zaradi precej defektnega tržnega sistema. Doseči moramo, da ne bo več moč sprejemati novih pobud in jih hkrati finančno ne izpolnjevati. Če bi bilo tako, bi bil prostor za delovanje subjektivističnih sil res odprt. Zato moramo dosledno vztrajati v svo družbeno avtoriteto, da je treba najprej poravnati stare obveznosti.

Tisti, ki starih obveznosti ni pokrili, ne more začeti novih investicij, ne more povečati proračunske porabe.

DELO: Najbrž bo potrebno še veliko truda, da bomo to do kraja uresničili?

SMOLE: Predvsem moramo spopolniti naš tržni sistem. Vlada, ki želi uresničiti svoje razvojne programe, bi morala iti na trg in na trgu ugotoviti, ob katerih pogojih lahko dobi finančna sredstva. To delajo tudi drugi po svetu. Na tem trgu ne prodajajo samo tekstila, obutve in živil, temveč tudi finančna sredstva. Kupec teh finančnih sredstev, pa naj bo to delovna organizacija ali proračun, ali družbenopolitična skupnost, bi moral na tržišču ugotoviti realno ceno in realne možnosti in za ta finančna sredstva plačati ustrezno ceno. Tega pa pri nas v sistemu nimamo, in ker tega nimamo, je odprt prostor za arbitražnost in za delovanje, da bi se želje, vgenialna programi in ideje spreminjale v stvarnost. V resnici se tudi spreminjajo, samo

nam ob tem dezintegrirajo celotno gospodarstvo. To je izredno nedemokratski sistem.

DELO: Kako naj bi bilo po vašem to urejeno?

SMOLE: Vlada mora živeti v prostoru, ki bo hermetično zaprt in opredeljen z njenimi resničnimi proračunskimi finančnimi možnostmi. Ne sme pa živeti od svojih želja in sprčo političnih pritiskov te politične pritisk spreminjati v svojo voljo, ki bo vplivala jutri prek finančnih in materialnih sredstev na jugoslovanski trg.

DELO: Zakaj pri nas ni tako? Verjetno ne gre samo za pomanjkanje volje, ampak očitno še za kaj drugega.

Zapostavljeno tržišče finančnih sredstev

SMOLE: Zaradi tega, ker še vedno mislimo, da je trg samo trg blaga in ker ne mislimo, da je treba razviti tudi denarni trg, ki je bistven element trga nasploh. Koliko bo na tem trgu na razpolago finančnih sredstev, ne more biti odvisno od posameznih bank in od tega, da ima vsaka banka svojo banko in da je ta banka zdaj servis, ki zadovoljuje potrebe tega gospodarstva, te vloge, te republike. Nenehno imamo opravka s simbiozami z izvršno oblastjo ter banko, ki je bil večer primer federacije, danes pa se te stvari več ali manj ponavljajo tudi na drugih ravneh. Banka pa je lahko le ena od institucij, ki nenehno razvitega gospodarstva, samo tehnični servis, ki opravlja določene naloge. Ne pa, da izpolnjuje voljo določenih političnih organov, ki so z najboljšim namenom, da bi dosegli visoko stopnjo rasti, izhod iz zaostalosti in svoje razvojne ideje, čisto na najboljši poti, da pridejo do prav nasprotnih učinkov.

DELO: Če bi iz te ugotovitve naredili poenostavljen sklep, bi lahko rekli, da zaradi tega, ker tega nimamo, še vedno vlagamo dostikrat v prazno, nerentabilno, da dostikrat vzdržujemo proizvodnjo, ki nima zagotovljene prodaje itn. Ali vi kot sekretar za finance čutite razpoloženje, da se to spremeni?

Tega razpoloženja je bilo pred nekaj leti več, vsaj deklariranega; neposredno po uvedbi gospodarske reforme smo na veliko govorili o nujnosti finančnega trga in vseh teh vprašanjih, o katerih vi zdaj govorite kot o neresenem problemu.

Še vedno etatiziran rizik

SMOLE: Mislim, da smo glede trga danes v zelo velikih dilemah. Z ene strani so zelo navzoče sile, ki skušajo tržni mehanizem nekako zanikati in ki pod pritiskom razvojnih, socialnih in drugih problemov in pod pritiskom izvršnega greha hipoteke federacije več ali manj ne razumejo delovanja tega tržišča. Na drugi strani so pa tisti, ki menijo, da je sedanji trg zelo defekten in da ga moramo razviti. To je prepotrebni element za razvoj samoupravnega socializma.

DELO: V čem so pomanjkljivosti tega trga?

SMOLE: Danes imamo tipične primere, da je riziko še vedno izredno etatiziran. To se kaže med drugim v tem: izgube morajo pokrivati družbenopolitične skupnosti. Koliko jih pokriva, je drugo vprašanje. V načelu gre še vedno za popolnoma etatističen sistem, ki točno določene rizike, ki odseva v izgubah raznih podjetij ali v njihovi neuključnosti, prenese kot škro na družbo, čeprav obstaja v vsakem tržnem sistemu povezanost med podjetjem, ki je dolžnik, in podjetjem, ki je upnik. Podjetje, ki je dobavitelj in dobavlja blago delovnim organizacijam, ki so zanj trg, mora biti v prvi vrsti zainteresirano in v polni meri s svojim rizikom navzoče pri usodi teh delovnih organizacij, če imajo izgubo. Ali druga zadeva: vprašanje banke, ki je kreditor, in delovne organizacije. Nemogoče si je zamisliti v tržnem mehanizmu, da ob podjetju, ki posluje z izgubo, ostane banka neprizadeta. In ker ostane banka neprizadeta, je zanj seveda ogromen prostor samo za nove pobude.

Legitimacija naj bodo lastna sredstva

DELO: In kaj boste ukrenili?

SMOLE: Na teh stvareh dela sekretariat za finance. Prav v sedanji fazi ustavnih dopolnil in bistveno drugačnega političnega položaja moramo čimprej predlagati nove, bogatejša sistemske rešitve, ki bodo omogočile oblikovanje boljšega tržnega mehanizma.

Nemogoče je v tržnem gospodarstvu, da se vsak lahko zadovoljuje, neodvisno od tega, s kakšnimi lastnimi sredstvi in skladi razpolaga. Tak položaj omogoča, da se nenehno lahko pojavljajo sile zunaj gospodarstva, spodbujajo ustanavljanje novih podjetij, pri čemer so ta podjetja v celoti naslonjena samo na tuja sredstva. Normalno pa bi bilo razvijati gospodarstvo predvsem z obstoječimi delovnimi organizacijami in v okviru obstoječih delovnih organizacij s tistimi, ki imajo legitimacijo v obliki lastnih sredstev. Če ima kdo lastno milijardo, naj se zadolži še za pet milijard, nemogoče pa je, da se kdo v celoti zadolži, ker ima spetnato idejo, ker ima dober program, ker vsi politični dejavniki pritiskajo, da je treba njegovo idejo uresničiti. Normalno razpolaganje z lastnimi denarjem in tisti, ki vlaga lasten denar, je normalno, da prek bančnega sistema dobi še dopolnilna sredstva. Pomeni, da greš od vsega začetka s svojim lastnim rizikom v investicijo, ne pa s papirjem, z idejami, s konstrukcijami, ki se bodo jutri podrele in pri čemer bo riziko padel na druge.

DELO: Iz tistega, kar ste govorili o bankah, lahko sklepamo, da so naše banke še vedno etatistične organizacije. Govorite o preostalih tržnih oblikah zbiranja sredstev. Imate predloge o tem, kakšno naj bi bile te nove oblike zbiranja sredstev na trgu?

Javno posojilo in obveznice

SMOLE: Predvsem bi morali začeti uveljavljati take nove oblike, kot so javna posojila in obveznice. Ogromna vrednost javnega posojila je, da mora biti pri uradni organi registrirano, za javno posojilo je treba izpolniti določene pogoje, razpis je pod demokratično kontrolo in postopkom. Če razpis javnega posojila ne uspe, to pomeni, da javnost, da gospodarstvo ni potrdilo javnega posojila in da investicija ni možna.

DELO: Ko je beseda o javnih posojilih in obveznicah, imamo vtis, da obstajajo tu resni idejno družbenopolitični problemi. Vzemite primer s posojilom za progo Beograd-Bar. Lani je bilo v Srbiji razpisano posojilo in je veliko ljudi vpisalo znatne zneske. Zdaj, v eri razprav o socialnih razlikah, pa se pojavljajo resne kritike, da so tisti ljudje plačali za progo zato, da bi izgrajili družbeno skupnost pri plačilu davkov. Ali imajo ti družbeni dejavniki in politični problemi kaj zveze s tistim, ko ste rekli, da pri nas tržna obnašanja šepa?

SMOLE: To je odsev tega. Še vedno so navzoče etatistične strukture, ki celoten problem razširjajo reprodukcije naprila v te ozke okvire: vlada in ustrezna banka. S tem preprečujejo, da bi našli tudi najboljše in najbolj optimalne rešitve, kot je primer za te vrste razširjeno reprodukcijo. Tako javna posojila morajo ne samo imeti ustrezno obrestno mero, temveč jih je treba podpreti z davčnimi olajšavami.

Obveznice bi nam pomenile še nekaj odgovornosti za poslovne rezultate. Danes se še vedno znaten del podjetij nagiba k temu, da dela z izgubo. In ker je izguba, sledi potem pritisk, češ da je treba sprejeti drugačne sistemske rešitve, druge pogoje gospodarjenja. Nihče pa se pri nas še ni pohvalil, da dela dobro, da ima velik dohodek. Če bi bila podjetja odvisna od takih posojil in obveznic, potem bi morala postopoma pred javnostjo in pred vsimi dejavniki na finančnem trgu začeti dokazovati, da dobro poslujejo, da imajo dobre poslovne rezultate. To delajo podjetja v tujini.

DELO: Smo celo v položaju, da slaba podjetja diktirajo ekonomsko politiko, njene posamezne poteze. In mi se (Nadaljevanje na 16. strani)

Za konec tedna

Sobotna priloga Dela

Iz vsebine:

IVAN VIDIC
VINKO HAFNER
Portret tedna

BILAKOV TAJNI REFERAT
Povzetek iz "Le Monde"

ODGOVORNOST KOMUNISTOV ZA STROKOVNO IN IDEJNO RAVEN
Beseda Dr. Borisa Majerja

MED VČERAJ, JUTRI IN O SREČI
Pogovor za okroglo mizo

MARJAN SEDMAK
ODSKOČNA DESKA ZA NAPADE
Ob veliki sodni obravnavi v Rimu

DR. C. BARNARD
DEVET VARNOSTI ZA SRCE
Medicina

Josip Vidmar

K našemu trenutku

Pred seboj imam štiri razprave s seje komisije pri skupščini socialistične republike Slovenije za raziskovalno dejavnost, ki je bila 21. I. 1972. Avtorji prispevkov so: akademik dr. Robert Blinc, republiški poslanec Gregor Klančnik, znan javni delavec Tone Bole in dr. Franca Hecceur, podpredsednik izvršnega sveta Slovenije. Imena diskutantov in razen njihovih izjavaj nima priložnosti o resni skriti, ki jo naši javni delavniki v Raziskovalni skupnosti in zunaj nje posvečajo vprašanju naše znanosti in njene vloge v našem življenju, zlasti pa v našem gospodarstvu. Da gre predvsem za usluge gospodarstvu, je kajpada razumljivo in nujno. Gospodarstvo je tudi rdeča nit, ki je določeno utkana v vse štiri razprave. Tako orientacija je kajpa da treba prilagoditi in strinjati se je z vse, ni napori, ki skušajo iz skriti za našo industrijo vnesti v našo znanstveno politiko pameten red, smiselnost in smotnost in se meje, ki jih zaradi svoje omogočajočosti oziroma nezmožnosti moramo postaviti svojim znanstvenim prizadevanjem. V tej diskusiji je podano nekaj načelnih stališč o razmerju med aplikativnim ter razvojnim znanstvenim delom in čisto raziskovalno znanostjo, in to v duhu razumnega priznavanja, da gre razvojnemu in neposredno koristnemu delu vsakega gmošna primat, kar je v skladu z upoštevanjem realnosti in neizprosni dejstva gospodarskega sveta. Poleg tega se diskutira dotika še vprašanja o razdelitvi sredstev, name njenih za pospeševanje vsakršnega znanstvenega dela o razdelitvi sredstev, ki ovira in celo onemogoča strogo pretehtano in z enotnim načrtom vodeno znanstveno politiko, ki bi morala biti osredotočena na enem mestu, če naj bi bila zares učinkovita in ekonomična.

Vsa ta problematika, katere ključna vprašanja so sorazmerno jasna in še ne kaj časa znana, je tu pomembno postav-

ljena pred nas konkretno in lapidarno, da živo poziva razumnosti javnosti in odločujočih dejavnikov k premisleku in ukrepanju. V tem pogledu je bila razprava koristna in je izpolnila svoj namen, oziroma storila je vse, da bi ga izpolnila. In vendar! Osnovni pojem in glavna pomisel, ki prevladuje v nji, sta korist in korist v gospodarstvu, pri čemer je gospodarstvo večkrat soznačnica za industrijo. V skidu s tem se tudi pojem znanosti pogosto pokriva s koristno znanostjo ali z drugo besedo s tehniko in z znanstvenimi strokami, ki lahko neposredno služijo industriji kot na primer kemija in podobne vede. Tako pravi na primer dr. Blinc na koncu svojega ekspozice. »Glavni problem je, kako sredstva usmeriti, sredstva sklada in sredstva družbe v širšem smislu, da bi šli korak naprej, da bi gradili industrijo na znanstveni bazi oziroma, da bi obstoječe industrije poskušali postaviti na znanstveni način... Nas čes lanko prezim je tista in industrija, ki ali dela res dobro raziskovalno delo, visoko kvaliteto in ki je obenem družbeno valorizirano, ali z njo jo kadro ali pa s pomočjo gospodarstva, in to res na pravem mestu.« Skratka: industrija in gospodarstvo in raziskovalno delo, ki jima služi. In vendar!

Kakor se mi tudi zdi ta tako določena in intenzivna skrb razumljiva in naravna, se mi pa na drugi strani dosedva, da bi le ne smela biti popolnoma ekskluzivna ali popolnoma samo koristnosti in koristnim vedam posvečena. Zlasti pa ne izključno koristnim v neposrednem, dejaj bi, tehnološkem smislu. Vsakomur je nemara jasno, da eksistira poleg takih ved cela vrsta znanstvenih strok, ki so koristne samo posredno, kakor na primer medicina, biologija, geografija, praktično jezikoslovje, sociologija, pravo, in še in še. Kaj je v načrtu odmerjeno njim? Kolikšna pozornost jim je

posvečena? V kakšnem obsegu naj se goje in kdo naj skrbi zanje? Kako odmeriti delež družbene skrbi in družbenih sredstev zanje, dasti nas za večino teh disciplin ni ravno strah, ker so vendarle intenzivno povezane s celotnim življenjem in kajpada tudi z gospodarstvom. Modus vivendi se bo z našimi, ker se mora najti, kajti tudi najbolj omejena oko mora videti njihovo potrebnost in nujnost.

Je pa še skupina ved, katerih obstoj ne more biti tako preprosto utemeljen z njihovo koristnostjo. Take so na primer čiste lingvistične vede, zgodovine, jezikov, razne zgodovine od politične do zgodovine filozofije, znanosti, vseh vrst umetnosti, skratka do kulturne zgodovine v najširšem smislu te besede, razne literarne in umetnostne teorije in vsakršne sorodne discipline. Njihova usoda vzbuja v vsakem pozornem opazovalcu našega raznega življenja, ki se zaveda njihove važnosti, resnično tehtne skrbi.

V razpravi, o kateri je bilo govora v začetku tega zapisa, niso omenjene a besedo. In treba je samo se pogledati v stroj Raziskovalne skupnosti, kjer so te znanosti kaj vem s čim vse strpane v nekakšen konglomeratski razred, pa se nam pokaže naša skrb zanje še kar določno utemeljena. Ali jih res kaže zapostavljati in zanemarjati? Prepričan sem, da ne. In če je koristnost merilo vsega, ali navedenim ne koristijo? Menim, da so, čeprav v nekoliko drugačnem smislu, kakor ob skupini neposredno in posredno koristnih znanosti. Kako je s to rečjo?

Pri razmišljanju o težnjah naše družbe v njenem boju za obstanek in napredek je gotovo potreba po znanstveno osnovani industrijski proizvodnji temeljni zahteva. Za ta namen so potrebni visoko kvalificirani strokovno znanstveni kadri, s kakršnimi vsakekor razpolagajo, višje razvite dežele tega sveta. In se smo pri vprašanju velike in recimo končne težnje naše družbe. Ali naj se borimo za strokovnjake, ki ne bi bili nič več kot to, ali naj nam bo od vsega začetka vzor strokovnjak-znanstvenik, ki bi dejansko predstavljal realizacijo skladnih težnj naše družbe po vsakršnem napredku in hkrati po kulturi? Prizadevati si moramo za tak tip našega bodočega znanstveno industrijskega delavca, ki ne bo samo strokovnjak in primitivček, temveč resnično razgledan, napreden in visoko razvit specialist — kulturnik. Kultura pa je razen v umetnosti domalega vsa vsebovana v znanstvenih panogah, o katerih govorim z utemeljeno skrbjo. Gotovo, družba naj mi da dobro strokovno izobrazbo, hkrati pa naj mi da vsaj možnost za to, da bi mogel postati v vsakem pogledu

široko razumevajoč in resnično progresiven član družbe ter vsega, kar se v njej dogaja.

Imenovane vede nam odpirajo to možnost. Zgodovina, vsakršna, od politične do kulturne, je spomin človeštva in naroda in je kot taka temelj našega zavedanja in spomina na Zgodovina je osemstopenjska oseba, narodna, in človečanska. Zgodovina je vsakršna sola spoznavanja in morale in samo v nji se more odkriti smisel eksistence človeštva, naroda in posameznika. Da, zgodovina je zavest, pa tudi samozavest, ki nam dajeja vsakršno orientacijo v življenju, tem bolj v političnem življenju, ki ga živimo iz dneva v dan. Brez te zavesti smo brezbržni in samo zavest o tem, kar se godi z nami in okrog nas, nas dela državljane naše domovine in našega planeta. Tak je višji smisel teh ved in njihova višja korist. Ni dvoma, da brez njih ni ne kulture ne razvite družbe, še manj pa družbe, ki bi nenehoma strmelila in iskala poti naprej, in to zase in za vse.

Ne podcenjujmo tedaj teh ved in ne mislimo, da smo dovolj storili zanje, če za silo vzdržujemo nekatere njim posvečene oddelke na univerzi in nekatere razrede na akademiji. Ne, treba jih je smiselno in smotno vključiti v načrte naše vzgoje, naše znanstvene politike in to ne samo načelno, temveč tudi gmošno. V Nemčiji sem med drugimi ustanovami obiskal tudi inštitucijo, ki se imenuje Rektorja konferenca, ki se sestajajo rektorji vseh nemških univerz. Ta konferenca objavlja vsako leto seznam najbolj perečih znanstvenih problemov, tudi praktičnih, katerih rešitve nagraja, Inštitucija razpolaga z znatnimi sredstvi, v katere seveda niso vsi etični proračuni posameznih univerz. Ta sredstva gredo v korist znanosti in na vprašanje, v kakšnem razmerju se trošijo za humanistične in za tako imenovane pozitivne znanosti, sem dobil odgovor, da v razmerju ene četrtine proti trem četrtinam. Tako je tam poskrbljeno za znanosti, o katerih govorim. Ni moj namen pletivati za konkretno enako rešitev pri nas, pač pa priporočam kakršenkoli določen in ustaljen ključ za delitev sredstev med eno in drugo znanstveno družino, predvsem pa zavedno in trdno skrb za imenovane humanistične vede, ki naj bi izvirale iz spoznanja in zrele težnje naše družbe po harmoničnem, strokovnem in kulturnem oblikovanju in razvoju naših bodočih kadrov in vsega našega življenja. To je za nas tudi edina pot, ki bi nas mogla voditi iz čistega amerikanizma, v kakršnem živimo, k novim in perspektivnejšim vsebinam našega družbenega dogajanja.

Izgube tudi na banke, upnike in dobavitelje

Nadaljevanje pogovora z zveznim sekretarjem za finance Jankom Smoletom

(Nadaljevanje s 15. strani)

dostikrat bolj ukvarjamo s slabimi kot z dobrimi. Bolj pomagamo tistim, ki so skorajda brezperspektivni, kot tistim, ki bi lahko pomenila razvojni motor za gospodarstvo.

Najboljši zaveznik državnih metod

SMOLE: Taka podjetja so najboljši zaveznik državnih metod in takega načina reševanja teh problemov z vidika slabe selektivnosti. V zadnjem času je še velika nevarnost, ker se slaba podjetja obračajo na federacijo, zahtevajo olajšave in se v povprečju obliki lahko ponovno obnovijo. Stari odnosi zunaj proračunske bilance in. DELO: V zvezi s tem obstaja v javnosti tudi splošno mnenje, da odgovorni organi, tudi vlada, prevelikokrat rečejo ob takih zadevah: ne, ne moremo, nemočno in ne damo.

SMOLE: To je res, ampak prav zaradi tega moramo spremeniti sistem.

DELO: Govorite o deatizaciji rizika. Kako naj bi v našem tržnem sistemu uredili odgovornost za riziko? Da to ne bo več družbeni riziko, temveč riziko tistih, ki sprejemajo poslovne odločitve.

SMOLE: Doslej smo imeli tak sistem: podjetja, ki so poslovala z izgubami, da ne govorim o podjetjih, ki postajajo nesolventna, kar je prva faza izgube, so po sedanjih predpisih bila dolžna sestaviti sanacijske programe in jih predložiti občinam. Občine jih je potrdila ali sprejela. Pri sanaciji so navadno sodelovale še skupne rezerve, včasih pa je po volji družbenopolitične skupnosti, ki ni imela na razpolago denarja, prišlo do integracije delovne organizacije z izgubo s kakšno drugo delovno organizacijo. Zato smo imeli veliko administrativnih integracij.

Največkrat so bile izgube prikazane v manjši meri. Precejšen del izgub je namreč danes prikrit v zalogah in pa v terjatvah teh delovnih organizacij. Mislim, da moramo oblikovati sistem, ki bo omogočal, da bodo zaloge vsake delovne organizacije v večji meri pod ekonomskimi reflektorji in pod vplivom kreditorjev ali upnikov. V teh zalogah se v Jugoslaviji skrivajo precejšnje izgube in so nenehna nevarnost za stabilnost našega gospodarstva.

DELO: Kolikor vemo, pripravljate spremembe?

SMOLE: Predlagamo precejšnje spremembe v zakonih v tem smislu, da morajo ne samo prihodnje, ampak tudi sedanje izgube pasti na kreditorje, to je na banke,

na upnike in na dobavitelje. Oni morajo na nov način reševati izgube: bodisi da izgube odpišejo delovnim organizacijam, bodisi da jih spremene v sanacijske kredite ali v skupna vlaganja s pravico skupnega upravljanja v teh podjetjih, ki so njihov trg.

DELO: To je vsekakor korak naprej v primerjavi z dosedanjimi rešitvami na tem področju. Toda pri nas očitno niso problem sistemske rešitve, kar zadeva vprašanje izgub in njihovega reševanja, temveč praksa. Pri najboljši volji se vedno ne vidimo jamstva, da se bo v praksi kaj spremenilo.

SMOLE: Dosedaj je bila sistemska rešitev takšna, da upnik — banka ni imela nobenega rizika v odnosu do delovnih organizacij, ki imajo izgubo. Obratno — banka, ki je imela pri določenih delovnih organizacijah terjatve, je vsako leto na te terjatve računala obresti. Po tako imenovani fakturirani realizaciji je se obresti konec leta vračunala v svoj dohodek in ta dohodek razdelila v svoj kreditni sklad in v vse druge razne sestavne oblike. Skratka — nič se ni zgodilo v materialnem položaju te banke, čeprav je imela številne komite, ki niso sposobni plačevati obresti.

DELO: Seveda, samo tu je delovni kolektiv s svojimi socialnimi problemi. SMOLE: Mi predlagamo, da morajo takšne stare terjatve neposredno po predpisu zmanjšati dohodek prizadete delovne organizacije.

Gre za normalno ekonomsko integracijo

DELO: Kaj pa, če ta delovna organizacija pride v položaj, ko bi jo bilo najbolj pametno zapreti. Tedaj bo nastopila politika — občinska, regionalna, pri večjem podjetju tudi republiška.

SMOLE: V smislu teh predpisov je treba ustvariti pogoje za normalno ekonomsko integracijo, kajti normalna ekonomska integracija naj bi se odigrala ravno v tej igri med upnikom in dolžnikom. To je najnormalnejši način za razširjanje uspešnih podjetij.

DELO: In kaj si od tega obetate?

SMOLE: Računamo, da bomo na ta način vnesli v gospodarstvo nove tokove, da bo na tej podlagi prišlo do drugega obnašanja. Primer: črna metalurgija dobavlja trgovskemu podjetju blago. To podjetje pa ne plača. Normalno je, da železarna prevzame skladišča tega podjetja in

da skladišča postanejo sestavni del železarne.

DELO: Kaj pa samoupravljanje? SMOLE: Tista delovna organizacija, ki prevzema sanacijo, prevzema investicije, prevzema dolgeve ter svoje terjatve v takšno obliko saniranja, mora imeti tudi določene pravice upravljanja. Nemogoče si je zamisliti sanacijo neke delovne organizacije, ne da bi imeli potreben vpliv na njen proizvodni program tisti, ki sanacijo izvajajo.

DELO: Če vas razumemo prav, mislimo, da preveč gradite na skrajni cilj. Nekdo mora torej najprej izkazati izgubo in se potem integrirati. Ali lahko iz tega nastane kaj drugega?

SMOLE: V tem sistemu ne predvidevamo sanacije samo za podjetja, ki imajo izgubo, ampak predvsem za podjetja, ki so nelikvidna, podjetja, ki so nesposobna, da izpolnjujejo tekoče pogodbenne obveznosti. Smisel tega je, da se v večji meri začne ekonomsko povezovanje med upnikom in dolžnikom, da začnejo na ta način slabe poslovne poteze kot bumerang vplivati na položaj drugih delovnih organizacij.

DELO: Gre torej za ustvarjanje družbene klime, kjer bi vsi dejavniki, ki nastopajo v tem procesu na trgu, se stvari reševali sami, ne pa da čakajo, da pride ta ali oni slej ali prej pred družbo kot berač.

SMOLE: Partnerja (ki se imenuje enkrat dobavitelj, enkrat dolžnik) naj delita torej skupno vsoto, skupen riziko. Če kakšna jugoslovanska organizacija danes dobavi v tužno blago in zanj ne dobi plačila, ker je šel v stečaj tuji uvoznik, je jasno, da bo našo podjetje delilo usodo takšnega nesolidega tujeja partnerja. Doma pa te logike nismo imeli.

Čemu enak riziko?

DELO: Ne vemo, ali je riziko enak za upnika in dolžnika.

SMOLE: Zakaj ne? Tu moramo rešiti samo primere tistih delovnih organizacij, kjer neposredno tarife in cene določa družba. Zato bodo naša predpisi zahtevali, da se primer železnice rešuje posebej, verjetno pa tudi elektroindustrija in dela komunalnih podjetij. Za vse druge pa mislim, da bi bilo treba uvesti nov sistem. Takega, da se bodo začela podjetja, ki dobavljajo blago, predvsem pa banke, zanimati za položaj delovnih organizacij, katerim dobavljajo blago ali katere kreditirajo. Mislim, da je ena največjih slabosti današnjega bančnega sistema, da sploh ni zainteresiran, kakšne so zaloge podjetij, ki jih banke kreditirajo.

DELO: Banka ne prevzame tržnega rizika, ampak ima razne lokalistične in regionalne interese, pa tudi politične interese.

SMOLE: Njena stalna funkcija bi bila pravzaprav ta, da bi nenehno ugotavljala, kako v podjetju obračajo zaloge.

DELO: Toda v tem primeru bi bilo treba spremeniti tudi odnos bank do narodne banke. Splitški primer kaže na to, da so tudi nekatere banke poslovale slabše kot posamezna podjetja.

SMOLE: To vprašanje je absolutno umestno. Naš bančni sistem in pristop k narodni banki bi bilo treba postopoma spreminjati. Ni naključje po svetu, da ima banka pristop k centralni banki na podlagi določenih papirjev. Ti papirji predstavljajo pravno legitimacijo, predstavljajo določeno avtoriteto. Če ima nekdo menico, to menico potem res eskontira pri banki. Iz nje ne vidiš konkretnih fiziognomij, vidiš pa kvaliteto določenega papirja.

Drugi paket ukrepov proti nelikvidnosti

DELO: V dosedanjem razgovoru ste omenili drugi paket ukrepov proti nelikvidnosti. Omenili ste pravila igre, pravila ravnanja — to je igro med dolžnikom in upnikom. Ali naj razumemo ta drugi paket kot korak, da bi družbo spravili k pameti, da bo spoštovala pravila ravnanja — rečejo luč na semaforju. Ali ste optimist, da bomo s tem drugim paketom proti nelikvidnosti uspeli?

SMOLE: Mislim, da bodo v najkrajšem času sprejete nove sistemske rešitve. Vendar je popolnoma očitno, da smo tu še vedno v dilemi: ali bomo šli naprej v smeri razvoja tržnega sistema. Mislim, da naš tržni mehanizem še vedno lahko primerjamo z letalom, ki je na pristajalni stezi, kjer ga piloti preskušajo.

Zgraditi pa moramo tržni mehanizem, ko bo letalo v zraku. Za to pa je treba imeti navigacijske instrumente, pilote, pri čemer je skupna usoda vseh, ki smo v letalu.

DELO: Za to je pogoj stabilizacija. Mi to stabilizacijo gradimo s precej administrativnimi ukrepi. Vprašanje je, ali bo to res stabilizacija, kar bo iz tega nastalo.

SMOLE: Sprejemanje administrativnih ukrepov dokazuje, v kakšnem velikem stanju smo glede drugih sistemskih rešitev. Mislim, da je to skrajno resno opozorilo. Zamrzovanje cen ne more biti končna rešitev. To je lahko samo začasen ukrep.

DELO: Vi se že dal časa bojujete z nelikvidnostjo in tudi izpostavljate se v tem boju proti nelikvidnosti. Vaši paketi zoper nelikvidnost so postali že takorekoč pojem. Pojem tudi zaradi tega, ker ne dosežejo vedno tistega učinka, ki ga napovedujete in ki ga tisti, ki dobro hočejo našemu gospodarstvu, tudi pričakujejo. Ali kdaj analizirate ob redkih trenutkih vzroke za te neuspehe svojega boja?

SMOLE: Mislim, da se prvi paket ukrepov na nek način uresničuje, sicer z velikimi težavami. Eno so predpisi, drugo je uresničevanje vsega tega. Glede obveznosti negospodarstva, o katerih je toliko govora, lahko povem, da so zdaj začele vplivati na disciplino družbenih političnih skupnosti. Računamo, da bodo v prihodnje še večji meri omejevali to porabo. Mislim, da lani nihče ni napovedal genialnih ukrepov, ki bodo reševali probleme, ampak smo napovedali prvo fazo v boju proti nelikvidnosti s tem, da je bilo že takrat jasno povedano, kaj bi morali narediti v drugi fazi.

SMOLE: Mislim, da se prvi paket ukrepov na nek način uresničuje, sicer z velikimi težavami. Eno so predpisi, drugo je uresničevanje vsega tega. Glede obveznosti negospodarstva, o katerih je toliko govora, lahko povem, da so zdaj začele vplivati na disciplino družbenih političnih skupnosti. Računamo, da bodo v prihodnje še večji meri omejevali to porabo. Mislim, da lani nihče ni napovedal genialnih ukrepov, ki bodo reševali probleme, ampak smo napovedali prvo fazo v boju proti nelikvidnosti s tem, da je bilo že takrat jasno povedano, kaj bi morali narediti v drugi fazi.

Vsa podpora Slovenije

DELO: Za nas bi bilo zanimivo slišati vaše mnenje oziroma vaš komentar na protidruženjski nekaterim našim nastopom v skupščini, ki so imeli precejšen odmev v javnosti. Mislim tudi, da je značilno, da so prihajali iz vrst slovenskih poslancev.

SMOLE: Slovenija mi je dajala v glavnem polno podporo, tudi polno pomoč. Zlasti slovenski občini in nekateri slovenski organi in delovne organizacije so dali zelo koristne predloge. V glavnem so prispevali h konkretizaciji in obogatitvi teh predpisov. S Slovenijo smo imeli spor samo obliki reeskonta. Mi še danes menimo, da bi bilo normalno uvesti obveznost kot dokument, ki mnogemu bolje usmerja kreditno monetarno politiko kot filozofiranje okoli blagovnih struktur, ki naj bodo predmet reeskonta.

DELO: To vprašanje se je takrat zaostrojilo zaradi tega, ker je bilo rečeno, da bi te obveznice pomenile emisijo. SMOLE: Takrat je bilo v predpisu zelo jasno rečeno, da so te obveznice lahko predmet reeskonta, da bo po kreditno monetarna politika, ki je po XXXIII. ustavnem amandmaju predmet usklajevanja z republikami, urejena s posebnimi predpisi.

DELO: To sprašujemo v zvezi s trditvami nekaterih ekonomistov, da je zdaj položaj v gospodarstvu tak, da bi bilo dobro kreditno monetarno politiko pri nas malo sprostiti in s tem še nekoliko tudi inflacijo, s tem da bi kasneje lahko bolj solidno šli naprej. V obratnem pa napovedujete, da bomo prišli v stagnacijo, ki bo potem povzročila še večjo inflacijo. Kaj mislite o tem?

Potrebujemo tudi instrumente aktivne ekonomske politike

SMOLE: To še zlasti zaradi tega, ker so naši ukrepi izredno restriktivni. Če hkrati s temi restriktivnimi ukrepi, ki uvajajo red in drug sistem, drugačno ravnanje, ne bodo delovali aktivni instrumenti, kot je na primer aktivna davčna politika, aktivna reeskontna politika, potem res lahko pridemo v položaj in to bi bilo najslabše, da bi paket ukrepov za boj proti nelikvidnosti pripeljal do stagnacije. Če bi do tega prišlo, bodo seveda predpisi propadli.

DELO: Mi po pravilu zamujamo z ukrepi, pristojni organi se z njimi ne pojavljajo sinhronizirano. Tak občutek je slišati tudi v zvezi s celotno politiko cen in odmrzovanja cen.

SMOLE: Poglavitni vzroki za tako zaupanje niso pod kontrolo. Mi npr. šele danes prihajamo do spoznanja, da je osebnih dohodkov temeljni element vsakršnih proizvodnih stroškov. Osebnih dohodkov so pri nas tudi element za napajanje splošne porabe. So element, ki opredeljuje našo konkurenčno sposobnost na zunanjem trgu. In zdaj je treba osebne dohodke uskladiti z našimi materialnimi možnostmi, z našo produktivnostjo. Da bi pa to naredili, niso dovolj samo samoupravni sporazumi in družbeni dogovori glede višine osebnih dohodkov, ampak je treba najprej urediti nekatere druge stvari. Na primer, s sporazumi znotraj delovnih organizacij višino amortizacije, višino odvajanja za rezervni sklad, višino trajnih obratnih sredstev. Brez tega ni mogoče govoriti o sporazumih glede osebnih dohodkov. Nekatere delovne organizacije dajejo veliko za amortizacijo, druge pa zakonski minimum, osebne dohodke imajo pa enake; neka delovna organizacija daje veliko denarja za rezerve, računa s svojim položajem na trgu, z rizikom, druga pa nič.

Pri osebnih dohodkih na začetku procesa

Če teh stvari družbeni sporazumi ne uredijo, potem tudi nimamo okvirov za osebne dohodke, za razdelitev osebnih dohodkov in za njihovo obnašanje na trgu.

DELO: Ti sporazumi so šele začetek procesa. Omenjene elemente bi bilo mogoče postopoma vnašati v sporazume.

SMOLE: Mislim, da smo tu res na začetku procesa. V tem pogledu je Slovenija odigrala zelo pomembno vlogo, ko je šla prva v bitko in bi morali to čimprej prenesti na druge republike. Naše nove rešitve poskušajo urejati prav te stvari.

DELO: Zadnjih ste v Ljubljani rekli, da v poročilu mednarodnega monetarnega sklada pričakujete tudi kritiko sistema naših osebnih dohodkov.

SMOLE: Monetarni sklad samo ugotavlja v svojem poročilu, da je bistveni element za produktivnost in za uspeh devalvacije vprašanje osebnih dohodkov. Dolgo smo se okoli teh očitnih resnic, ki so za vsakega ekonomista jasne, vrteli in o njih razpravljali. V Jugoslaviji smo dolgo imeli teorije, da osebni dohodki niso vir inflacije, da niso najpomembnejši dejavnik našega nastopa na zunanjem trgu, naše konkurenčne sposobnosti itd.

DELO: Danes sindikati še vedno približno to trdijo.

SMOLE: Še vedno so velike dileme. Glede tega je res dilema, da v mnogonacionalni družbi tega vprašanja ne more urejati država. To lahko urejajo samoupravne strukture, sindikati, zbornice, pri čemer pa je eden od dejavnikov tudi širša družbenopolitična skopnost.

DELO: Nesreča je v tem, da se iz osebnih dohodkov napaja splošna poraba.

Dialog gluhih

SMOLE: Mislim, da imamo danes velik dialog gluhih med gospodarstvom in nosilci splošne potrošnje. Mislim pa, da v glavnem lahko ugotovimo, da je gospodarstvo danes pod pritiskom tržnih sil, medtem ko negospodarska dejavnost se ni pod temi ali podobnimi vplivi. Drugič, da so objektivne težave, ki danes zadevajo delovne organizacije, zelo velike. In tretjič, da moramo ustvariti povečan prostor za delovanje teh organizacij. Brez tega ne more biti nihč njihovega rizika niti njihove odgovornosti. Če pa ni njihovega rizika, potem bo tu statistični rizik. Ne more biti drugega. Ne moremo prenašati nanje odgovornosti za izgube, ne moremo zahtevati od njih sanacij, ne rezervnih skladov, če jim hkrati ne pustimo večjih sredstev in jih na ta način tudi ne napotimo, da prevzamejo skrb za mnoge stvari, ki so danes na proračunih.

Celotna nadgradnja se ne modernizira, ker z administrativnimi ukrepi tega ni mogoče storiti. V Jugoslaviji imate danes veliko primerov očitnega razkoraka med stopnjo produktivnosti, med učinkovitostjo investicij in med nadgradnjo na posameznih območjih.

DELO: In to je po vašem bistven vzrok?

SMOLE: Bistveno je, da gospodarstvu nečemo dati več sredstev. In ker mu več sredstev ne dajemo, tudi ne more postati resen dejavnik ekonomske in politične odgovornosti.

DELO: Samo nekateri trdijo, da ni mogoče dati več sredstev, da je vse, kar imamo, razdeljeno in da je govoriti o tem, da bi morali dobiti gospodarstvo več sredstev v danih bilančnih razmerah, samo sanje rož.

SMOLE: Tega obročja ne bomo prebili, dokler ta logika, katere skrajni predstavnik je država, ne bo prišla pod železno kritiko in hermetično zaprte možnosti, ki bodo v tem pogledu v gospodarstvu.

Normalen poslovni red

DELO: Sistemsko je treba te reči na novo urediti. Temelj tega je bil prispevek iz osebnega dohodka: osebni dohodek gor, proračunska sredstva gor, se pravi, v bistvu jemlješ gospodarstvo. Kako pa zdaj?

SMOLE: Doslej je bila prioriteta, jaz nisem plačal tebi kot dobavitelju in sem namesto tega izpolnjeval obveznosti do republiškega, občinskega ali zveznega proračuna. In to v trenutku, ko sem moral zagotoviti minimum, da sem lastnemu delovnemu kolektivu izplačal osebne dohodke. Mi zdaj predlagamo, da se izplačajo osebni dohodki, da pa taki uporabniki, kot so proračuni, počakajo in da je treba najprej plačati drugim dobaviteljem, ki že od prej čakajo, potem šele pride na vrsto proračun, skratka, da proračun pride normalno na vrsto.

DELO: Samo kateri proračun je to? Občinski ali zvezni?

SMOLE: Katerikoli.

DELO: Bodo vsi enako obravnavani?

SMOLE: Predlagamo, da bi bilo treba zdravstveno in pokojninsko zavarovanje,

otroške dodatke in verjetno tudi izobraževalno skupnost, čeprav bodo okoli tega dileme, izplačati celo na račun dobaviteljev, čeprav imajo dobavitelji tožbo, akceptirni nalog, menico itd., skratka, tu ne bi veljal normalen poslovni red. Prispevki do proračuna ali zavoda za zaposlovanje pa naj počakajo s tem, da bodo delili usodo poslednjega upnika, pri čemer bodo morali biti stari upniki prej plačani. S tem se bo povečala odvisnost proračunske potrošnje od uveljavljanja delovnih organizacij, kar je prav.

Pomanjkljiva pravila obnašanja

DELO: Ali se vam to ne zdi nekoliko nerealno? Zlasti zato, ker imamo zdaj največje opravke za nedisciplino in ofenzivnostjo družbenopolitičnih skupnosti, če poenostavimo rečemo, tudi raznih proračunov. Zelo bi mi bilo srečni, če bi nam v tem smislu bili malo več optimizma. Sicer pa je težko biti optimist, da bo to mogoče kaj kmalu spremeniti.

SMOLE: Predlagamo tak predpis. Razen tega ne gre za predpis. Zakaj bi določenim oblikam potrošnje po logiki zakona v Jugoslaviji dajali prednost na račun normalnih poslovnih obveznosti, ki jih ima delovna organizacija. Tu ne gre za optimizem, ne za pesimizem, temveč za pomanjkljivo pravilo obnašanja.

DELO: To je seveda dobra logika, ki vnaša, če bi jo uveljavili, tudi v oceno o naših realnih možnostih, zelo realno in šokantno novo podobo.

SMOLE: Saj prav za to gre. Mi moramo preveriti, kaj so realne možnosti. Ugotovili smo, da smo v preteklosti stalno živeli nad realnimi možnostmi. In nenehno se nam vsiljuje vprašanje, kako ugotoviti, kaj so realne možnosti. Realnih možnosti pa ne moremo ugotoviti, če imamo ugrajene take instrumente, ki nenehno izolirajo položaj proračunov od položaja tistih, od katerih so odvisni.

„Sonce, ki topi led“

DELO: Na neki karikaturi so vas predstavili kot sonce, ki neusmiljeno topi led kot simbol zamrznjenih cen. Komentar potrošnikov s te karikature pa se glasi: saj sem ti rekel, da ne bo dolgo trajalo. Mislimo, da je ta karikatura zelo simptomatična za čas, v katerem živimo. Proslili bi vas, če bi komentirali ta njen nauk in pokazali na morebitne zablode, ki jih ta karikatura izraža.

SMOLE: Zamrzovanje je značilno za zimsko. V spomladanskem obdobju mora biti zamrzovanje nadomeščeno z drugim načinom urejanja cen. S prihodom pomladi bi morali nujno preiti na ustrežnejše instrumente za urejanje cen organizirano, ne stihljivo. Glede sonca pa je treba reči, da je to predvsem vezano na tiste vires potrošnje, ki so danes v zelo majhni meri odvisni od federacije. Gre za vires potrošnje, ki predvsem od drugod izhajajo: toplotno energijo, ki lahko vpliva na naraščanje cen.

DELO: Ne bi verjeli, da ta federacija ni čisto nič več. Zlasti pri politiki razbremenjevanja gospodarstva je verjetno od politike federacije še vedno precej odvisno, kako bo gospodarstvo lahko shajalo. Zdj gre do politike selektivnega razbremenjevanja posameznih panog. To so vse nekatere subjektivne metode. Ali ne bi federacija in njena ustrežnejša politika lahko bolj vplivala na pomirjenje tržišča.

Za linearne ukrepe razbremenjevanja

SMOLE: Federacija ima zelo omejen instrumentarij, s katerim lahko vpliva na ekonomski položaj delovnih organizacij, ima samo carine in uvozne takse. Vsi drugi dohodki, vključno prometni davek, so dohodek republik. Mislim, da bi bilo treba na ravni republik, ki so za to družbeno, politično in materialno odgovorne, sprejeti ukrepe za razbremenitev gospodarstva. V okviru teh ukrepov pa ima federacija določeno vlogo. Preko instrumentov, s katerimi upravlja, mora maksimalno prispevati k uresničitvi te politike. Sem za to, da so ukrepi za razbremenitev gospodarstva na ravni federacije linearni, da bi bilo treba pri tem spoštovati ekonomske kriterije in da je treba v novih razmerah videti, kaj se da narediti s carino. Vsašresen subjektivizem na tem področju bi bil lahko zelo nevaren za gospodarstvo. Prvič bi vnašal zelo resne ekonomske motnje, drugič pa bi bil lahko vir novih mednarodnih nesporov.

DELO: Ali so možnosti, da bi se to pri nas izrodilo, da bi spet postalo splošno praksa?

SMOLE: Take nevarnosti obstajajo. Jutri lahko dobimo neporavnansko bilanco na ravni federacije tudi pod imenom raznih kompenzacij.

DELO: Pred kratkim ste izjavili, da naš dinar trenutno dobro stoji. Na čem temelji ta vaša izjava?

SMOLE: V zadnjem času imamo polno pozitivnih premikov v našem gospodarstvu, ki še niso odločilni, ki pa vendarle potrjujejo večjo vrednost dinarja in uspešnost bitve za dinar. Drugič: mislim, da nov politični položaj, ustavni amandmaji, v osnovi vlivajo upo, da se bo v bodoče bitka za dinar še v večji meri zožila. Skratka: ene strani tekoča ekonomska gibanja in z druge strani splošni politični položaj vpliva mnogo več zaupanja.

DELO: Vi ste eden izmed redkih finančnih ministrov in sploh članov vlade, ki dokaj neradi govorijo o konvertibilnosti dinarja. Ali se vam zdi ta cilj predač, ali pa mislite, da to ni tema za prepogoste javne izjave?

SMOLE: Tema o konvertibilnosti bi zaslužila posebno razpravo. Konvertibilnost pomeni najvišjo stopnjo organiziranja tržnega mehanizma. Samo v organiziranem tržnem mehanizmu je mogoče govoriti o konvertibilnosti. Nemogoče je uskladiti dejstvo, da imamo nelikvidnost in ne plačujemo obveznosti, hkrati pa govorimo o konvertibilnosti. Konvertibilnost je visoka ali nizka tržna mehanizma, ki omogoča v veliki meri uveljavljanje ekonomskih zakonitosti, hkrati pa tudi polno družbeno kontrolo, da bomo ekonomska gibanja obvladovali.

Ob obletnici rojstva

Pripombe tovariša Kidriča

O izdelavi gospodarskega sistema

Ze minuli teden smo v sobotni prilogi objavili skupno s člankom B. Pogačnika neobjavljeni zadnji narek pokojnega Borisa Kidriča, kot ga hranijo v arhivu inštituta za mednarodno delavsko gibanje v Beogradu. Danes objavljamo iz arhiva istega inštituta še pojasnilo takratnega Kidričevega sodelavca Vlajka Begovića, ki je podrobneje obrazložil Kidričeve v bolnišnici napisani narek.

Tovariš Kidrič je »Prve rezultate dela Komisije« prebral, a ker je bil prebislak, da bi sestavil pisemne pripombe, je povabil mene in mi svoje pripombe ustno razložil. V nadaljnjem popisujem vsebino pripomb tovariša Kidriča in vsebino odgovorov na vprašanja, ki sem mu jih v zvezi z njegovimi stališči postavil.

Kritika pomanjkljivosti in slabosti novega gospodarskega sistema se mu zdi pravilna.

Poglavitna pomanjkljivost izdelanih predlogov je v tem, da ne izhajajo s stališča nadaljnjega razvijanja socialističnih proizvodnih odnosov, iz krepitve položaja in vloge potrošnika in upravljanju proizvodnje in razpolaganju s presežkom dela, temveč se posamezni konkretni primeri rešujejo strokovnjsko, kar bi pripeljalo v praktikizem.

Predloge je v celoti treba drugače usmeriti, jih vzeti kot instrumente za reševanje načelnih vprašanj. Izdelava sistema se mora opreti na znanstveno raziskavo novega gospodarske zakonitosti, ki izvira iz blagovne proizvodnje in delavskega samoupravljanja. Se zlasti pa Kidrič poudarja, da je v predlogu treba posebej izdelati in vzeti za osnovno sestavni sistem tovarna — komun. V tem sistemu naj se komun ne vmešava v upravljanje tovarne, v enostavno reprodukcijo in oblikovanje akumulacije (vprašanje cen), kakor tudi ne v upravljanje z znatnim delom presežka dela. Z ostanom presežka dela gospodarstva hkrati komun in tovarna (svet proizvajalcev).

Tovarna — komun

Ce bi zveznim in republiškim organom dovolili osnovno razpolaganje s presežkom dela, bi šli v državni kapitalizem. Zvezni in republiški organi lahko od komun in podjetja prevzemajo samo del presežka dela ter iz njega ustvarjajo kreditno maso, s katero lahko forsirajo razno investicijsko gradnjo — zvezni organi po centralni Narodni banki, republiški organi pa po republiški Narodni banki. Sredstva bi se iz tovarno-komun prelivala v obliki družbenega prispevka. Kolčina prelivanja v razmerju do količine presežka dela, s katero razpolaga tovarna-komuna, mora biti manjša, njena velikost pa bo odvisna od dokonevanja ključne kapitalne izgradnje. S tem delom presežka dela (kreditno maso) bosta razpolagala zvezni in republiški izvršni svet v tesnem sodelovanju s zveznim in republiškim svetom proizvajalcev. Po tej poti bo upravljanje tega dela presežka dela povezano s sistemom tovarna-komuna. Poleg te kreditne mase, dobljene z družbenim prispevkom, je treba omogočiti tudi samostojno (prosto) prelivanje presežkov sredstev iz

tovarno-komun in ustvariti možnost za neovirano kroženje kreditnih sredstev v okviru predpisov.

Kreditna masa, obresti, rentabilnost

Sredstva za proračunske potrebe (sk

Z obiska v Frankfurtu

Petsto knjig za Jožeta Savinca

Kulturno-izobraževalni in zabavni center za jugoslovanske delavce

OD NAŠEGA BONSKEGA DOPISNIKA

FRANKFURT, marca — »Öder Weg« je bil pred stoletji, takrat, ko se je nedaleč odtod rojeval Johann Wolfgang Goethe, morda res »pusta steza«, ki je vodila od mestnega obzidja na hessensko podželje. Danes je nasprotje od tega, kar razodeva njeno ime: široka, prometna ulica, do katere je mogoče priti od modernega centra ob starodavni Hauptwache samo čez razsežno cestno križišče ali skozi podzemne prehode, kar je vsekakor varneje. Arhitektonskih zanimivosti ni na tej »pusti poti« pravzaprav nobene, tudi ljudska univerza, Öder Weg št. 3, takoj na začetku, je zgolj poslovno poslopje iz žgane opeke, večnadstropnica po okusu tridesetih let. Toda v vitrini ob vhodu je velik, na roko spisan lepak z večjezičnim napisom: »Kulturno-izobraževalni in zabavni center za jugoslovanske delavce«. V koliko jezikih? V šestih: v nemščini, srbsčini, hrvaščini, slovenščini, makedonščini in albanščini...

»Za nas je večjezičnost vsakdanjost, meni vodja ljudske univerze Fred Gebhardt in pogled v program oddelka za izobraževanje tujih delavcev za tekoče šolsko leto to potrjuje.

V nič manj kot osmih jezikih poučujejo na tem centru za izobraževanje odraslih, ki je bil prej namenjen samo nemščini: delavcem v grščini, arabščini, italijanščini, srbohrvaščini, portugalsčini, španščini, češčini in tursčini. Lahko bi dodali še en jezik: tehniška nemščina, kajti posebni tečaji so tudi za kvalificirane kovinarske in kemijske delavce, ki hočejo prodreti v skrivnosti strokovne latovščine. Program oddelka za tuje ni namenjen samo učenju nemščine, temveč obsega tudi tečaje za ekonomijo, sociologijo, tehnično risanje, elektriko, trgovsko korespondenco, strojeplasje in celo za seksologijo.

Na stranska vrata

»Mednarodna« usmeritev frankfurtske ljudske univerze je bila tudi globlji vzgib za ustanovitev tiste pobudniške skupine, ki se zdaj imenuje »Kulturni, izobraževalni in zabavni center za jugoslovanske, kar pomeni konzul Miloš Krstić, najdeljavniji duh med frankfurtskimi Jugoslavi. Tam, kjer so odprta vrata za tuje, so vrata odprta tudi

za najrazličnejše ideje, ki od tujcev prihajajo.

Kakor je prav in kakor bi vedno moralo biti, so prišle prve zamisli od »spodaj«, od »mama«. Ljudje, ki so prihajali v konzulat na frankfurtski Mehlstrasse, so včasih povprašali tudi za kakšno knjigo. Lojze Krakar, lektor za slovenščino na frankfurtski slavistiki, je dostikrat omenjal potrebo po ustanovitvi jugoslovanske knjižnice. V Frankfurtu in bližnji okolici je kakih 28.000 Jugoslovancev, med njimi jih je dovolj, ki jih žaja po domači besedi.

Tako je konzul Krstić začel nekada pisariti na razne jugoslovanske naslove in glej, res so začele prihajati knjige — iz Beograda, iz Zagreba, iz Ljubljane. Kmalu jih je bilo toliko, da jih je bilo treba spraviti v nekatere police. Samo kam? Ljudska univerza je bila pripravljena odstopiti knjižne omare v enem izmed zapuščenih, tako rekoč nerabljenih prostorov svojega velikega poslopja na Öder Wegu. »Na Volkshochschule imajo jugoslovansko knjižnico«, je od takrat šel glas po konzularnih, magistratnih in sindikalnih pisarnah. Ko je lani prišel na obisk v ZRN predsednik jugoslovanskih sindikatov Dušan Popović, je že v prvem govoru s predsednikom zahodno-nemških sindikatov Heinzeom Oskarjem Vetterjem na frankfurtskem letališču padla beseda o »mečma«, kar »pripravlja« in »or-

ganizirajo« v Frankfurtu. »Nekaj je med stikom na visoki ravni nenadoma postalo nekaj konkretnega, in če ni, so se vsi zavedali, da mora postati. Vprašanje, kako poskrbeti za kulturno življenje tujih delavcev v Zahodni Nemčiji, kako jim obogatiti tisti čas, ko ne delajo, je postalo zadnje čase prvorazredno meddržavno vprašanje.

»Vstopili smo tako rekoč na stranska vrata«, se zdaj veseli živahni konzul iz Beograda. Nenadoma so bili vsi navdušeni za to, da je treba ustanoviti kulturno-zabavni center, odpreti redno knjižnico, osnovati sekcije, prirediti nekakšno »slovesno otvoritev«. In kar nenadoma je bil tu že tudi datum: 11. novembra otvoritev jugoslovanskega kulturno-zabavnega centra, seveda ob prisotnosti predsednikov jugoslovanskih in zahodnonemških sindikatov...

Sio je po bliskovitosti izkazalo se je, da je prostor, v katerem so bile spravljene knjige, pravzaprav kar prostorna dvorana. Lepo so jo počistili in pobelili (kdo bo plačal stroške, še zdaj ne vemo), opremili s stoli in mizami in jo adaptirali tako, da bodo lahko vgradili vmesno steno — da se bosta lahko odvijala v dvorani dva različna programa. Imenovali so tri knjižničarje, ki izdajajo knjige vsak dan od 18. do 21., ob sobotah in nedeljah pa od 14. do 18. ure.

To so germanistka Mirjana Ferić, ki študira na frankfurtski univerzi, Svetislav Panović, ki vodi sicer knjižnico na tukajšnji slavistiki in pripravlja doktorat, ter Milan Bizić, eden izmed osmih učiteljev, ki skrbijo za dopolnilno šolanje otrok jugoslovanskih delavcev. Otvoritev je bila res 11. novembra, z vsemi atributi slovesnega dogodka — s predsedniki, z veleposlanikom, župani in s televizijo.

Sosvet, kakor doma

Kulturni center je postal »izvršeno delo«. Zdjaj ga je bilo treba napolniti z vsebino.

Nekaj je bilo že prej. Zabavni orkester so imeli in so ga zdaj vključili v novi organizacijski okvir. In 200-člansko športno društvo »Progres« z nogometnim klubom, ki bo kmalu začel igrati v tretji ligi, so tudi že imeli. Petsto jugoslovanskih otrok, ki je zajetih v dopolnilno šolanje (to je žal samo 75 odstotkov celotnega števila) in

osem učiteljev je tudi predstavljalo bogat »fondus« udeleževanja. Toda predvsem je bilo treba osnovati nekakšno vodstvo tega centra, združiti nekaj ljudi, ki bi bili pripravljeni poskrbeti, da bo ta center zaživel polno življenje.

Po vzoru iz domovine so tako pred kratkim ustanovili »svet javnosti«, svet, ki ga sestavljajo domačini in Jugoslavi. Predsednik je sindikalni delavec pri kovinarskem sindikatu Dragutin Orčar, člani pa so razen Freda Gebharda, Lojze Krakarja in našega konzularnega svetnika za šolstvo Ivana Padjena še predstavniki sindikatov, organizacije delodajalcev, mestnega sveta, organizacije za delavsko skrbstvo in predstavniki raznih podjetij.

Program, ki ga je svet sestavil za prihodnje mesece, je dokaj obširen in razgiban. V marcu so na primer imeli nastop pevcev in je bila proslava dneva žena, za katerega so poskrbeli predvsem učitelji s svojimi učenci, prihodnje nedeljo bo filmski večer (v prejšnjem mesecu so na primer prikazali slovenski film »Na klancu«), konec meseca bo otvoritev razstave »Naši otroci kot umetniki«, vmes pa je tako rekoč »kadar kolie plesna zabava in tudi šahisti se kar naprej srečujejo. V aprilu bo osrednja prireditev literarni večer, na katerem bodo starejši otroci in nemški študentje slavistike na frankfurtski univerzi brali iz del jugoslovanskih pisateljev in pesnikov. Tudi nekaj izletov pripravljajo. V dvorani centra je velika miza s številnimi jugoslovanskimi časopisi, tudi lokalnimi, kar je posebej važno, ker hočejo obiskovalci vedeti predvsem, kaj se dogaja v domačem kraju. Tako imajo poleg Borbe, Dela, Rilinde, Politike in Vjesnika na primer tudi Virovitički list, Karlovački tjednik, Glas Slavonije, Požeški list, Niške narodne novine in celo pančevsko glasilo romunske narodnostne skupine »Libertatea«.

Poglaviti problem, ki jih muči zdaj: kako pripraviti »pristojne«, da mora center dobiti svojega profesionalca, človeka, ki se bo poklicno ukvarjal z organizacijo dela in sistematično širil krog »odjemalcev«. Tisti, ki delajo zdaj, delajo iz ljubitelstva, mimo poklica. Profesionalec — moral bi biti Jugoslovian — ki obvlada nemščino — bi lahko predvsem sistematično širil izobraževalno mrežo med našimi delavci, niti najpogostejši v enem letu bi se tudi finančno izplačal, kakor je prepričan Miloš Krstić, ki odšel za svojo idejo še ni našel podpore v Jugoslaviji. Dejstvo, da se mesečno »obrne« v centru najmanj 600 naših ljudi, dokazuje, kako velike možnosti so, samo če bi jih načrtno izrabili. Kako bi se na primer delo centra razvilo, če bi ga poneli »vne«, v barake, v delavske domove, če bi prišli s knjigo, filmom, prireditvijo tja, kjer naši delavci živijo!

Tri tisoč knjig

Knjižnica, doslej najučinkovitejši del centra in njegovo jedro, je v zadnjih tednih narasla na 3000 knjig. Slovenskih je okrog 500, makedonskih 300, albanških 150, madžarskih 60, druge so srbske ali hrvaške. Sposojati si jih prihajajo dokaj pogosto, večinoma vedno isti ljudje. Eno izmed 40 jugoslovanskih gradbenih podjetij v Frankfurtu si je (na pobudo nekoga poštvalnega navdušenca) omislilo kolektivno izposojanje knjig — pride njihov delovodja, podpiše revers in razdeli knjige po gradilih. »Druga podjetja so pripeljala delavce v Frankfurt samo zato, da delajo, ne pa da bi brali. Ponekod delavcem niti ne vedali niso, da obstaja v Frankfurtu jugoslovanska knjižnica,« se pritožuje dežurni knjižničar.

Slovenec je v Frankfurtu menda okrog tri tisoč, toda ko človek pregleduje kartoteko knjig, se mu zdi, da je samo eden. Dvakrat, trikrat se pojavi ime Slavko Dobila (Slovenec iz Zagreba, vedo povedati), enkrat ime Vera Javornik, sicer pa vedno znova Jože Savinec. Najmanj trideset knjig je prebral v kratkih štirih mesecih. Najrazličnejše knjige, leposlovne in strokovne. Ves svet mu mora pomeniti teh petsto slovenskih zvezkov na Öder Wegu številka 3 in zdaj se, da ne bo nehal, preden ne bo prebrana zadnja knjiga. Kdo je ta Jože Savinec? Nihče prav ne ve, tih mladenič je, ki pride v soboto, vrne prebrane knjige in si nabere novih, pobsrka med časopisi in oddide.

Zanj ima ta »kulturno-izobraževalni in zabavni center za jugoslovanske delojemalce svoj smisel.

Kaj storiti, da bi ga imel tudi za vse druge?

BOGDAN SALEJ

SLAVKO FRAS

Portret tedna

Vinko Hafner

Zrelost je tisti čas v človekovem življenju, ko je dovolj star, da spozna napake, ki jih je zagrešil v življenju, in dovolj mlad, da lahko zagreši nove. To sem nekje bral. Menda je takšno znil nek angleški lord.

Do štiridesetega leta lahko človek živi nekoliko zalevalo. Pade in se spet dvigne. Tudi moralno pade in se spet dvigne, ne samo politično. Po štiridesetem mor biti nadvse pazljiv in pretehtati vsak korak, pa tudi na vsako besedo, ki jo zine. Po petdesetem pa naj ostane pri tistem, kar ima. Starost je lahko resda odločujoč faktor konservativnosti in konformizma — je pa hkrati tudi faktor stabilnosti, prevaga dinamiki in spremenljivosti iz mladih let. Nekakšna kontra-teza. To mi je rekel on. Pa še pristavil je, da je profesionalno politično delo večšina — veliko je treba znati, če naj bo uspešna in ne jalova, ali celo reakcionarna.

Naši časnikarski načrtovalci pa so rekli, naj stotintrideset tipkanih vrstic sestavlja portret človeka. Prav. Pa toliko.

Sedla sva si nasproti. Vmes je bila lepo položena miza. Gorenjec nasproti Gorenju, Kranjčan (iz Strazliše je doma) na Kranjsko, polovničemu Kamničanu. Ogledal sem si ga s gorenjsko nezavestnostjo. Sekretarja mestnega komiteja ZK v Ljubljani. Tudi mojega sekretarja, torej. Kako me je gledal on? Kako pa naj vem, ko pa smo Gorenjec — čeprav priznava dobrodušni ljudje — sprva tako nezavestni? Utešeni lovci in skrivajci.

Zabičal mi je, naj ga nikar v tem portretu ne naslikam prelepo. On, »podpredsednik slovenske vlade. Ja, tako ga še kličemo. Prividil smo se. Pa ni več. Hudo mu je zato, Vidite, naš novi partijski sekretar jih šteje dvaindeset. In po njegovi teorii...

Pustimo to. Odhaja na novo delovno dolžnost. Povsem novo in drugačno. Navidez celo zoženo, manj vplivno. Vendar sila težavno. Tu se strinjava oba in kako naj bi mu zameril, ko odkrito pove, da se novega dela loteva sila oprežno in z nič kaj prijetnim občutkom. Led med nama se je nekoliko oddaljil.

Kopico ljudi poznam, ki o njem pravijo: tisti politik v Sloveniji je, ki se dandanes zares trudi, da bi premostil socialne razlike med ljudmi, da bi človeku, ki dela, zagotovil socialno varnost, mirno stanovališče, da bi se socialno pri vdaj bil. Na drugo zadržitev, ki je je tudi imel — komunalno gospodarstvo — ljudje ob tem pozabijo. Morda se kateri le bežno spomni, da je bil pet let predsednik občinskega in okrajnega ljudskega odbora Kranj. To je bilo takrat, ko je bila, ob uveljavljanju komunalnega sistema, kranjska občina nekakšna vzorčna občina, ko so v Kranju izdelali prvi občinski statut, vzorčni statut za vse občine v Jugoslaviji.

No, »tisti za socialno v slovenski vladi« se ni le zato toliko uvarjal s problemi socialne politike in bil za njih rešitev, ker je bil preprosto za to v vladi zadolžen. Morda ni najbolj bistveno, toda človek nosi globoko v sebi neko svoje razmerje do problema in krivice, ki so ga svojčas — mučile in prižigale. Zaradi katerih je konec koncev postal sčlovek v devetnajstem in komunist v dvajsetem letu starosti. Potem pa je treba dodati še prepričanje: prepričanje, da se napor, trud za napredek drugih bogato obrestuje — saj je to hkrati zanesljiva podlaga za napredek lastne družine, za socialno varnost tistih, ki jih ima najbolj rad. Zene, hčere in dve sinovi.

Delovnih navad mu ne manjka. Delal je vse življenje. Potem ko je v t-inajstem letu izgubil očeta, ko se je pri šestnajstih zaposlil v tovarni, »Jugobrunka« se ji je reklo. Tako nekako. Včasih se zdi, da čas stoji... Šestindeset let dela. In vojna je vmes. Vojna, ki je izstrelila morilske, gestapovske krogle v mater, brata in sestro. Podpredsednik slovenske vlade je imel nekaj več kot šest tisočakov na mesec. Do vojne, da bi lahko reče: »sem dobro situiran«. Premalo, da ne bi vedel kam z denarjem. Seveda pa človeka in ves svet z njim na preji pomika povsem naravna želja, da bi imel več in boljše.

Prepričanje, da s tem, ko skrbi za druge, skrbi tudi zase, je eno. Drugo je, da človek sam s seboj razčisti, kaj so to me-

nila. Potem ima lahko uravnano razmerje do drugih: pa se zavarovan je. Pred očiti lastne vesti, da si jemlje preveč iz družbene sklade. Pred nevoščljivostjo, natočevanjem, če hočeta zloba drugih, ki bi lahko rekli, da je kradeč.

Koliko pa lahko iz te skupne sklade jemlje posameznik? Osebo premoženje je neogiben del človekovega občutka varnosti, obstoja. Seveda le, če ni grajeno na izkoriščanju drugih. Trud, da si človek pridobi premoženje, je povsem naraven. Kadar pa postane pridobivanje premoženja človekov temeljni motiv, kadar hlepi le po denarju in blagu, takrat človek mora pretirati. Če gradimo socialno varnost na teh temeljih, potem smo omajali boj za razvoj reda, potem demobiliziramo ljudi, da bi se borili za napredek družbe, za večjo stopnjo socializacije, za oblikovanje vrednot in materialno varnost. Komunist, ki izgubi občutek za prave razločke med ljudmi, izgubi tudi kompas komunist.

Večkrat je spregovoril o tem. V skupščini na plenarni seji centralnega komiteja, na konferenci ZK v Ljubljani, v Kranju in v Beogradu. Včasih se je zdelo, da je osamljen — ne najbolj natančno opazovalci in poslušalci so celo rekli, da je Vinko Hafner nekakšna opozicija. Polemiziral je, ježil se je. Zdjaj pravi, da je bilo temu tako največkrat takrat ko je sam zašel v skrajnost. Priznava pa, da je dostikrat prišlo do razhajanj v mnenjih. Pa so bili v prejšnji vladi kljub temu enotni, ko je šlo za najpomembnejše ukrepe. »Bil je to homogen tim.«

Spet tista senca. Senca odhoda. Precej časa je potreboval, da je postal »tisti za socialno«, da je bila njegova beseda sosestevke zahtev ljudji in možnosti družbe. Da je našel pravo razmerje med politiko in strokovnostjo. Da smo zagotovili ljudem varnost: pokojnine, socialna varnost, a vendar se v ekonomiki ne more zgoditi nič takega, da ne bi bile varne. Žal mu je za ta kapital, zdaj, ko odhaja. Potem pa: zdaj se bo treba spet znova učiti. Vsa tretjina svojega časa bo treba porabiti za to.

Da bi ga razvel, mu omenim, kako ljudje govorijo: Vinko Hafner odhaja, kor se je sprl. Ali pa zato, ker je v »socialni vse«. Morda tudi zato, ker je obupal, da bo mogoče sploh kaj urediti. Uspe, Ni se sprl, pravi. Z nikomer. Še zdaleč ni vse urejeno, stvari so komaj krenile, komaj so se zganile. Še veliko bo treba delati. Pa tudi obupal ni. To ni njegov način. Kaj ni smo veliko storili od leta 1967 do danes? Nekaj tistega, kar zna, bo lahko uporabil tudi na novem delovnem mestu. To že. Toda nekoliko bo razvednoten ta kapital. To že.

Svojim otrokom bo zapustil dediščino. Izobrazbo in odnos do dela. Je to nekakšna socialistična dediščina? No, tudi kakšno sliko ali stol bodo dobili. Toda izobrazbo in odnosa do dela jim nihče ne more vzeti. Materialne vrednote so stranskega pomena. Za mladega človeka sicer pomenijo lahko nekoliko lažji štart v samostojno življenje. Toda še enkrat: otrokom mora privzgojiti prepričanje, da so materialne dobrine postranski in ne odločujoči faktor človekove socialne varnosti in eksistence.

Odnos do dela — ustvarjalnega dela — je treba privzgojiti vsem ljudem. Če ne, bodo ventili socialne neukinovitosti se bolj odprli. Najtežje, kar danes ugotavljamo, ni so primeri materialne obogatitve posameznikov. Najtežje je socialne razlike nastajajo na področju izobraževanja. Nismo bili dovolj pazljivi in ventili so se začeli zapirati.

Ustvarili smo armade neizobraženih delavcev. Najbrž zdaj pričakujete, da bom rekel, kako je novi sekretar ljubljanskega mestnega komiteja ZKS pesnik. Sploh ne. Meni se zdi, da se v njem skriva dovolj tista gorenjske trme, ki preмага vse težave, pa najsi bodo še tako hude in na videz nepremagljive. Tako ostane v meni prepričanje, da bo tudi svojo novo šolo zmogel. Prepričan sem, da bo, kot je zmogel tudi prejšnji sekretar okrajnega ljudskega odbora Kranj, da bo tudi svojemu novemu mestu na podpredsednika republiške vlade in še to bom rekel: dobro bo, da zmore. Zdjaj na novi delovni dolžnosti mu bo bolj blizu in ne samo meni. To pa tudi nekaj velja.

IVAN VIDIG

Utrinki iz Montevidea

Zakaj je zaškripalo

Večji del Urugvajcev je v državni službi ali v pokoju

OD NAŠEGA BRAZILSKEGA DOPISNIKA

MONTVIDEO, marca. — Koga pravzaprav skrbi bodočnost Urugvajca in kdo vse ne more spati ob razmišljanju, kako bi bilo treba Urugvaj urediti, vse to mi ni bilo jasno ne ob prihodu v Montevideo, ne ob odhodu iz urugvajske metropole.

Neurejenost ulic in predmestij se mi je zdelo značilna za vse urugvajsko življenje, politično in gospodarsko. Vse je v nekem neredu, ki je postal značilen za to deželo, ki je včasih veljala za »sveto Latinke Amerike«. Morda sem do neke mere krivičen, kajti prav vse le ni v neredu. Socialna zakonodaja in urejenost državnih služb se zdita na prvi pogled zelo urejeni.

Urugvaj ima tri milijone prebivalcev. Velika večina jih je bodisi v državni službi bodisi v pokoju, manjši del prebivalstva pa sodi med aktivno produktivne ljudi in le-ti morajo preživljati vse druge. Sicer izredno pozitivna socialna zakonodaja je torej postala pesek, zaradi katerega je zaškripalo kolesje državnega stroja.

To in pa vzpon Tupamarov je pripeljalo Urugvaj v hudo krizo, ki se je takoj ob prihodu v deželo ne zazna, ki pa po nekaj dneh postane očitna. Za urugvajsko politično življenje je značilno, da ima najstarejšo demokratično tradicijo v Latinski Ameriki. Toda klasične demokratične strukture dežele se niso prilagajale razvoju in potrebam časa, ki je postala vse bolj znana tudi finančna kriza, se je začelo nekaj lomiti.

Do te prelomnice je prišlo predvsem zato, ker so kanali klasične urugvajske demokracije okostneli in se niso prilagajali časi; posledica tega so Tupamari, tista vrsta ljudi, za katero se tuji v Urugvaj najbolj zanimajo.

O njih gre po svetu glas, da je tujec, ki pride v Montevideo, nekoliko razočaran, ko ugotovi, da je v mestu konec koncev le več »navadnih« meščanov kot pa teh romantično opisovanih mestnih gverilcev. Na zunanji splošni videti, da je dežela pravzaprav sredi državljanske vojne; le stroge straže pred javnimi zgradbami navajajo na tako misel.

Ko pa tujec prebrta dnevni tisk, se ta prvotni vtis spremeni. Časopisi namreč zelo dosledno zabeležijo vse roparske napade in druge akcije te podzemne organizacije. Iz tega dobil človek občutek, da imajo Tupamari velik vpliv na urugvajsko politično življenje in tudi na odločitve vlade.

Kdo so pravzaprav Tupamari? Skupina navdušenih nacionalistov, ki so izredno dobro organizirani, oboroženi boj pa imajo za edino pot v socializem. Politika jim ne more do živga, ker so izredno dobro organizirani, prisego o molčečnosti pa izpolnjujejo — skoraj brez izjeme — vsi. Člani organizacije, ki si je nadela ime nekada indijanskega kmeča, izhajajo predvsem iz srednjega sloja, mnogi med njimi pa pripadajo tako imenovani vrhnji plastici; gre za hčere in sinove najbogatejših družin, ki

niso zadovoljni s počasnim razreševanjem političnih in gospodarskih težav Urugvajca.

»Kakšne so realne možnosti, da bi prišli Tupamari na oblast?« Vprašanje v tem smislu sem zastavljal vsem, ki sem z njimi govoril. Odgovor je bil vedno enak: praktično ni nobene verjetnosti, da bi Tupamari prevzeli oblast. To pa seveda ne pomeni da bodo Tupamari odnehal in da bodo njihova robinhudska junaštva ugasi sama od sebe.

Mnogi od tistih, s katerimi sem govoril, so mi kot alternativo tistemu, za kar se bore Tupamari, omenjali naraščajočo moč »Frente amplio« (široka fronta), ki združuje levičarske sile v deželi, ki da je organizirana po zgledu čilške »Unidad Popular«. Na zadnjih urugvajskih volitvah — bile so tudi prve, na katerih je »Frente amplio« sodelovala — organizacija sicer ni

gostila zadostnega in pričakovane števila glasov; nemara tudi zaradi nasprotne »propagande«, ki je javno v časopisih razglasila, da je brazilska vojaška intervencija neogibna, če bi na volitvah zmagala »Frente amplio«.

Kaže pa, da se »široka fronta« ustrezno pripravlja na prihodnje volitve, saj je nastala kot odgovor na združitev desnice, ki se je manifestirala s tem, da sta se tradicionalni stranki »Blanco« in »Colorado« združili v eno samo, kar pomeni, da je na minulih volitvah nastopila združena in ne razcepljena desnica. Polarizacija na dva pola, levega in desnega, je s tem postala logična in nujna.

Kljub takemu razvoju pa je treba poudariti, da iščejo Urugvajci rešitev za svoje težave po ustavni poti. Ustavna pot je, kot se je izkazalo, v sedanjih ustavnih okvirih preveč počasna in premalo učinkovita. Iz tega spoznanja se je rodilo gibanje Tupamarov, ki išče rešitev zunaj ustavnih okvirov; uspešnost takega iskanja je seveda tudi zelo vprašljiva, kajti edino politično vodilo, Tupamarov se glasi: nobenega programa. To pa seveda ne izniči prejšnje ugotovitve o neustreznosti sedanjih ustavnih okvirov za razreševanje vprašanj, ki jih zastavlja stvarnost sodobnega Urugvajca.

(»Chicago Daily News«)

Turizem iz Francije

Francoz jemlje prospekte zares

Slabi obeti za letošnjo sezono - Francozi se ne zadovoljujejo z amaterstvom tam, kjer plačajo profesionalizem

OD NASEGA PARISKEGA DOPISNIKA

PARIZ, marca — Francozi so po naravi individualisti in pri pripravi letni dopust veliko bolj improvizirajo kot, recimo, Angleži, Nemci ali Danci. V začetku marca zato še ni na voljo podatkov, po katerih bi lahko zanesljivo napovedali kakšna bo letošnja »francoska« turistična sezona pri nas. Vendar pa nekatera znamenja že kažejo, da se bo letos zelo verjetno odločilo za počitnice v Jugoslaviji manj Francozov kot lani.

Lani je bila naša turistična števila v Francoskem izredno bogata. V Jugoslavijo se je odpravilo 390.000 francoskih turistov, število nočitev pa je doseglo 1.260.000. Lani smo torej privratar zabeležili več kot milijon nočitev francoskih turistov. To je za 27 odstotkov več kot leta 1970.

Deloma je ta uspeh posledica normalnega povečanja turističnega priliva iz Francije v zadnjih letih. Deloma pa so nam pomagali tudi nekateri nepričakovani momenti — med drugim kolera v Španiji (zato je število francoskih turistov močno poskočilo zlasti v avgustu), onesnaženost italijanske obale in pa stavka hotelskega osebja v Italiji.

Letos pa kaže slabše. Ne samo, da v Španiji ni več kolere zgodilo se je tudi marsikaj takega, kar francoskega turista odvrača od potovanja v tužno nasploh in v Jugoslavijo še posebej. Pri tem mislimo na splošno gospodarsko negotovost v zahodni Evropi in kronične otroške bolezni našega turizma.

Na drugi strani pa devalvacija dinarja najbrž ne bo posebna dodatna vaba, saj so devizne cene naših hotelskih storitev ostale nespremenjene. V jugoslovanskem turističnem uradu v Parizu, kjer vodijo našo turistično skampanjo v Franciji in kjer spremljajo podatke o zanimanju francoskih turistov za počitnice v Jugoslaviji, ugotavljajo, da že od lanskega oktobra dobivajo precej manj pismen, telefonskih pozivov in osebnih obiskov kot v istem obdobju leto dni poprej.

Turizem iz Skandinavije

„Leto stabilnih cen“ ali „leto kakovosti“

Za Skandinavce je Jugoslavija „draga dežela“ - Vse več se jih odloča za Španijo

OD NASEGA SKANDINAVSKEGA DOPISNIKA

KÖBENHAVN, marca. Naše namere, da bo letos v Jugoslaviji »leto kakovosti« sprejemajo predstavniki skandinavskih turističnih agencij z dobršno mero dvomov. Razočaranja, ki so jih gostje in agencije iz tujine doživljali zadnja leta — slaba postrežba, nedograjeni hoteli, slaba preskrba z mesom in nekaterimi vrstami južnega sadja, slabe sanitarije — vse to je v spominu tujcev očitno pustilo že takó globoke sledove, da jih v enem letu ne bo moč izbrisati. Na izjave o »letu kvalitete« je skrajno skeptično reagiral tudi Milan Pazić iz Köbenhavna, direktor »Jugotoursvega« predstavništva za Skandinavijo: »Leto kakovosti«, kako si to predstavljajo? Saj prav zdaj manjka limon?«

Zdi se, da se tujci, vsaj iz Skandinavije, ne razburjajo več toliko nad slabo kvaliteto nekaterih turističnih storitev. Verjetno so spoznali, da je pri nas vse idealno. Zato jih že v naših reklamnih brošurah opozarjamo na nekatere naše težave.

Direktor Pazić, ki ima dolgoletne izkušnje s skandinavskimi turisti, je povedal: »Naša poslovna politika je, da turistom damo realistično podoba. Nočemo jim pri povedovati, da je pri nas vse idealno. Zato jih že v naših reklamnih brošurah opozarjamo na nekatere naše težave. Skandinavski turisti sta zadnja leta razburjali predvsem dve drugi stvari. Prva je bila prodajanje sob v hotelih, ki še niso niti dograjeni. Ko je prišla sezona in z njo tudi turisti, so bili gostje v takih primerih primorani oditi v prenočišča nižje kategorije. Takih neizpolnenih obljub se tujci dolgo spominjajo. Letos kaže, da teh nevesitosti ne bo več, ker so zaradi nevelikosti usahle investicijske pipe in skoraj noben hotel ni več v gradnji.«

Drugi in najzadnji vir razburjenja pa ostane. To so visoke cene. V Skandinaviji so zelo skeptični, ali naš poudarek na »leto kakovosti« pomeni najboljšo izbiro propagandnega gesla. Predstavnštvo »Jugotoursa« v Köbenhavnu in zastopniki skandinavskih

turističnih agencij so se strinjali v mnenju, da bi moralo biti letos geslo stabilizacija cene važnejše od gesla »leto kakovosti«.

Cene pri nas tako naraščajo, da so se velike skandinavske agencije že bolj preusmerile na Španijo, ki je cenejša. Jugoslavija bi seveda kljub temu ostala med stalnimi cilji skandinavskih turistov. Toda agencije iščejo taka področja, na katerih cene storitev še vedno omogočajo zadovoljivo raven dobriča. »Jugotours« in nekatere velike danske agencije so na primer začele opuščati Hvar in deloma celo Dubrovnik ter se preusmerile na zadarsko področje.

Ekonomsko podlaga za poslovanje velikih turističnih agencij tvori pravilo: plačala se samo množični turizem, ker je dobilec na posameznega gosta zelo majhen. Velika turistična središča je treba še naprej izkoriščati. Toda sloves določenega kraja ni več tako odločilno. Važno je, da počitnice za povprečnega Skandinavca niso drage.

Kaj si Skandinavci razen tega še želijo? V eni največjih švedskih agencij »Vingressor« pravijo: »Široka javnost ima zelo enake potrebe: sonce in morje. Izleti niso toliko važni. Največja danska agencija »Spies« pravi: »Ljudje iščejo sonce, svež zrak in morje, kraje, kjer lahko ležijo na hrbtni

letos še posebno neugodno. Francozi, ki so bili lani v Jugoslaviji, se ne pritožujejo toliko zaradi cen, čeprav te cene še zdaleč niso tako smešno nizke, kot misli marsikdo pri nas — Španija, Tunizija, Maroko pa tudi Romunija in Bolgarija, na primer, nudijo v povprečju ugodnejše aranžmaje, zlasti v najcenejših kategorijah.

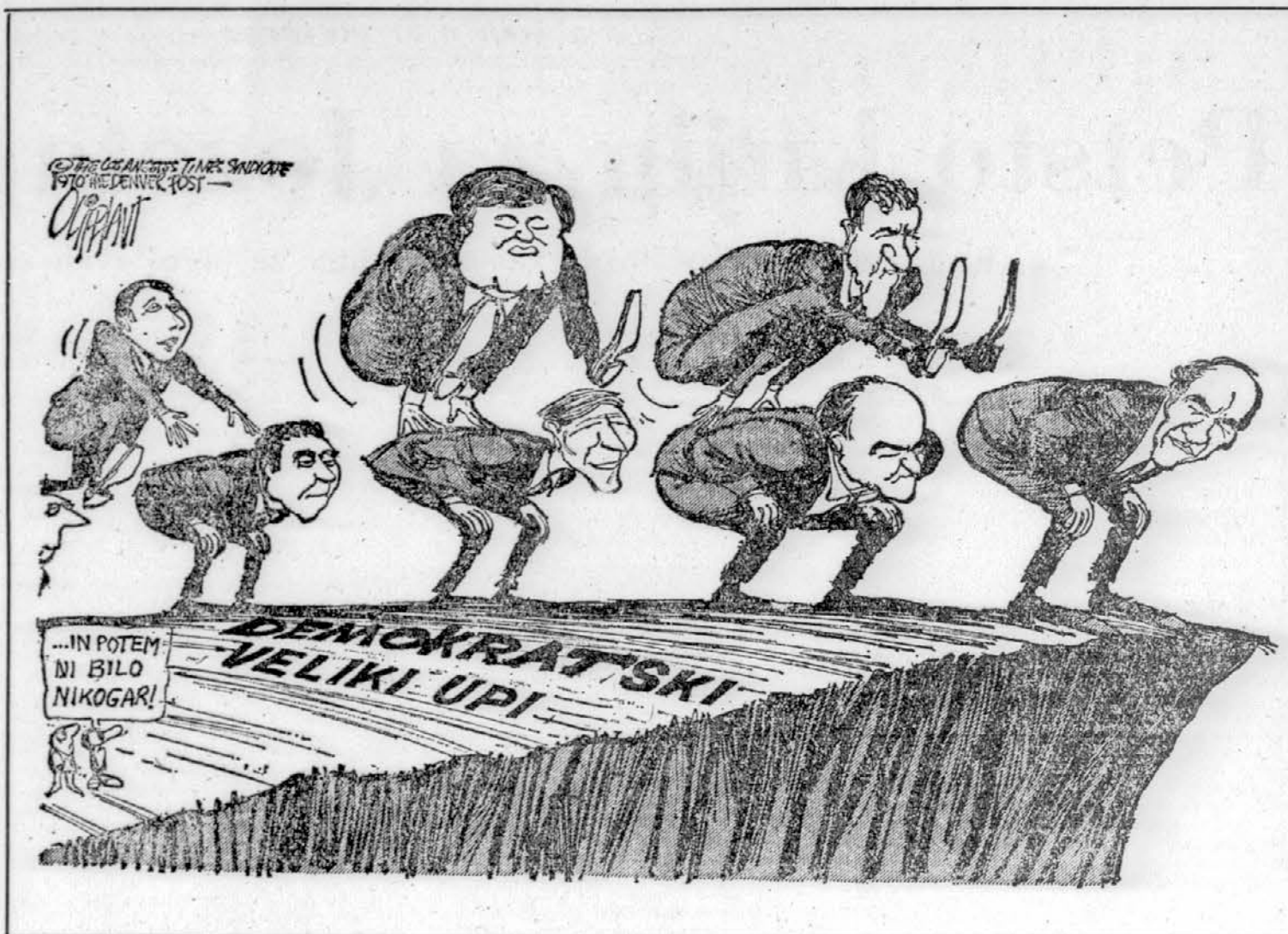
Ljudje se pritožujejo predvsem zato, ker storitve ne ostrežajo cenam in ker niso standardizirane. Tako pravijo, da v istem kraju naletejo na dva povsem različna hotela iste kategorije, ki imata seveda enake cene ali pa, da se celo v istem hotelu postrežba spreminja od izmene do izmene. Na drugi strani pa razočarani turisti ugotavljajo, da pri nas, v primerjavi z drugimi turističnimi državami, ni spodnje kakovostne meje — z drugimi besedami, zgodilo se tudi najhujša presenečenja.

Druga velika skupina pritožb govori o splošnem odnosu do turistov. Drug za drugim se vrste primeri malomarnosti, ali brezvestnosti, od goljufij pri računih in slabe postrežbe pa do malomarnosti in neekspeditivnosti policije, prometne milice, zavarovalnic, sodišč in uradov, kamor tujega gosta zanese hote ali nehoti. Splošni vtis je, da se marsikje bodisi zaradi neznanja jezika ali pa iz lenobe poskušajo tujca čimprej otresti.

Jugoslavija za Francoze ni več »eksotična« dežela. Za tiste, ki so željni avantur, turistične agencije organizirajo afriške safarije ali potovanja v kraje boju za hrbtno, recimo, v Jemen. Kdor se odpravi na tako pot, ve, da ga čakajo slabi hoteli, slabe ceste in splošna neurejenost. Zato se kvečemu čudi, če je kaj boljše, kot je pričakovati.

Jugoslavija ne sodi več v to kategorijo, ampak med vabljive, znane turistične dežele, v katerih Francoz pričakuje predvsem to, da bo za svoj denar dobil tisto, kar mu obljubljajo in kar lahko v glavnem pričakuje v Španiji, Italiji ali Švici, kjer je že bil. Če se to zgodi je zadovoljen, vendar se ne čudi. Čudi se in negoduje, če tega ne dobi. Novotvor, kar ga torej odvrača od Jugoslavije, je njava sluk, mši me vuhe, amaterizem tam, kjer pričakuje in plača za profesionalizem. Amaterji pa danes ne zmagujejo več niti na olimpijadih.

ANDREJ NOVAK

Povzetek iz „Le Monda“

Bilakov tajni referat

Član predsedstva CK KPČ se je dotaknil tudi ocene položaja v Jugoslaviji

Pariški »Le Monde« je 12. februarja objavil obsežno gradivo, za katerega trdi, da je referat, ki ga je imel lani 21. oktobra Vasil Bilak na zaprtem zasedanju CK KP Čkoslovaške. Praški tisk je res poročal, da je bil tega dne sestanek centralnega komiteja in da je na njem prebral referat član predsedstva CK KPČ Vasil Bilak, ni pa objavil podrobnosti o vsebini. Bilak je v vodstvu češkoslovaške partije zadolžen za stike z drugimi partijami. »Le Monde« ne sporoča, na kakšen način je prišel do besedila njegovega referata, ki je v svetovnem tisku povzročil veliko komentarjev in odmevov. Od 12. februarja do danes je bilo vsekakor dovolj časa, da bi tudi v Pragi lahko uradno ali kako drugače zanikali avtentičnost »Mondovega« besedila. Tega niso storili, kar je tudi prispevalo k zdaj splošno sprejetemu občutku, da je »Le Monde« res prišel do avtentičnega besedila Bilakovega referata. Pogledi, ki jih zagovarja eden najvidnejših voditeljev KPČ, so vsekakor zanimivi tudi za nas, zato iz referata objavljamo tiste dele, ki so za nas še posebno pomembni — to so predvsem ocene o jugoslovanski politiki pa še o politiki romunske in nekaterih zahodnoevropskih partij.

Presoja položaja v Jugoslaviji

Govorec o Jugoslaviji, je Vasil Bilak izrekel zadovoljstvo, ker se izboljšujejo odnosi med Jugoslavijo in drugimi socialističnimi državami, in upanje, da se bo to nadaljevalo. Potem pa je dejal:

»Toda upoštevati moramo stvarnost: v tej državi je dosti sil, ki niso zainteresirane ne za socialistično perspektivo Jugoslavije, ne za izboljšanje odnosov z državami, ki tvorijo osrednje jedro svetovnega socializma.«

Vpliv delavskega razreda na oblikovanje jugoslovanske politike je majhen in poskuša, da bi tako stanje spremenil, doslej niso dali plodov. Obstajajo hudi problemi celo, kadar gre za enotnost Zveze komunistov Jugoslavije in njeno vodilno vlogo v družbi. Vodstvo Zveze komunistov Jugoslavije ni mara v rokah sredstev za obveščanje.

V mednarodni politiki Jugoslavija vztraja pri tako imenovanem neangajiranju, in to celo takrat, kadar jo takšna politika odlašuje od socialistične skupnosti in mednarodnega komunističnega gibanja. Ne želimo se vmešavati v jugoslovanske zadeve, vendar smo zainteresirani za krepitev socialističnih načel v tej deželi in za to, da bi jo vodili na podlagi načel marksizma-leninizma. Na temelju lastnih izkušenj odkrito govorimo jugoslovanskim predstavnikom, da v težkem razrednem boju, opozorila in prošnje, naslovljene sovražnikom socializma, niso učinkovite ter da je treba nedolžnost in odstopanje od marksistično-leninističnih stališč vedno drago plačati.«

O romunskem „nacionalizmu“

Zanimiv je tudi tisti del referata, ki govori o romunski politiki. Glasi se:

»Stališča vodstva komunistične partije in SR Romunije do mnogih pomembnih mednarodnih političnih problemov skrbijo ne je člane partije, ampak tudi slehernega našega državljanja, ki mu je socializem pri srcu.«

Razlike, do katerih prihaja, niso posebnost romunsko-češkoslovaških odnosov. V preteklosti smo imeli dobre tovariške odnose in enaka mnenja o vseh bistvenih problemih mednarodne politike. Ni naša krivda, da kljub močnim prizadevanjem in veliki potrpežljivosti že dolgo ne moremo najti skupnega jezika.

Bistveni vzrok za nesoglasja med komunističnimi in delavskimi partijami, vključno našo, ter vodstvom romunske KP, so težnje te partije, da bi nacionalne interese Romunije postavila nasproti internacionalnim obveznostim, ki izvirajo iz njenega članstva v socialistični skupnosti. Želijo ustvariti položaj, v katerem bi Romunija lahko enostransko izkoriščala prednosti, ki izvirajo iz sodelovanja med socialističnimi državami, hkrati pa ne bi imela občutka, da mora izpolnjevati kolektivne obveznosti, ki jih narekuje njeno članstvo v varšavskem paktu.

VASIL BILAK

Soočeno z zahtevno po krepitvi enotnosti socialističnih držav in poglavlju svetovnega integracije romunskega vodstva poudarja načela nevmešavanja in suverenosti, ki so brez razrednega duha, govori o potrebi omejevanja vpliva varšavskega pakta na socializem države itd. Hkrati pa nikakor ne govori o boju proti oportunističnim deviacijam ter proti revizionizmu in nacionalizmu v mednarodnem komunističnem gibanju. Razglasa celo, da je delegacija romunske komunistične partije le z rezervami podpisala dokumente moskovske konference leta 1969 in da ta konferenca ni prispevala k enotnosti svetovnega komunističnega gibanja.

V ideološkem delu partije zelo nekritično ocenjuje vse, kar je nacionalno, in vse to hvalijo, pa naj gre za romunsko zgodovino za književnost in umetnost sploh; govorijo celo o izrednih lastnostih romunskega naroda. Celó če pokažemo največje razumevanje in dovoljmo določeno posebnosti — čeprav nam niso razumljive — le ne moremo zapirati oči pred dejstvom, da vodstvo romunske komunistične partije v zunanji politiki zavzema stališča, ki so v nasprotju z interesi socialistične skupnosti in ki konec koncev škodujejo tudi interesom samega romunskega naroda.

„Demonstrativni obisk na Kitajskem“

Čeprav se po običajni praksi socialistične države med seboj informirajo o pomembnejših ukrepih v zunanji politiki, SR Romunija tega ne dela, vrh tega pa se še ne ravna po skupni akciji v istih vprašanjih, ki se tičejo interesov vseh članic varšavskega pakta. Stališče romunskega vodstva do češkoslovaških dogodkov, ki je bilo v prid desnice, je dobro znano; to vodstvo še danes vztraja pri svojih škodljivih konceptih.

Obisk tovariša Ceausesca v LR Kitajski je povzročil veliko vznemirjenje ne le v naši partiji in državi, ampak tudi v drugih socialističnih državah in v naprednih krogih po vsem svetu. Celó buržoazni tisk je to potovanje ocenjeval kot demonstracijo proti Sovjetski zvezi in varšavskemu paktu.

Romunska delegacija — kot je razvidno iz sporočila, ki ga je podpisala na Kitajskem — je ne le brez besede prešla preko napadov kitajskih predstavnikov na Sovjetsko zvezo, varšavski pakt in SEV, ampak je tudi sprejemala kitajske pohvale na račun hrabrosti socialistične republike Romunije in njene odgovora proti pritisku velike sile. Takšno stališče romunskih voditeljev, ki ne temelji na razrednem duhu, je razvidno tudi iz tega, da se identificirajo s tezo o nujnosti združevanja malih in srednjih držav v boju proti nekakšnim supersilam, kar v kitajskem besednjaku pomeni predvsem Sovjetsko zvezo. Tako nastaja mučen paradoks: v boju proti poglavitnemu oporniku socializma — Sovjetski zvezi — si zavzajajo za cilj, združevati celo takšne države, kot so Portugalska, fašistična Španija, Francija ali Saudova Arabija, v kateri še vedno obstaja na pol feudalizem in na pol suženjski režim.

V kitajsko-romunskem sporočilu sploh ni omenjena potreba po združevanju svetovnega socialističnega sistema. Kitajsko vodstvo je izkoristilo obisk romunske delegacije za uresničevanje lastnih nacionalističnih in antisovjetskih ciljev. Toda romunsko-kitajsko zblizevanje je le začasno in nestabilno, kajti težnje kitajskih voditeljev po hegemoniji in omejeni nacionalni cilji romunske komunistične partije si logično nasprotujejo, da sploh ne govorimo o objektivnih potrebah Romunije, ki bi se brez sodelovanja s članicami SEV očitno znašla v brezizhodnem položaju.

Predsedstvo centralnega komiteja češkoslovaške komunistične partije meni, da je dolžno obvestiti centralni komitej o teh rešnih problemih. Vendar pa je nedopustno o teh vprašanjih govoriti javno v partijskim organizacijah ali zamenjati v zvezi s tem potemko v tisku, na radiu in v televiziji. Zato je predsedstvo CK KPČ kritiziralo slovaški mladinski čnospis »Smena«, ker je objavil kritične članke o romunski zunanji politiki.«

„Nekatere partije ne razumejo“

Bilak je govoril tudi o odnosih z nekaterimi drugimi komunističnimi partijami in ocenjeval njihova stališča. V tej zvezi je med drugim dejal:

»V nekaterih bratskih partijah je šlašati mnenja, da ne morejo spremeniti napačnih stališč, ki so jih zavzeli do češkoslovaških dogodkov leta 1968, ker bi to škodovalo njihovi enotnosti in oslabilo njihov ugled med prebivalstvom. Življenje vedno dokazuje, da se dogaja prav nasprotno. Bratske partije, ki so že sploščale zavzele jasno internacionalistično stališče ali pa spremenile svoje prvotne enostranske poglede na češkoslovaške dogodke, so okrepile svoje vrste ter povezanost z delavskim razredom in delovnimi ljudmi v svojih deželah. Zdi se, da se nekaj partij, ki imajo pomisleke o liniji naše partije. Gre predvsem za komunistične partije Avstralije, Velike Britanije, Španije in glede nekaterih vprašanj tudi za komunistično partijo Italije.«

Čeprav smo že razmeroma zdavnaj ugotovili določene sredobesne sile v politiki italijanske komunistične partije, smo si prizadevali, da ne bi komplicirali naših odnosov. Zato smo večkrat svetovali vodstvu te partije, naj se osredotoči na vprašanja, ki nas združujejo, se pravi na boj proti skupnemu razrednemu sovražniku. Toda naša dobra volja ni vselej naletela na ustrezen odmev. Nasprotno, tisk italijanske partije je objavil stališča vidnih funkcionarjev KPI, ki so včasih dobila obliko napada na našo partijo in odkritega vmešavanja v naša vprašanja.

Dejstvo, da nekatere komunistične partije še vedno ne razumejo, za kaj je šlo v naši partiji in naši državi, ima tudi globlje korenine, ki temeljijo v različnih mišljenjih o nekaterih vprašanjih, ki se tičejo programa, strategije in taktike mednarodnega komunističnega gibanja. Zato moramo biti potrpežljivi, da bosta življenje in čas potrdila, da je resnica na naši strani.

Odgovornost komunistov za strokovno in idejno raven

Mislim, da ti sklepi zavezujejo komisijo za idejna vprašanja kulture predvsem v tem, da imajo boljše to blizu za intelektualnim sredstvom, se pravi da izoblikujejo jasno teoretično poglavlje, idejno in politično nedvoumna stališča o politiki naše odgovornosti komunistov na področju kulture. Omejitev na problematiko revijalnega in dnevnega tiska, ki je seveda samo del širšega kulturnega prostora, predlagam zato, da bi bila razprava čim konkretnjša in da bi na koncu privedla do čim jasnejših stališč, ki bi jih lahko posredovali centralnemu komiteju in sporodici javnosti kot stališča naše komisije. Menim, da je treba opustiti prakso, da na vsaki seji razpravljamo o vseh problemih kulture, ali vsaj o prevelikem številu problemov, kar pa je mnogo boljše, če vsake seje tematsko primerno omejimo in zaključimo, hkrati pa se še žudi na seji, o kateri govorimo, kateri naj bi bilo predmet prihodnje in prihodnjih sej. Zato predlagam prihodnje, da se v vsaki seji resnično omejimo na področje revijalnega in dnevnega tiska, druge asociacije in sugestije, ki se bodo v zvezi s to problematiko prav gotovo pojavile, pa bomo v prihodnji predložili za razpravo na eni prihodnji seji.

Po štiridesetih letih dela

Navinškove stavbe brez hodnikov

K humanejši (in cenejši) arhitekturi

V samozaložbi je te dni ing. arch. Emil Navinšek iz Ljubljane, naši javnosti znan po projekti šol, izdal v angleščini napisano, 500 strani obsegajočo študijo »Revolucionarni novi brezkoridorski sistemi v arhitekturi«. O tem nenavadnem delu, ki je plod štiridesetletnega študija in truda, bo med strokovnjaki, predvsem pa v univerzitetnih središčih ZDA, Kanade, Nemčije, Francije, Belgije in Švice, kamor je arhitekt svojo knjigo poslal, zagotovo še tekla beseda.

Projektiranje stavb brez hodnikov in ustvarjanje velikih, komunikacijskih prostorov namesto njih, ne da bi pri tem povečali ploščino gradnje, je brez dvoma korak k humanejši arhitekturi. Iz neuporabnih koridorjev in stavbah je arhitekt Navinšek ustvaril večnamenske prostore. »Navinškovo pravilna« gradnja javnih stavb, pravi arhitekt, je bila posledica neznanja o prostorske znanosti. Iz te knjige izhaja spoznanje, naj bo v arhitekturi oblikovalci predvsem prostorska znanost, šele njeni rezultati pa naj bi bili prepušeni oblikovalcu oziroma umetnosti. Iz prostorske sistematike so prikazane v tem delu neomejene možnosti prostorskega oblikovanja, možnosti, kot pravi arhitekt Navinšek, ki bi nam brez prostorske znanosti ostale neznane ali znane šele v daljnji prihodnosti.

Osnovni del knjige predstavljajo analize 69 koridorskih stavb v svetu in v njih izdela Navinškovi prostorno analitični primerjalni načrti. Celotna analiza in primerjalni načrti temeljijo na pogodu, da je površina uporabnih prostorov in komunikacij v obeh primerih, pri koridorskih in brezkoridorskih stavbah, enaka. Enolična, tesna notranjost, značilna za koridorne stavbe, se je spremenila v prostorno notranjost brez hodnikov. Medtem ko so koridorne stavbe v bistvu enake, pa kažejo Navinškove, pri katerih so sistemske možnosti notranjega oblikovanja neskončne, vsaka različno oblikovano notranjost.

Oblike stavb, ki nastajajo po primerjalni prostorski analizi ob stavbah »starejšega tipa, so dokaj drugačne od teh, ki smo jih vajeni, tako da daje maketa mesta, zgrajenega iz samih brezkoridorskih stavb, vtis fantastične vizije mesta prihodnosti. Ob tem pa Navinškovi sistemi, ki jih je »preizkusil« samo delček, dajejo neslutene možnosti oblik, ki jim fantazija, pa naj bo še tako ustvarjalna, ne more biti kos.

Iz podanih analiz v knjigi je razvidno, da je mogoče v okviru istega gradbenega programa graditi brez hodnikov stavbe vseh vrst in dimenzij. Analize s primerjalnimi načrti in brezkoridorski rešitvi so po dane v knjigi brez dodatnih razlag, ker no-

va metoda analiziranja projektov, ki je prikrat uporabljena v tej knjigi, omogoča vsakomur, da spozna vse razlike iz risb in načrtov. V knjigi je podanih 69 analiz različnih vrst zgradb. Te analize so razdeljene v tri velike skupine: administrativne zgradbe, šole in druge zgradbe. Iz razvoja sistema in iz vseh analiz je razvidno, da je mogoče najbolj kompliciran koridorski sistem nadomestiti z najbolj enostavnim brezkoridorskim sistemom, ki prinaša številne prednosti, od funkcionalnih do ekonomskih.

V knjigi je 35 strani teksta v angleščini in 460 strani z 2400 načrti in 500 perspektivami. Navinšek je svojo knjigo, ki v resnici posega na dotlej še neobdelana področja, napisal po štiridesetih letih dela, ki se je v večji meri vrtilo okoli javnih zgradb. Njegove »Hallenschule«, kot so jih imenovali Nemci, so s svojimi velikimi komunikacijskimi prostori pravzaprav že prototipi tiste arhitekture, za katero se zavzema Navinšek in ki je bila, kot pravi, doslej vselej toplo sprejeta.

Za čudo, pravi, se ni doslej še nihče spomnil, da pri projektiranju javnih zgradb pravzaprav brez pomena kopiramo stare zasnove z ožimi, temnimi hodniki, ki so zmoti. Zmota zato, ker ne sejo v prostorih oblik, ki jih zasledimo zlasti v naravi.

Prednosti Navinškovih stavb so v obliki komunikacijskih prostorov, ki so posej v stavbi več namenski prostor, v zmanjšanem obsegu stavbe, v prostornosti komunikacij, njihovi širini, v krajših poteh v stavbi, v preglednosti poslojaj in uporabnosti, v preglednosti poslojaj in uporabnosti, ter naposled v 5 do 25-odstotnih manjših investicijskih izdatkih. To je arhitekt Navinšek se posebej podrobno dokazoval na primeru stavbe Zdržbenih narodov v New Yorku.

Odmevi na Navinškovo knjigo že prihajajo. Američani so izrazili občudovanje, da knjiga ni bila založena v Zdrženih državah ali Veliki Britaniji. Ob tem se lahko vprašamo, zakaj knjiga ni bila založena pri nas. V samozaložbi je avtor izdal to delo v 200 izvodih. Na vpogled in napredaj je pri njem.

PETER BREŠČAK

Slovenski kulturni hrami

Osemdesetletna Opera

Slovesnost bo letos septembra v Ljubljani

Dan 29. septembra 1892 je pomemben za slovensko gledališko zgodovino. Takrat je namreč Dramatično društvo odprlo novo deželno gledališče v Ljubljani. Zgodovina slovenskega gledališča je bila tedaj bolj kakor danes trd boj za popolno uveljavitev slovenske kulture, oziroma enega najpomembnejših njenih področij, gledališča, ki je kajpak tedaj poleg umetniške še zlasti odsvitala narodno obrambne potrebe.

Naši predniki oziroma gospodje okoli Dramatičnega društva so bili ob otvoritvi deželnega gledališča močno ponosni na novo poslopje, zgrajeno v strogo italijanskem renesansem slogu, vsaj po zunanji zasnovi. Reči je treba, da bi bili naši predniki lahko še bolj ponosni na novo deželno gledališče, če bi ga bili pustili zgraditi po prvotnem načrtu, ki je predvideval prostora za 1000 oseb in lože štirih nadstropij.

Toda pri izdatkih za kulturo so bili naši dedje prav tako varčni kot sedanjí možje, ki o tem odločajo, zato ni čuda, da smo to varčnost od njih podedovali. Sklenili so namreč, da sme gledališče stati nič več kot 190.000 goldinarjev, deželni inženir Hréšky in arhitekt Hrubý pa sta to vsoto v prvotnem načrtu presegla kar za 50.000 goldinarjev. Zato so od njiju zahtevali, naj svoj načrt spremenita, da izdatki ne bodo osegli predvidene vsote in tako sta oba mojstra morala načrt spremeniti tako, da je ustrezal naročnikom — deželi Kranjski, ki je gradila stavbo s prispevki mestne občine Ljubljanske in kranjske hranilnice.

Komaj dvanajst let za Dunajem

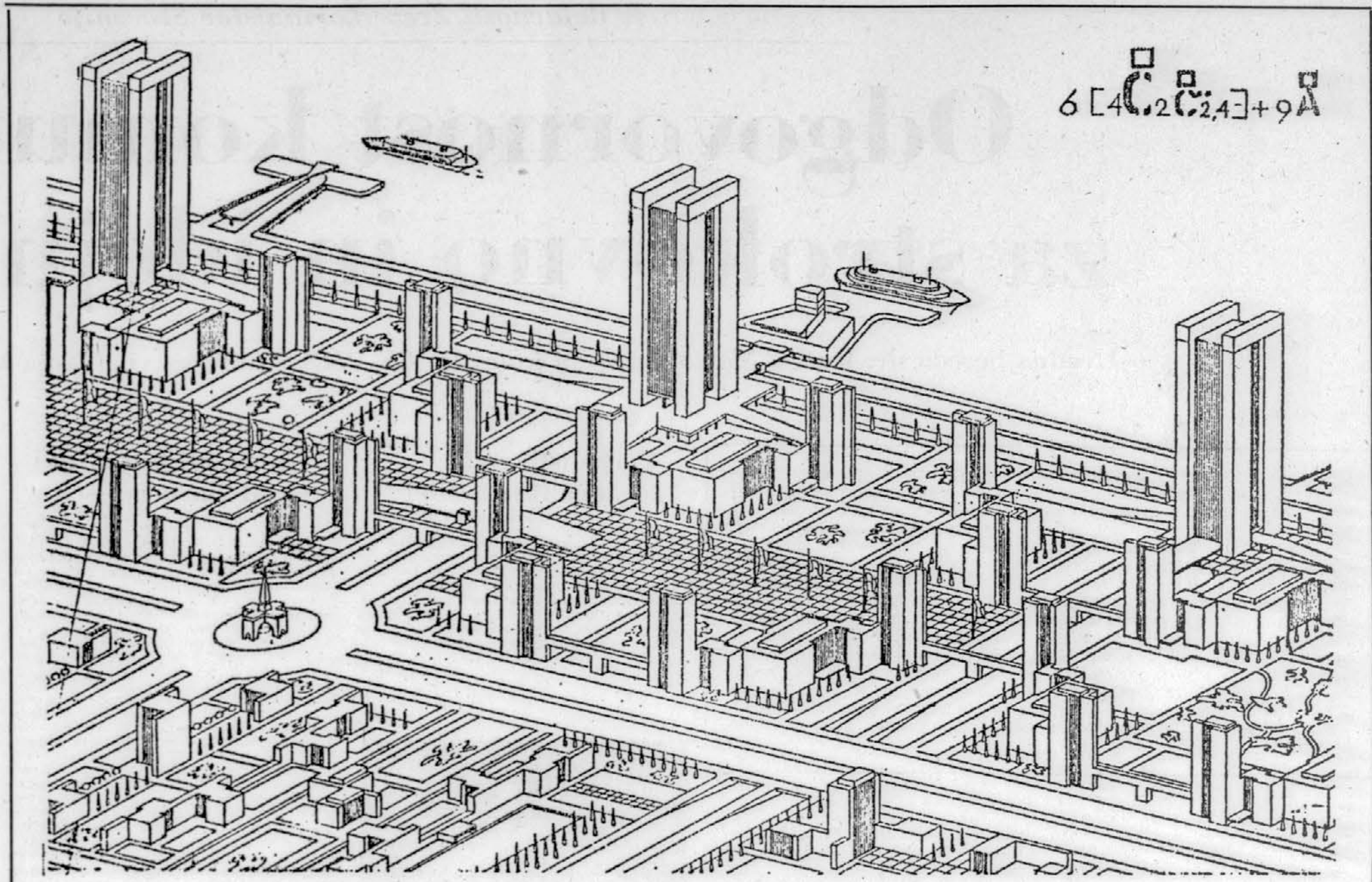
Kako pa je prišlo do graditve novega deželnega gledališča? Na sedanjem Trgu revolucije v Ljubljani, oziroma na prejšnjem Kongresnem trgu, je od leta 1793 stalo tam, kjer je zdaj stavba Slovenske filharmonije, staro deželno stanovanjsko gledališče.

To je leta 1887 pogorelo. Že naslednje leto je sklenil deželni zbor vojvodine Kranjske, da se postavi novo gledališče. Ukrepali so sorazmerno hitro. Dne 19. oktobra 1890 je deželni glavni kranjski dr. Poklukar že položil temeljni kamen za novo gledališče. Temeljni kamen je vžidan v portalnem stebri in v njem je shranjena ustavna listina

Prvikrat slovenska predstava

Kakor nam pripoveduje Trstenjak v svoji zgodovini slovenskega gledališča, je odbor Dramatičnega društva zahteval dva dni v tednu za slovenske predstave. Deželni odbor kranjski je to dovolil in tako je Dramatično društvo v gledališki sezoni 1892-93 igralo po dvakrat na teden. Slovenske predstave so se vrstile tako: prvi teden sredi sobota, drugi teden četrtek-nejdelja, tako da je bila vsako drugo nedeljo slovenska predstava. Za položaj slovenske kulture je značilno, da Dramatično društvo ni doseglo, da bi bili vsi prazniki, kakih šest do sedem, v tej sezoni rezervirani za slovenske predstave. Doseglo je le to, da so mu dovolili v tej sezoni tri praznike, vendar tako, da tisti teden, v katerem igra društvo na praznik, izgubi tisto sredo oziroma četrtek v istem tednu, torej je le zamenjalo praznik z delavnikom.

Dramatičnemu društvu pa so dovolili tudi, da je odprlo novo deželno gledališče s slo-

POGLED NA MESTO PRIHODNOSTI IZ BREZKORIDORSNIH STAVB ARHITEKTA NAVINSKA

Neumnost je edina pornografija

V čem je nevarnost: v resničnosti ali domišljiji?

Nedvomno so knjige, ki jih družba ima za nevarne. To so različne knjige, politične, znanstvene, filozofske. Celo danes, ko je knjiga izgubila prvenstvo nad razširjanjem informacij med ljudi, t.j., ko se je v tem smislu znašla v senci modernih medijev, včasih kdo gleda na knjige preveč obsojajoče. Okoliščina, da je berilo mogoče neskončno dolgo prežvekovati v samoti in zunaj družbenega nadzorstva (kar pa ni tako z enako nevarnimi drugimi mediji, kot sta film in televizija, ki ju je lahko nadzorovati), spravlja družbo v dvomeče razmerje do knjig. Čtivo izpodkopava.

Vsekakor pa smo zadnja družba, ki bi hotela z glavno skozi zid: z odprtimi državnimi mejami, kar ustreza načelom zrele sa-

moupravne politike, smo nujno odprti tudi za vse duhovne tokove v svetu. Preprosto nerazumljivo bi bilo, če bi se delali slepe pred dejstvom nove morale, v situaciji, ko nas porabniška družba zavrača s svojimi valovi in ko smo že dobro prežeti z neomejenim vplivom množičnih občil (zato nam pravzaprav niti v zadevah tako imenovane erotične književnosti ne more ostati ničesar skrivno, čeprav bi hotelo). Potemtakem nihče ne bi smel dovoliti tiskanja knjig, ki po svoji morali in svojem duhu odstopajo od kriterijev zadrtih birokratov, cerkvenih prišepetalcev in malomeščanskih farizejev.

Ali komu škoduje stvaritev, ki jo lahko poimenujemo s pornografijo? Ima družba pravico, da intervenira v zadeve založnikov, ki objavljajo take knjige? Ali se družba v tem primeru ne vede (preko svojih institucij) kot oče do »nezrelega« otroka? Ali je pornografija lahko umetnost? Ali je erotična književnost isto kot pornografija? Je pornografija samo književnost? Ali lahko književno pornografijo v vsakdanjem življenju izoliramo od drugih pornografskih manifestacij? V čem je nevarnost: v resničnosti ali domišljiji? Kaj človeka tišči: življenje ali knjige?

Za knjige, ki so v zadnjem času izšle pri nas, seveda ne veljajo enaka merila. Miller je nedvomno pomemben pisec, ki v seksu vidi temeljno vitalno vrednost: kadar ničesar več ne obstaja, je seks tisto, kar človeka vrača življenju. Če parafraziramo nekega prastarega misleca, bi lahko rekli, da v Millerjevem svetu človek nikoli ne more pasti tako nizko, da več ne bi bil dostojen seksa. O tem filozofu erotike ne bi bilo potrebno pisati, kajti razen provincialnih godnjakov na svetu ni pametnega človeka, ki bi Millerju odklepal genialnost, da ne govorimo o njegovi pisateljski nadarjenosti.

In ko je že tako, da imamo knjige, ki pomenijo novost v kulturi, v kateri živimo, kakšen je potem ta duh časa, ki izliva te duhove (seksualnih) svobodnin? Podrobna razprava tu ni mogoča, toda držijo to v odprtem svetu brez zastorov in cenzur je vse na obeh. Smo v splošnem stanju duha, v katerem je nazadnje moč spoznati, da je človek svoboden, da je človek telo, da je človek razum, čustvo in bitje, ki ne sme biti obteženo z grehom in krivdo, s čimer ga na razne načine mučijo najrazličnejše institucije, s katoliško cerkvijo na čelu. »Živimo« piše Louis paulew »v popolnoma erotizirani družbi. Naše vsakdanje okolje od poučnih lepakov do reklam na televizijskih oddajah, od mode do novih običajev (liberalnejše razmerje mladim do vprašanj, ki so begala njihove starše; kontrareceptivna tabula), od revij po kioskih do filmov po kino dvoranah, od podzemne trgovine s pornografskimi slikicami do demografske eksplozije, vse to okolje je prav gotovo panseksualistično. Kajti »splošna erotizacija in puhtenjem sta samo dve obliki splošne obseksualnosti. Družba poučarja erotizem na vsakem koraku, in kakaj bi se potem bilo treba cenzorski zamisliti nad erotično književnostjo?

Človek bi zares mogel biti svoboden, da bi lahko izbral, se določil, tvegal, bil sam zase odgovoren, da se ničesar ne bi nadejal, da bi bil vedel v absurdu, da bi bil obrnjen k užitku kot »koreninjeni energije« (G. Bataille). Hinačji niso niti toliko kratkovidni: človek, ki je osvobodjen greha, ne postane zloba suženj. Sicer pa poznamo tudi fraze in situacije, ko so tudi komunistični obžaloval takega prestopništva. Mar ni naša škanska, kontrarevolucionarna propaganda

dolgo trobila, da so komunisti nevarni, ker da se potegujejo za »svobodno ljubezen«, za »čisto« predmet, ki bi bil vsesplošno lastništvo? Med NOV so se uspešno upirali tej propagandi z ustanavljanjem nenavadno strogega kodeksa v odnosih med spoloma. Danes, ko smo dokazali, kdo in kaj smo, nas brzokone pojav odprtih mej ne more skrbeti. Mlade generacije so v »tem vprašanju« bolj ali manj povsod po svetu homogenizirane, množična družba pa to podpira. »Nevarne knjige« so malenkost glede na druge nevarnosti: »Pornografija« je samo eno

znamenje v vrsti nevarnih artiklov, ki krožijo v tej družbi. Pravi ameriška avtorica Susan Sontag. Z njih bi torej bilo treba sneti pajčolan skrivnostnosti. Knjige lahko poneumijo bedake, vemo pa, da to lahko stori tudi Biblija. Svobodni družbi se ni treba bati rumenih zvezkov, ko pa sicer podpira svoboden razvoj erotike. Pornografija je huda beseda, zgrešena pri zadevah prave imaginacije. Kar je dobra književnost — to ni pornografija. Neumnost je edina pornografija. IGOR MANDIČ (po VUS)

Partizanske pesmi

Tegobe malega človeka

Vinko Šumrada - Radoš: Ulaka

Težavno je pisati o delu, ki govori samo zase dovolj. Vendar — Radoševa že druga ULAKA zasluži, da ne gre tako neopazno v javnost, kot je šla pravzaprav prva izdaja, pa čeprav je pošla kmalu po izidu leta 1967.

Ni dolgo tega — preden sem vzel v roke knjigo izbrank iz Radoševih pesniškega ustvarjanja — ko sem bral o srečanju s prav takšnim samorastniškim ustvarjalcem, kot je avtor Ulake, slikarjem Krstom Hegedušcem. In spomnil sem se, kako so vsakogar osupnile in prevzele njegove in njegovih vrstnikov iz Hlebinj z nenavadnimi in preprosti potezami upodobljene vse žalosti in radosti kmečkega življenja. Takšno občutje me prevzema vsakokrat, ko spet in spet jemljem v branje Radoševih pesmi. Brez velikih besed so v njej povedana velika dejanja malih preprostih ljudi.

Ze posvetilo samo pove za uvod dovolj. Prvih sedem sonetov razkrije usodo ožje Radoševе domovine. Loške doline, v davnih in v še ne tako dolgo minulih dneh hudih preizkušenj, naslednjih stisnjenih pa govori o prvi kravični ujni nad domačo dolino, pokolu talcev na Ulaki. In potem se vrste pripovedi o človeški grozi in strahotah, ki so jih Notranjci doživljali in v Radoševih pesmih — redki preživeli. Nikjer drugje na slovenski zemlji ni bilo pod tujo zasedbo in v bratomorilski vojni bolj brido in večje zagrozenost na obeh straneh kot pravi v krajih med Javornikom, Snežnikom, Veliko goru in Silivnikom.

V iskanju motivov za svojo pesniško izpoved se je Radoš izkazal za tenkočuten in opazovalca in poznalca duše notranjskega človeka. Kakšni ljudje, kakšni junaki se vrstijo na tej brezkončni poti boja in smrti. Prvi del knjige sklene avtor s hvalnico borecem Notranjske, ki so se borili po vsej slovenski domovini. —

svoj dolg so ljudstvo Notranjci plačali, pogumno smrti gledali v oči, enakost, bratstvo narodov kovati

in lepše dneve delovnih ljudi, O, slava vam, ker ste se žrtvovali, da mladi roj svobodno zaživi.

Ce bi ne bilo prav nič večjega deleža, kot ga razkriva Radoš v svoji Ulaki, bi bilo že to dovolj za zahvalo. Drugi del Ulake, ki nosi naslov »Iz dneva v dan«, je pravzaprav peser spiet balad in roman, doživljen in doživljanj večjih del na njegovi komisarski partizanski poti,

žal ni v obravnavani snovi pesmi prvega in drugega dela knjige ostrejšega, poslednjega reza, da bi bila pripoved o Notranjcih bolj zaokrožena. Radoš tudi v tem delu preseneča z izbiro motivov in s svojo izazovno močjo. Dlje in dlje kot mu sledimo, pa postajajo predmeti njegove pripovedi in dostavljajo že tudi lahkotnejše narave, tako kot se je prišla razpietati vojna in se vedrila nobo. Takšen svet, tudi rož in ljubezni, odkriva pesnik predvsem na Primorskem in v samem tržaškem mestu, kamor ga je zanesla njegova revolucionarna pot. S svojimi vse bolj igrivo tekočimi stihii postavlja v bralcu tudi pristno razpoloženje prividno srečne pomladi, ki je že tik pred vrati. V vsakem motivu in pesmi pa odseva Radoševa vera v jutrišnji vse dobro in njegova človečnost.

In da Radoš ostane prinski pripovednik in glasnik tegob malega človeka, sklene knjigo z najbolj celovitno pesmijo — pripovedjo o usodi njegove sestre Mice, ki je obenem tudi trpka in boleča obtožba v sodobni porabniški družbi, žal, tako pogostem — razčlovečenju, in opomin k osveščenju hkrati.

Razodetja samorastniškega partizanskega pesnika Radoša silijo bralca k premišljevanju in se znova in znova vračajo vanj. Se pa hkrati pristna potrditev sklepnih misli »Kulturnih diagonal« ljubljanske televizije 21. februarja — da se bo slovenska tvornost umetnost še desetletja vračala k narodnoosvobodilnemu boju kot neizbrannemu in neizbrannemu poglavju naše zgodovine, se pravi, da je čas, ko se je rojevala in rodila naša revolucija, neizmen na zakladnica za navdih vsem domačim umetniškim ustvarjalcem.

Avtorja pesniške zbirke — izdala jih je Partizanska knjiga — predstavi s tehtnimi in izbranimi besedami o njem in njegovi delu Radošev sorodjak France Sušteršič, epiki-pesnik Notranjske pa je njegovo knjigo povzročil s svojimi ilustracijami rojak Ljotz Perko. Morda je lektor na nekaterih krajih spregledal možnost, da bi lahko spravil ubranost stihov v še popolnejši utrip in zven, menim pa, da so pripombe in pojasnila k posameznim pesmim na koncu knjige odveč.

MILAN GUČE

Socialno razlikovanje

Cilj ni revščina

Akcija je zaživela, ne kaže pa posploševati zadev

Kmalu bo štiri mesece, odkar so na tretji seji konference Zveze komunistov Slovenije obravnavali pojave socialnega razlikovanja v naši družbi in sprejeli tudi stališča. Pogumne in odkrite besede razpravljalcev so imele močan odmev v slovenski javnosti, enako tudi stališča. Tedaj je bilo slišati le nekaj dvomov — zaradi slabih izkušenj v preteklosti — češ ali se bomo te nove naloge tudi odločno lotili in jo izpeljali ali pa bo ostalo samo pri odločnih besedah in zapisanih stališčih, medtem ko pojde življenje nemoteno in nebrzdano naprej po starem.

Sedaj, po manj kot štirih mesecih, imamo že nekaj pokazateljev, da se besede prelevajo v dejanja. Tako je republiška skupščina na predlog izvršnega sveta sprejela pozni več predpisov oziroma ukrepov, ki se nanašajo na urejanje socialnih problemov družine. Za neposredno pomoč otroku in družini smo predvideli letos v Sloveniji blizu 362 milijonov dinarjev, kar je 73 odstotkov več kot lani. Dokajšnje spremembe smo uzakonili tudi v davčni politiki, pri čemer je med drugim pomembno da je ta znatno ostriša do vseh tistih, ki bi se tako ali drugače poskušali izogniti davčnim obveznostim. Tu so se nekateri drugi predpisi, vsi pa razodevajo, da slovenska skupščina sledi zahtevam po zmanjšanju socialnih razlik.

Prvi ukrepi v občinah

Po občinah, zlasti v organizacijah ZK, pa tudi drugod, so že precej razpravljali o socialnih razlikah in o tem, kako uresničiti stališča konference. Po (nepopolnih) podatkih, ki jih imamo na voljo, je akcija sicer zaživela, a marsikje še vedno razpravljajo, kako bi se zadeve dobro lotili. Med tem ko tod objublajo, da bodo pripravili programe za odpravljanje socialnih razlik v kratkem, pa so ponekod začeli že tudi ukrepati.

V večini občin so v občinskem proračunu temeljito pretehtali postavke za razne oblike socialne pomoči. Zneske denarne pomoči so povečali v skladu z naraslimi življenjskimi stroški.

V Slovenskih Konjicah imajo strokovne službe in prosvetni delavci-komunisti na logo preučiti socialni položaj predšolskih in šolskih otrok v občini, analizirajo posamezne primere in predlagajo rešitve. Lotili so se tudi že odpravljanja socialnih razlik, ki so posledice iz stanovanjske politike, saj bodo usmerili več denarja v gradnjo družbenih stanovanj.

V Velenju namenjajo za razvojem svojega šolskega centra omogočiti delavskim in kmečkim otrokom cenejše solanje v občin.

V Logatcu so se začeli konkretno ukvarjati s pojavi neupravičenega bogatenja. Organizacija ZK Dolenji Logatec je že razpravljala o takih primerih, posebna komisija pa sedaj pripravlja gradivo in bo z njim seznanila članstvo.

Težnje po uravnilih

Ceravno dosedanja tera razprav morda ni najbolj izdatna, pa vsekakor pomeni začetek organiziranih družbenih prizadevanj za odpravljanje neupravičenih socialnih razlik.

Fojavlja pa se v marsikateri izmed teh razprav nekaj kar ne samo, da se ne ujemajo s stališči konference ZKS, temveč popolnoma izkrivljajo našo razvojno smer. Posamezniki se namreč glasno zavzemajo za nekakšno uravnilihko saj govorijo o sena-kih žledodih in nastopajo proti vsem tistim, ki kaj investirajo ki svojega zaslužka ne porabijo sproti. Iz njihovih besed veje želja, skoraj prepričanje, da bomo jemali hiše, vikende, celo barvne televizorje — skratka, socializem vidijo v tem, da bi vsi živeli v revščini. Ko gledajo v sosedor lo- nec, vidijo samo to, da ni prazen, ni pa jim mar, na kakšen način je sosed prišel do tega, kar je v loncu. Vse po vrsti, ki nekaj imajo, mečejo v en koš — tako spekulante in goljufe kot tudi ljudi, ki so s trdim in poštenim delom, s sposobnostjo in znanjem prišli do te ali one reči, seveda tako, da so varčevali in se morda leta in leta marsičemu odpovedovali.

Za tako pot se seveda nismo dogovorili, saj bi bila krivična, nesposobna, nesmi- selna in bi izkjučevala napredek. Dogovori- li pa smo se, da bomo z organizirano akcijo organiziranih družbenih sil odprav-

ljali socialne razlike, ki ne izvirajo iz dela, in poskrbeli, da bi imeli vsi ljudje pri nas vsaj približno enake štartne možnosti za življenje. Sklenili smo preprečevati neupravičeno bogatenje, ničesar pa nimamo proti, če si nekdo s svojim delom in z delom svojih družinskih članov zgradi vilo ali kupi kaj drugega — da je pravilno plača davek in po potrebi dokaže, da je prišel do denarja na pošten način.

Naš cilj ni splošna revščina, temveč splošna blaginja. Socialne razlike naj bi bile vedno manjše, a tako, da bi se sedanji majhni osebni dohodki približali večjim, ne pa obratno.

Še dosti nerazčiščenega

Razprave nadalje kažejo, da so na splošno vsi ljudje proti neupravičenim razlikam, da pa jim hkrati ni popolnoma jasno, kakšne razlike so dopustne, oziroma kakšne se prenese nagrajevanje po delu. Zato so zlasti delavci z nižjimi osebnimi dohodki po nekod tudi proti boljšemu nagrajevanju strokovnjakov.

V Celju, na primer, so nekateri občani izrazili mnenje, da so tamkajšnja razmerja med najnižjimi in najvišjimi osebnimi dohodki onemogočala kar velja zlasti za indu- strijo (razmerje 1 : 9,17 oziroma 767 din proti 7.039 din).

Res nastane ob navedenem razponu vpra- šanje, ali je delo vodilne osebe ali strokov- njaka pravilno ovrednoteno, oziroma ali je razpon upravičen.

Preprosta pamet pravi, da ne. Sploh ne gre samo za celjski primer. To je pri nas dosti pogost pojav ki ljudje o njem ne- malo premišlujejo, sklep pa je v normal- nih okoliščinah — vedno enako neizpro- sno logičen: nekdo ki vodi podjetje tako, da zadnjemu delavcu ne more omogočiti niti 1.000 dinarjev mesečnega osebnega dohod- ka, ni upravičen, da bi dobival sam tolik- šen osebni dohodek. Kdor pa vodi podjetje dobro, kdor je dober strokovnjak, tega se pač splača tudi dobro nagrajevati.

Očitki obrtnikom (in zdravnikom)

Ponekod, na primer v Pomurju, zlasti v soseski občin, je občanom na obeh, da številni obrtniki, zdravniki in nekateri dru- ge kategorije zaposlenih očitno bogatijo. So- cialne razlike prihajajo od toliko bolj do- izrazu, ker imajo delavci tudi v gospodar- sko trdnih podjetjih sorazmerno nizke ose- be dohodke. Znano je, menijo občani, da posamezni obrtniki prikrijejo vsaj polovico zaslužka in da večina zdravnikov opravlja pravično prakso, da dobivajo nekateri ose- be dohodke tudi iz sedmih ali osmih virov.

Slišati je, da v večini primerov niti druž- benopolitične organizacije niti pristojne občinske službe ne reagirajo na te pojave tako, da bi se neposredno in odločno vme- šale. S takim odpravljanjem socialnih raz- lik občani seveda niso zadovoljni. Zadovoljni pa seveda niso tudi vsi tisti obrtniki in zdravniki, ki pošteno prijavljajo svoje dohodke, saj je znano, da ljudje radi posplošujejo stvari.

Rešitev je prav gotovo v tem, da izobli- kujemo učinkovit sistem družbenega nad- zorstva, ki bo že vnaprej odvracal ljudi od davčnih utaj in podobnih kaznivih dejanj. Ne pa, da ničesar ne ukrenemo, le obrtnike gledamo križem vse po vrsti, zlasti tiste, ki kaj investirajo, tako da se že sprašujejo, ali je sploh pametno in varno modernizirati karkoli.

Naša družba stimulira osebno delo z za- sebnimi sredstvi, zlasti tiste dejavnosti, ki nam jih primanjkuje. Navsezadnje smo ne- davno tega sprejeli tudi XXXIV. amandna slovenske ustave, ki odpira možnosti na-

daljnega vlaganja in širjenja osebnega dela z zasebnimi sredstvi.

Zdomci so zbegani

Redkokakšen naš notranjepolitični ukrep je za delavce v tujini toliko pomemben, kot so spremembe v davčni politiki, četudi še tako majhne.

»Kaj bomo res morali plačevati davek od vsega, kar bomo prinesli s seboj?« »Hišo sem na pol zgradil, naprej je pa ne bom, če mi bodo zaračunali takšne dav- ke. V tako negotove razmere pa že ne grem nazaj!«

»Brat mi je pisal, da bomo mi prvi na vrsti, ker služimo na tujem pri kapitalistih velike denarje, in da nas bodo še obdavčili, če bomo doma delali privatno...«

Taka in podobna vprašanja pošiljajo na- ši zdomci na uradna mesta. Seveda se ta uradna mesta ob njih zdržnejo — toda temu je tako. Zdomci so namreč zelo slabo poučeni o tem, kaj doma, v Sloveniji in v Jugoslaviji, poudzemamo, da bi odpravili poceni pridobljeno bogastvo in nezasluzene predprave, da bi torej uredili ravno tisto kar so tolikokrat energično zahtevali od naših uradnih in neuradnih predstavnikov, ko so jih obiskovali.

Očitno pa so na delu posebni informa- cijski kanali, ki zdomce begajo, posebej se tiste, ki bi imeli sicer vse pogoje, da se vr- nejo ter se bodisi osamosvojijo ali pa se vključijo v družbeno proizvodnjo. Ko je slovenski izvršni svet začasno prepovedal vsakršno prodajo zemljišč — da bi zadevu medtem trajneje uredili in torej onemogo- čili prekupevanje — so zdomci kaj kma- lu izvedeli, da je to »naperjeno proti vsem tistim, ki si namenjajo graditi hišec.«

Prav tako naj bi bili novi davčni sistem naperjen po vrsti proti vsem tistim, ki ima- jo denar... (In marsikdo med zdomci si je v sedmih ali desetih letih privarčeval že zelo lepe denarce.)

»Pa naj bo: če ne marajo, da bi jim prinesel devizne milijone in gradil doma — bom pa gradil tu v Nemčiji,« smo slišali: tistega, ki je hišo pri nas že na pol zgradil — »Smatram, da bi se državi splačalo, da bi nam dala celo davčne olajšave, vsaj za začetek, potem bi se se že lahko izenačili. Mi vendar nimamo nič z nepravilnostmi, ki jih zdaj država rešuje pri nas doma. Imamo pa nekateri dosti denarja.«

Zobozdravnik si je na obronkih mesta Beograda zgradil prelepo vilo. V osmih letih je v Švici zaslužil in vse zakonito do- lal preko žiro računa pri naši banki. Ta- krat so mu na občini rekli, da bo davek minimalen — zdaj zahtevajo od njega mi- lijone davka na leto, če pa bi hotel vilo prodati, bi moral plačati 20 odstotkov realne cene; če bi jo prodal dražje, kot je prijavil, da je vredna, pa 50 odstotkov... Vila stoji na obronkih mesta, skoraj izgotovljena, a prazna. Zobozdravnik pa še naprej dela v Švici in zaskrbljen razmišlja.

Če bi našemu živju zunaj pojasnili vsa- toliko, kolikor smo jim govorili o (načel- nih) ustavnih spremembah, bi zdomci kaj lahko ugotovili, da se uresničujejo nji- hove lastne zadeve ter da se poskušajo voditi takšno politiko, ki naj bi jih ravno še bolj stimulirala k vlaganju doma.

Družbo bomo razvijali s pomočjo sistema

Prav je, da smo se končno, in to zelo pozno, lotili odpravljanja večkrat že hudih socialnih razlik, ki ne izvirajo iz dela, in da smo obrnili pozornost zlasti na vzroke. Ze pri dosedanjih razpravah pa se je po- kazalo, da nam lahko samo škoduje, če bo- mo zadeve posploševali in jih obravnavali stihlino. V tem primeru bi se utegnilo zgo- diti, da se akcija sprevrže v površnost, časovno omejeno kampanjo, namesto da bi nas vodila k urejanju gmočnih razmerij med ljudmi.

V razpravah je bilo slišati tudi mnenja, češ da bi bilo treba vse te stvari urejati s policijo, SDK ipd. Najbrž bi kazalo imeti bolj pred očmi, da družbe ne bomo razvi- jali preko sodnih procesov, temveč skozi sistem. Prizadevajmo si za ugled naših so- dišč, da bodo orodje sistema, ne pa pod vplivom te ali one struje.

Sploh bi bilo najbrž res dosti bolje, če bi se vsak sobrnil k sebi, če bi urejal stvari v svojem okolju, v svoji delovni or- ganizaciji, v svojem kraju, namesto da se izživljamo ob raznih aferah, ki pridejo na dan tod ali drugod.

Če bi ravnali tako, bi marsikaj lahko uredili že kar takoj. Samo nekaj primerov: zahtevali bi, da pridejo v status podjetja, kjer smo zaposleni, predstvi, s katerimi bi zagotovili nadzor nad porabo sredstev podjetja, nad izplačevanjem dnevnice in kilometrine; vsakdo, ki je, denimo, službe- no potoval v tujino, bi bil dolžan poročati delavskemu svetu, kaj je na tem potovanju koristnega opravil za delovno organizacijo. Temu bi se reklo zagotovitvi javnost dela. Naj delavci vselej vedo, za kaj gre. Dalo bi se urediti tudi nekatere druge zadeve. Ki jih pri nas mirno gledamo, drugod pa ne. Tako je poučno, da na zahodu ne more dobiti noben bančni uslužbenec kredita v banki, v kateri je zaposlen. Tega predpisa gotovo niso sprejeli zaradi lepšega, ampak najbrž zato, da sploh ne more priti do raznih nepravilnosti, privilegijev, ki se jih da privoščiti v družinskem krogu. Pač ukrep, ki daje bankam ugled.

Torej, vsega res ni moči urediti v krat- kem času, marsikaj pa je izvedljivo že da- nes.

Vsekakor pa lahko opazimo pri obravna- vanju socialnega razlikovanja najmanj dve nevarni težnji. Prva se kaže v želji po urav- nilihki oziroma drastičnem omejevanju raz- pona med osebnimi dohodki, ki že odvrča strokovnjake od ustvarjalnega dela. Nekaj podobnega pa se kaže tudi pri hajki nad zasebno dejavnostjo, zlasti kadar je ta dejavnost usmerjena v investicije za večjo proizvodnjo.

Ali res mislimo, da je koristnejše za družbo, če obrtnik denar zapravi ali kupi ženi mercedes, kakor pa da denar investira v svoj obrat? Upajmo, da je takih, ki tako mislijo, malo, in da njihova miselnost ne bo prevladala. MARKO JAKŠE ANTON RUPNIK

”Znanje je moč.”

Francis Bacon

„Znanje je spre- minjanje sveta in nas samih.”

Izrek v času eksplozije znanja.

MALA ENCIKLOPEDIJA

v 3 KNJIGAH

SVETA JUGOSLAVIJE SLOVENIJE

SLOVENSKO IZDAJO ENCIKLOPEDIJE V TREH ZAJETNIH KNJIGAH PRIPRAVILA DRŽAVNA ZA- LOŽBA SLOVENIJE. VSE TRI KNJIGE BODO IMELE NAD 2000 STRANI VELIKEGA FORMATA (19 x 27 cm), NATISNJENE BODO NA NAJFINEJSEM BREZLESNEM PAPIRJU.

Nad 40 000 gesel, 5 000 slik, risb, grafikonov in portretov, 10 velikih zemljevidov v barvah in 53 črno — belih zemljevidov med besedilom, 54 strani prilog v eni ali več barvah.

MALA ENCIKLOPEDIJA

je posebej prirejena za slovenske razmere po

Mali enciklopediji Prosvete.

Ki je izšla v Beogradu. Državna založba Slovenije se je odločila za adaptacijo tega pomembnega dela zato, ker je enciklopedijo pripravilo več kot 200 jugoslovanskih strokovnjakov. Avtorji so pri izbiri gesel upoštevali splošno enciklopedično znanje z vseh področij človeške ustvarjalnosti, obde- lali so splošni jugoslovanski prostor in čas, poudarek pričujoče enciklopedije pa je seveda tudi na Sloveniji in Slovencih. V vseh treh knjigah so upoštevani najnovejši svetovni podatki, ki so bili tako kot jugoslovanski in slovenski skrbno preverjeni in dopolnjeni.

Slovenski avtorji so izvirnik bistveno dopolnili, oziroma na novo napisali

okoli 4000 daljših in krajših gesel, ki zajemajo specifično slovensko nacionalno (zgodovina in geo- grafija, kultura, prosveta, umetnost), gospodarsko-politično in znanstveno-tehnično problematiko; to zahtevno delo je opravilo okoli 50 strokovnjakov za posamezna znanstvena in kulturno-umetniška področja in 30 prevajalcev, skupaj torej več kot 80 slovenskih sodelavcev. Glavni urednik slovenske izdaje:

prof. Franček Šafar.

Za ilustracijo povejmo, da bodo bralci x

MALO ENCIKLOPEDIJO

dobili delo, ki ga po obsegu in tehtnosti lahko primerjamo z vsaj 30 knjigami normalnega obsega. Torej ni prav nič čudno, če je takšna enciklopedija postala pojem ekonomično razporejenega in kon- centriranega znanja.

ZA MALO ENCIKLOPEDIJO SVETA — JUGOSLAVIJE — SLOVENIJE ZALOŽBA RAZPISUJE

subskripcijo,

ki traja do 15. junija 1972.

CENA ZA VSE TRI KNJIGE: 660 DIN (ENA KNJIGA: 220 DIN). ZALOŽBA NUDI MOŽ- NOST ODPLAČILA V ENAJSTIH MESEČNIH OBROKIH PO 60 DIN. V PROSTI PRO- DAJI BODO KNJIGE ZNATNO DRAŽJE.

PRVA KNJIGA, KI BO OBSEGALA GESLA OD A DO G, JE ZE V TISKU IN BO IZSLA JESEN 1972. DRUGA KNJIGA (Z GESLI OD H DO O) IZIDE SPOMLADI 1973, TRETJA KNJIGA (Z GESLI OD P DO Ž) PA IZIDE PO- LETI 1973.

Naročila za to izjemno edicijo sprejemajo vse knjigarne in zastopniki založbe, priloženo naročilnico pa lahko pošljete na naslov

DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE
61000 LJUBLJANA, Mestni trg 26

NAROČILNICA

Nepredelano naročam MALO ENCIKLOPEDIJO — v III. KNJIGAH.

Ceno za vse tri knjige (660 din) bom poravnal:

— takoj
— v 11 mesečnih obrokih po 60 din.

Knjige mi pošljite na naslov:

— stalnega bivališča x
— na kraj zaposlitve x
(x Neustrezno, prosimo, prečrtajte!)

Kraj in datum:

Podpis naročnika:

NASLOV NAROČNIKA:

Ime in priimek:

Kraj:

Ulica:

Zaposlen pri:

modna hiša modna hiša modna hiša modna hiša

V bogati pomladni kolekciji vam Modna hiša predlaga, da si ogle- date prehodni komplet Brigita. V prodaji v dveh barvnih kombi- nacijah in velikostih od 38—42. Cena 1.060.— din.

modna hiša modna hiša modna hiša modna hiša

Pogovor

Med včeraj, jutri in o sreči

Neformalen pogovor ob formalnem dnevu, 8. marcu, prazniku žena

Pred 8. marcem, mednarodnim praznikom žena, je uredništvo Dela pripravilo pogovor za okroglo mizo o ženski in njeni vlogi v naši družbi. Ob tej okvirni temi so prišla v pogovoru na dan konkretna vprašanja, o katerih bo veljalo razmišljati še v prihodnje, ne samo ob 8. marcu. Pogovora so se udeležili VALERIJA HAFNER, gospodinja in likovni tehnik, MACA JOGAN, sociolog, DARINKA KLADNIK, študentka, IVANKA KOREN, podpredsednica skupščine občine Murska Sobota, ter BLAZ MESEC, psiholog.

MESEC: Ne morem si kaj, da ne bi kar iz te situacije ugotovil nekaj stvari. Zbrali smo se priložnostno, ob 8. marcu, v razmerju stiri ženske proti enemu moškemu, karikaturni nas rše pa še govorili bomo o položaju žensk oziroma o ženskih vprašanjih. To že kar dobro ilustrira položaj, v katerem smo v celotni družbi. O teh vprašanjih se vedno razpravljamo priložnostno, ob prazniku, še vedno mislimo, da je to pretežno ženska zadeva. To je v nasprotju z našimi zbirjavami, da so ženske problemi družbeni problemi.

DELO: Kako pa se vi srečujete s temi vprašanji, tovarišica Koren, ki ste v družbenopolitičnem življenju dokaj angažirani in v katerem, kot je znano, nastopajo ženske v manjšem odstotku, kot bi bilo prav?

KORENOVA: Res je prisotnost žena v družbenopolitičnih forumih slaba, začnši od republiške skupščine navzdol. V naši občini (Murska Sobota, op. p.) je med 70 odbornikov v občinski skupščini samo 5 žensk. Prav tako jih ne srečujemo, vsaj ne na vodilnih mestih, tudi v drugih organizacijah. So pa zastopane v skupnostih, svetih, komisijah pri občinski skupščini in v drugih družbenopolitičnih organizacijah. Tudi v občinski skupščini jih srečujemo v večjem številu v tistih svetih ali organih občinske skupščine, ki se ukvarjajo z vzgojo, izobraževanjem, socialno in zdravstvom.

Pravice ženskam resda omogočajo, da bi lahko v večji meri sodelovale v vseh teh različnih forumih. V naši občini, ki je še vedno pretežno kmečka, saj imamo še vedno okrog 64 odstotkov kmečkega prebivalstva in le nekaj nad 10.000 zaposlenih, je med zaposlenimi 47 odstotkov žensk. Tudi ženske same ne kažejo prevelikega interesa za udeleževanje v družbenopolitičnem delu, vsaj v večjem številu ne, ker so bolj ali manj vse dvojnó obremenjene: z delom na delovnem mestu, drugje pa z gospodinjstvom, z varstvom otrok itd.

DELO: Kako iz svojega zornega kota, Murske Sobote, gledate na Ljubljano? Ali je opaziti, da so možnosti za angažiranje, uveljavljanje, sodelovanje v taki sredini, kot je Ljubljana, večje, kot na primer v vašem mestu, ki ga bržkone doleča tudi povsem drugačna socialna struktura?

KORENOVA: Seveda so možnosti drugačne v večjih mestih, kjer je tudi večji odstotek zaposlenih žena, ki se gotovo lahko v večji meri angažirajo, kot se pri nas kmečke žene. V oblikih družbenopolitičnega dela na vseh se tudi žene dobro uveljavljajo. Čeprav je na vseh področjih, o katerih sem že govorila, zastopstvo moških veliko, veliko močnejše.

Materinstvo družbeno še ni prav ovrednoteno

DELO: Katere so tiste nevrtačljive točke, tovar. Joganova, kjer čutite, da niste enakopravni?

JOGANOVA: Na normativni ravni se čutim enakopravno, čeprav je vrsta momentov, ki onemogočajo, da bi to enakopravnost lahko realizirala. Zame je največji problem, kako usklajevati vlogo zaposlene, vlogo, ki bi jo lahko igrala v družbenopolitičnem življenju, z vlogo, ki jo imam kot ženska - mati. Sicer ne vidim nobenih razlogov, da se ženska kot taka, če ni mati, pri nas ne bi mogla uveljaviti. Osrednji problem je pač v družbenem vrednotenju materinstva. Mimo tega ne bo mogel noben družbeni sistem. Morali bomo izoblikovati taka razmerja, ki bodo znivelirala biološko razliko in omogočila, da bodo postale ženske - matere vsaj relativno enakopravnejši moškim.

DELO: Kako se ta vprašanja rešujejo, vzemimo na zahodu?

JOGANOVA: Večkrat lahko beremo, da je položaj žensk-mater v naši družbi slabši kot v nekaterih kapitalističnih deželah. To se kaže v dolžini porodniškega dopusta, v tem, da pogosto neradi sprejemajo ženske-matere na delo. Minimalno število otrok zaposlenih mater ima možnost družbenega varstva. Menda bo sprejet zakon o šestmesečnem porodniškem dopustu. Ženska-mati potrebuje pomoč predvsem, ko ima majhne otroke. S tega vidika bi kazalo nuditi družbene oiašave ženskam-materam takrat, ne potem, ko so starejše. Tiste ženske pa, ki nimajo otrok, bi morale v celoti, po pravici in dolžnostih izenačiti z moškimi. Ne vidim razloga, da bi bile ženske, če niso matere, privilegirane. Zda je kategorija tistih žensk, ki nimajo otrok, privilegirana v dolžini delovne dobe, čeprav vsi demografski kazalci kažejo, da je povprečna življenjska doba žensk daljša, da so bolj živahne, tudi ko so že starejše. Drug problem pa je ženska-mati, ki mora izpolnjevati dvojno ali celo troje vlog hkrati, če hoče biti še družbeno aktivna. Z našo enakopravnostjo je kot z loncem vrele juhe, ki nam je postavljena na mizo in moramo vrelo poposti. Ženske smo se precej opekle, ker nismo mogle počakati, da bi se ta juha shladila. Normativno smo v resnici enakopravno obravnavane, če hočemo to enakopravnost speljati, pa trpi v glavnem ženska, ženska-mati ali družina, posredno pa vsa družba.

KLADNIKOVA: Vsekakor mislim, da je vloga ženske v naši družbi postavljena v ozadje, kljub temu, da vseporek govorimo o pomenu, ki ga lahko ima kot soustvarjalca, soudeleženca pri kreiranju. Govorim kot študentka o študentkah na fakulteti, za katere mislim, da imajo iste pravice in so obravnavane kot študenti, nekateri profesorji pa še vedno gledajo na študentke kot na objekt, ki je manj sposoben dojemati in delati. Drugo je vloga žene v družbenopolitičnem, gospodarskem, kulturnem življenju, kje so ženske vsaj za korak, če ne več, zdalej. Ne samo zaradi njihove manjše dejavnosti, ampak zaradi miselnosti, ki še prevladuje pri moških, žal tudi pri nas, so za postavljene. Po prepisih smo enakopravne, v praksi pa se kaže naš delež znatno manjši, kot bi se moral.

DELO: Menite, da je tudi vaša krivda, da ta delež ne pride do izraza?

KLADNIKOVA: Lanko bi rekla, da je krivda tudi na nas samih, ampak samo delček, vse drugo pa moramo pripisati zakoreninjeni miselnosti, da so ženske zato, da ostanejo doma.

DELO: Menite, da je tudi vaša krivda, da ta delež ne pride do izraza?

KLADNIKOVA: Lanko bi rekla, da je krivda tudi na nas samih, ampak samo delček, vse drugo pa moramo pripisati zakoreninjeni miselnosti, da so ženske zato, da ostanejo doma.

VALERIJA HAFNER: gospodinja:

— Zame je sreča, če je moja družina urejena: da smo vsi zdravi, da šola teče, kot mora, če vidim, da sem jim dala tisto, kar bi jim ne mogla dati, če bi bila zaposlena. Velikokrat gremo z otroki na deželo in pokažem jim tisto, za kar v primeru, če bi bila v službi, nikoli ne bi izvedeli. To me osrečuje.

MACA JOGAN, sociolog:

— Povedala bom, kdaj sem nesrečna: če otrokom ne morem nuditi tistega, kar od mene pričakujejo, če nisem dovolj časa z njimi in če nimam možnosti, da bi se posvetila svoji družini takrat, kadar od mene pričakuje nekaj lepega, prijetnega.

IVANKA KOREN, podpredsednica skupščine občine Murska Sobota:

— Srečo je težko opredeliti. Trenutno opravljam delo, ki ni poklic, da bi lahko posebej intimno osrečevalo. V poklicu, ki sem ga pred tem opravljal, sem bila srečna, četudi za sedanje delo ne bi mogla trditi, da me onesrečuje. Tudi v družinskem življenju sem srečna. Z otrokoma in možem sem kljub delu ohranila pristen stik.

DARINKA KLADNIK: študentka:

— Zame je sreča tisto delo, ki ga opravljam, ki me bogati, ki mi daje možnost znanstvenega kreiranja. Delo, ki me potrjuje.

Nedogledani vidiki osebne sreče

HAFNERJEVA: Prihajam iz povsem drugega sveta. Sem doma, kajti takrat, ko sem imela otroke, je bilo malo drugače, kot je danes. Varstvo absolutno ni bilo urejeno, stanovanje ni bilo dovolj veliko, otrok je bil bolan in mi ni preostalo drugega, kot da sem dokaj lepo službo pustila in ostala doma. Pozneje sem imela še enega otroka in ugotovili smo, da lahko mati otroku prav v tistih rosnih letih veliko nudi. Če bi bilo to danes, verjetno ne bi ostala doma, ker so se razmere precej uredile.

MESEC: Se v tej svoji vlogi vendarle počutite srečno in zadovoljno?

HAFNERJEVA: Mogoče ne morem reči, da sem posebno zadovoljna, ker imam poklic, ki bi ga lahko opravljala. Prepričana pa sem, da sem zelo koristna.

MESEC: Mislim sem, če ste osebno srečni.

HAFNERJEVA: Lahko sem osebno srečna, če odmislim dimenzijo možnosti mojega uveljavljanja.

MESEC: Zdi se mi, da večkrat zelo kruto in togo obsojamo kot konservativne, malo-meščanske težnje posameznih žena, da bi ostale doma, prav iz teh razlogov, ki ste jih navedli. Mislim, da pozabljamo, da je zadnji kriterij, zaradi katerega se za enakopravnost borimo, človekova sreča, zadovoljstvo, občutek, da imaš nekaj od življenja. Mislim, da znamarjamo celo vrsto oblik udeleževanja žene, celo vrsto življenjskih načinov. Vedno se opredeljujemo za omejen okrog, za določene vzorce, kalupe, namesto da bi konkretno pogledali, kaj so te ženske, ki so se zaposlile, s tem pridobile in kaj izgubile. Tudi pri participaciji ženske v javnem življenju smo zelo enostranski. Gledamo nekako tako, kot da je ta politični in upravljalni sistem nekaj nesprejemljivi in upravljalni sistem nekaj nesprejemljivi.

vega, neka stavba, ženske pa naj se spuste v boj in se vključijo v ta organizem. Samo kadar nam gre malo za nonte, se spomnimo, da ženska lahko odloča, upravlja ali najširše participira še kako drugače, tudi če ni član samoupravnega organa. Primer za to je samopriskrba za varstvo. Takrat smo se še kako borili, da so ženske participirale pri tej odločitvi.

Ženske in estetski videz „struktur“

JOGANOVA: V dosedanjem funkcioniranju tistih organizacij, kjer bi se morali obravnavati interesi, ki niso samo ženski, ampak širše družbeni, ki pa zadevajo ženske, vidim hibo. Odgovarala je konferenca za družbeno aktivnost žensk pri SZDL. Potrebno bi bilo učinkovito organizacijo, kjer bi lahko prišli do izraza interesi najširših plasti občanov. Če bi bila ta sekcija kolikoli aktivna, bi morala akcija za sumoprispevek potekati vsaj deset let prej in ne bi začeli obravnavati nočnega dela žensk, ki je v nasprotju z vsemi mednarodnimi konvencijami, katere podpisnica je tudi Jugoslavija, šele v letu 1971. In se vrsta drugih vprašanj je. Ne nazadnje, da ženske v glavnem nastopajo v organih oblasti ali samoupravnih organih kot element estetskega videza strukture. Zdi se mi torej, da bi morala biti ta sekcija bolj aktivna. Nekdo bi moral znati ženske spolitizirati. Pa me ne razumite napak, v tem smislu, da bi se ženske ukvarjale z ne vem kakšnimi problemi mednarodne politike, ampak spolitizirati v tem smislu, da bi bile sposobne odločati in postavljati vprašanja o tistih zadevah, kjer so same najbolj prizadete. V tem smislu bi bilo treba napraviti korak naprej.

KLADNIKOVA: Mlade ženske, solarke, študentke pogrešajo tako specialno organizacijo, ki bi jih vodila, jim dajala navodila. Taka ne obstaja.

JOGANOVA: Problem nočnega dela žensk je zelo pereč. S frontalnim napadom na delo žensk ponovi verjetno ne bi uspeli. Mogoče je rešitev v tem, da se tistim panogam, kjer morajo delati tudi ponoči in kjer so ženske osrednja delovna moč, kot je v tekstilni industriji, delovni čas preuredi, da se namesto 8 dela 6 ur. Peto zadnja delovna skupina lahko konča opolnoči in je mogoče normalno počitek. — Prvi problem je pri nas, da se večina stvari, tudi takih, rešuje kampanjsko. In to je slabo. Če naj bo naša družba demokratična in samoupravna, potem bi morali te probleme urejati, ne pa čakati, da planejo na dan.

Ženske zoper sebe

MESEC: Ni si treba delati iluzij, da se bo avtomatično s tem, ko bo več žensk v različnih organih in organizacijah, ženskam tudi bolje godilo, da bodo več prispevale k reševanju ženskih problemov. Imamo žene, ki so v samoupravnih organih, delavskih svetih, upravnih odborih, imamo žene na vodilnih mestih, imamo direktorice. One odločajo v interesu podjetja kot celote, sprejemajo sklepe, ki prizadevajo ženske v njihovem podjetju. Za žensko je pomembno, ali je podjetje uspešno in rentabilno ne pa, ali je tistih 30, 50 žensk, ki so tam zaposlene, prikrajšanih v tem ali onem. In ženske sprejemajo odločitve proti ženskam.

JOGANOVA: Da ženske sprejemajo sklepe proti ženskam, je odsev potrošniške orientacije. To je kratkovidno gledanje z vidika uspešnosti, ker se ne upošteva posledice, ki niti niso toliko oddaljene. Kratkotrajno gledanje na uspešnost je pri nas prevladujoče.

DELO: Kje so, po vašem, vzroki počasnega reagiranja na vprašanja žensk?

KORENOVA: Mislim, da je položaj žensk-mater eden izmed osrednjih problemov. Če bi uspeli v naši družbi urediti zlasti varstvo otrok, podaljšati porodniški dopust — na Madžarskem imajo zaposlene žene tri leta porodniškega dopusta, pozneje s polovničnim osebnim dohodkom, delovna doba pa teče — mislim, da bi bila to zelo velika pomoč

zaposleni materi. Na Hrvaškem je že predlagan zakon o enoletnem porodniškem dopustu. Sama sem mati in imam dva otroke. Pri meni živi moja mati, ki mi v veliki meri vodi gospodinjstvo, ki tudi zelo dobro skrbi za otroke, zato lahko brez skrbi odidem od doma. Vem pa, da je malo žensk, ki si lahko to privoščijo. Mislim torej, da bi morali pri nas predvsem razmišljati o podaljšanju porodniškega dopusta.

KLADNIKOVA: V zvezi z aktivnostjo in angažirano žensk imam pripombo. Na podeželju ali v obrobnih mestih med mladimi studentkami in ženskami nasloboh obta želja po angažiranosti.

JOGANOVA: Na obrobju Maribora sem bila v mladinskem aktivu, ki je bil zelo uspešen. Tam ni bilo nobene razlike med fanti in dekleti. Ni samo želja, tudi konkretna pripravljenost je. Mislim, da tudi zda.

HAFNERJEVA: Potem se pa zloži vsa tista volja in zagnanost tam za družbeno aktivnost, ko preprosto ne zmoreš več, ker imaš otroke, službo.

KLADNIKOVA: To je odvisno od tipa ženske. Sicer pa družbena angažiranost žensk pogotuje tudi organiziranost ali neorganiziranost vzgojno varstvenih zavodov.

Problemi vzgoje - ne samo ženski, ampak družbeni

DELO: Vzgoja je verjetno ženskam najbolj mar. Morda bi se pogovorili tudi o tem.

MESEC: Vzgoja in izobraževanje sta zadevi, ki sploh nista ženski, ampak tipično družbeni. To je vprašanje družine, ki tako neposredno zadeva tako moške kot ženske, da bi morali na tem primeru spoznati, da pri vseh vprašanjih, ki smo jih danes obravnavali, ne gre za vprašanja žensk, ampak za vprašanja družine, ki zadevajo nas vse prej kot slej neposredno. Če pogledamo družino, kjer sta starša zaposlena, ki imata otroke, in se vprašamo, katere funkcije ta družina še ima, bi rekli: skupno prenočevanje. Starši se s svojimi otroki vidijo ob delavskih manj kot štiri ure na dan. In še tiste štiri ure, če jih ne porabijo za gospodinjstvo in druga opravila, sedijo pred televizijo. V tem času med seboj tudi niso kaj dosti prijazni, derejo se drug na drugega, ker niso navajeni živeti skupaj in ker prihajajo otroci, ki so v varstveni ustanovi, domov z drugim vzorcem obnašanja, kot je vzorec, ki bi se sicer razvil v družini. To je problem, ki zanj ne vem, če je kaj hitro rešljiv. Drug problem je še vedno nekakšna premajhna širina v izobraževalnem sistemu. Na visoki šoli imamo zdravnice in zdravnike, inženirje in inženirke, za vzgojitelje predšolskih otrok pa imamo samo dekleta. Na švedskem je baje to omogočeno tudi fantom.

KORENOVA: V naši zdravstveni šoli imamo tri moške.

MESEC: Veliko je že to, da imamo možnost, čeprav je težko premagati stereotipe, ki se še drže vsega tega.

JOGANOVA: Naša vzgoja je še vedno usmerjena v dvodimenzionalnost. Lani je bila otroška radijska oddaja, v kateri so brali pisma otrok od 10. do 14. leta o tem, zakaj so zadovoljni, ker so ali fant ali dekletje. Vsa pisma, ki so jih pisali fantje, so izvenela v eno samo ugotovitev: vesel sem, ker sem fant, ker sem bolj svoboden, mam, ker mi ni treba ves čas pomagati mami, ker lahko delam, kar hočem, ker se lahko igram, lahko zbijam žogo. Večina pisem deklet je izvenela v ugotovitev: bolj bi bilo, da bi bila fant, ker ne bi bilo treba mami pomagati pri gospodinjstvu, ker me ne bi bilo za vsako stvar kaznovali, ker me ne bi bili tako strogi z mano, ker bi se šla lahko s kolegicami sprehajati, igrati itn. To mi je ostalo zelo v spominu, ker je tako očiten in tako neposreden pokazatelj tega dvojnega tretiranja, neenakega tretiranja žensk oziroma deklic in fantov, ki se začne že od rane mladosti naprej, da ni treba še vem kakšnih drugih dokazov. To neena tretiranje se kaže tudi drugje, na primer v stopnji religioznosti. Deklice so bolj religiozne, ker se večja avtoriteta izvaja

do deklic kakor do fantov in se tako to tradicionalno dvodimenzionalno obnašanje, ki ga pogotujejo dvojnost moralnih norm, prenaša naprej.

Zaposlene ženske - boljše kvalificirane

MESEC: Po drugi strani — to velja pa za odrasle razpravljamo o materinstvu, o očetovstvu pa bolj malo. In kadar razpravljamo, razpravljamo tako, da uveljavljamo stereotipno očetovo podobo. Razpravljamo o poporodnem dopustu. Po obdobju, ko je žena svojo vlogo bolj ali manj odigrala, pride obdobje, ko je otrok kar naprej bolan, ko mu manjka to in ono in ko žena zaradi svojega poklica mogoče ne more pustiti službe, tudi če ima pravico. Očetom je treba omogočiti, da na isti način, iz istega socialnega zavarovanja, ostanejo doma.

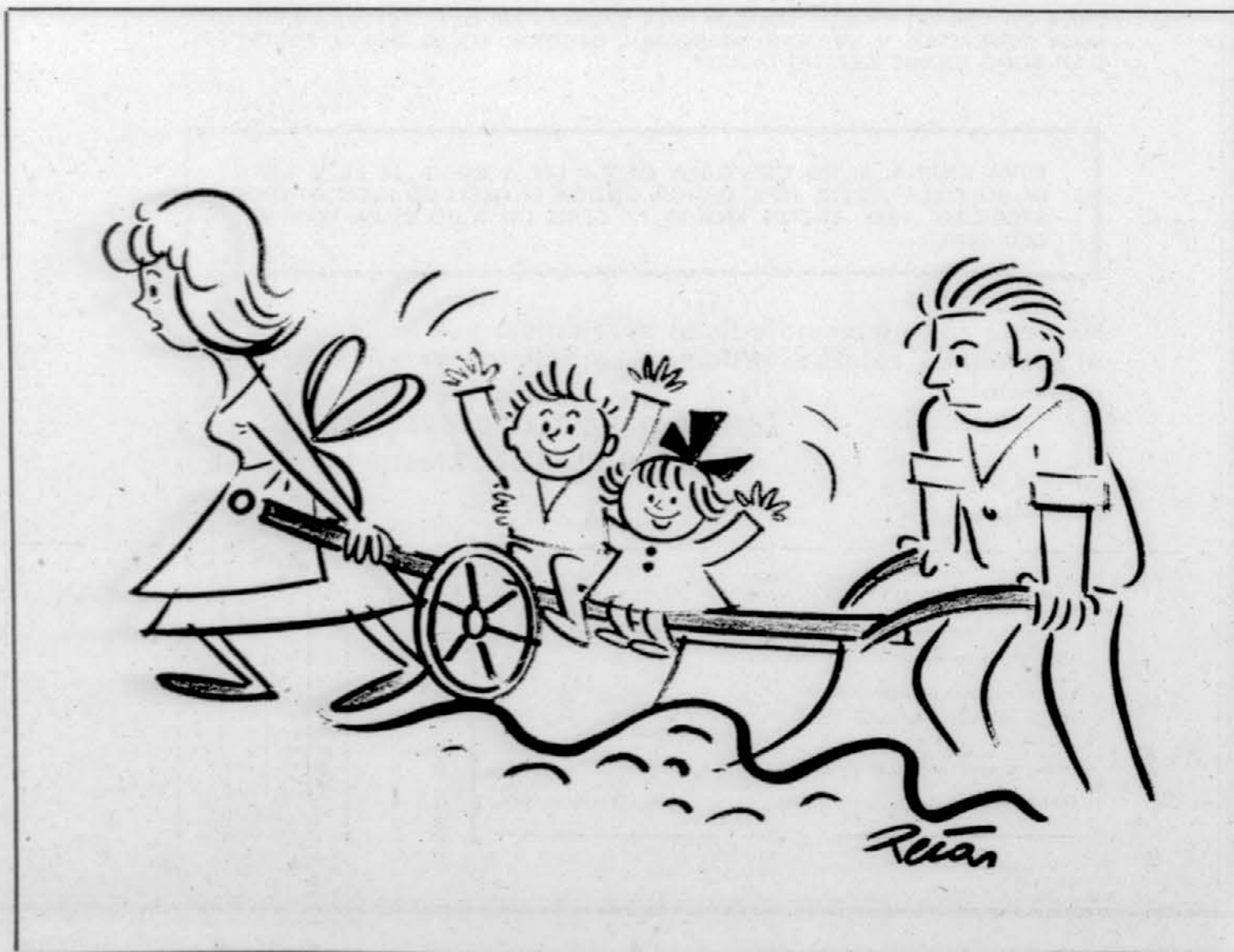
JOGANOVA: Rada bi opozorila še na nekaj, kar zadeva stereotipno predstavo, ki jo bom poskušala podreti, predstavo, ki verjetno ne bo več veljala. Iz podatkov popisa prebivalstva iz leta 1971 izhaja: ob visokem odstotku zaposlenih žensk v Sloveniji je bilo večina moških poučarjenih, da je struktura zaposlenih žensk glede na kvalifikacijo zelo slaba in da ženske prevladujejo v tistih kategorijah, kjer so nekvalificirani, polkvalificirani in kvečjemu kvalificirani. Presenečena sem bila sprito dej-

BLAZ MESEC, psiholog:

— Bo hudo narobe, če na to vprašanje ne odgovorim? Mislim, da ni v bistvu med srečo ženske kot matere in nje njenih daljnosežnih družbenih posledic, tako za ženske kot za celotno družbo. Če imajo ženske tako pomembno vlogo, je problem njihove participacije postavljen v še ostrejši luči. Doslej je veljala predstava, da so ženske na manj kvalificiranih delih, v resnici pa je drugače. To je že tudi posledica težnje po enakopravnosti in po enakem tretiranju moških in žensk in tudi ugovor zoper to, da bi bile ženske po naravi manj sposobne.

Pogovor vodil in besedilo priredil za objavo: PETER BRESKAC

Kosovska konica

Samo standard lahko zniža rodnost

Letna stopnja rasti prebivalstva je na Kosovem med najvišjimi na svetu

Od vseh prebivalcev na svetu so še vedno Albanci med tistimi, ki se najbolj in najhitreje množijo. Podatkov za L.R. Albanijo nimamo na voljo, pri nas v Jugoslaviji, kjer živi domala polovica (42 odst.) vseh Albancev na Balkanu, pa se je v štiridesetih letih (1921—61) njihovo število povečalo za celih 207 odstotkov, medtem ko se je število vseh prebivalcev Jugoslavije v povprečju povečalo le za 148 odstotkov. Na Kosovem, kjer živi večji del jugoslovanskih Albancev, se je v strukturi pokrajinskega prebivalstva v zadnjih desetih letih (1961—71) povečal delež Albancev kar za 6,7 odstotkov, kar je precej več, kakor pa so demografi predvideli. Kosovo in zahodna Makedonija, kjer prebivajo Albanci, sta najgostejše naseljeni jugoslovanski območji, saj pride tu kar 114 prebivalcev na kvadratni kilometer (jugoslovansko povprečje je 75 ljudi na kv. km).

Pred meseci je beograjski »Svet« priobčil sestavek, oziroma resnično anekdoto o Imerju Haliliju iz Kosovske Mitrovice, ki je odšel iz svojega rodnega — industrijskega — mesta po svetu s trehletnim za kruhom. V Parizu si je našel dobro službo in se pri delu izkazal. Ko je šel iskat zaposlitev, se je zlagal; dejal je, da je samski. Ko pa si je uvidel položaj, je začel s sedantom. Najprej je pripeljal v Pariz ženo, česar mu ni nihče zameril, potem pa so začeli prihajati tudi otroci, po etapah, tako da se jih je v pol leta preselilo v Pariz vseh — trinajst. Pri tem velja pripomniti, da je Imerju komaj 33 let; med otroci pa je dvojce dvojčkov, od vseh pa 6 hčera in 7 sinov.

Imerjeva zgodba v Franciji se je končala tako, da je skesano priznal ukanje in s potrdili dokazal, da so vsi otroci res njegovi in zakoniti. Francozi so mu bojda ponudili svoje državljanstvo, toda kljub temu, da se je Imerju obetala lepa nagrada za državni rekord, ni odločil rdečega potnega lista. Francosom pa ni preostalo drugega, kakor da so priznali status quo in tako Imer danes zasluži (preračunano) na mesec okrog 250 starih tisočakov, še enkrat toliko pa dobi na mesec otroških doklad, s katerimi Francozi na splošno preveč ne skoparijo. So mu pa odločno svetovali, naj »sproizvodnjo« le malo popusti.

Kosovo je doseglo Albanijo

Na Kosovem, tako kakor povsod na svetu, kjer je stopnja rasti prebivalstva zelo velika, je ta rasti po letih zelo različna, vendar edino na Kosovem ni bila nikoli po vojni pod jugoslovanskim povprečjem. Kosovo je tudi tisti del Jugoslavije, kjer se je stopnja rasti v zadnjih letih večala hitreje kakor v drugih jugoslovanskih republikah oziroma pokrajinah.

Kakšna je rasti prebivalstva v posameznih državah ter v Jugoslaviji in njenih pokrajinah ter republikah kaže spodnja razpredelnica. Številka pove letno stopnjo rasti prebivalstva (število novih prebivalcev, v enem letu, na vsakih sto; od rojenih so seveda odšteti umrli). Podatki (povprečje) veljajo za obdobje od 1953 do 1960.

Albanija	3,1
Mehika	3,1
Irak	2,9
Turcija	2,9
Kirgizija	2,8
KOSOVO	2,2*
Indija	1,9
Poljska	1,8
BOSNA	1,8
Združene drž. Am.	1,7
CRNA GORA	1,5
Romunija	1,3
Švica	1,3
Argentina	1,2
JUGOSLAVIJA	1,1
SLOVENIJA	1,0
OZJA SREBIA	1,0
VJODINA	1,0
MAKEDONIJA	1,0
Japonska	1,0
Bolgarija	1,0
Hrvatska	0,7

* V obdobju od 1957 do 1963 pa je letna stopnja rasti znašala na Kosovem kar 2,8 novih prebivalcev na vsakih sto.

V obdobju med letoma 1961 in 1971 je jugoslovansko prebivalstvo naraslo letno v povprečju za 1,14 prebivalca na vsakih sto. Nad povprečjem so bili Makedonci (1,39), Crnogorci (1,69), Muslimani (2,24) in Albanci — na Kosovu in v Makedoniji — (3,05). Ker se je, kakor poročajo, narastanje prebivalstva v sosednji Albaniji v zadnjem desetletju ustavilo, sta se torej letni stopnji porasta števila Albancev pri nas in v sosednji matični državi skoraj povsem izenačili.

Rasti je torej senzacionalna ne le za jugoslovanske in evropske, temveč tudi za svetovne razsežnosti. Res, da je absolutnih številskih rast v Indiji, Mehiki in na Kitajskem ter v Afriki bolj impresivna, ker gre za velike narode, pa za zato rast Albancev toliko bolj zanimiva, ker gre za majhen narod tako rekoč sredi Evrope.

Umrljivost manjša, podhranjenost večja

Ko sem se na Kosovem pogovarjal z ljudmi o tej veliki stopnji rasti prebivalstva, so me po razlagi napotili najprej k zdravstvenim delavcem, čes da se je eden prvih vzrokov rasti v tem, da se je smrtnost, predvsem dojenčkov, silno znižala. Smrtnost dojenčkov se je v zadnjih desetih letih na Kosovem znižala od približno 142 umrlih

na 1000 živorojenih kar na okrog 90. Jugoslovansko povprečje umrljivosti dojenčkov je še nekoliko nižje.

K temu se pridružuje še vedno velika in v zadnjih letih celo naraščajoča želja po številnih otrokih, in to ravno pri Albancih. Otroci so za Albancev družino vedno bil ne le zelo zaželen, temveč kratko malo potreben; v miru kot delovna moč, v vojni pa kot borcev. Prav zato so bili vedno še posebej zaželeni dečki in že številne družine so se še večale deloma tudi zato, ker je želja in potreba po moških otrokih gnala ljudi, da niso odnehal, dokler ni bilo dovolj fantov — ali vsaj eden — v družini.

Zdravstvena služba je na Kosovem še vedno v hudi ofenzivi proti umrljivosti otrok. Na tem področju so dosegli pomembne uspehe, še vedno pa je v družinah s številnimi otroci velik problem — prehraniti otroke. Zemlja je še zelo razdrobljena in kljub precej intenzivni obdelavi ne daje dovolj hrane za vse. Še pristišinske bolnišnice mi je lani pripovedoval, da je stopnja podhranjenosti pri otrokih tolikšna, da sploh nimajo več pravih meril in da so v predšolski dobi otroci na Kosovem celo po tri ali štiri kilograme lažji od svojih vrstnikov v drugih krajih države.

Albanci - najstarejši, a najmlajši narod

Še vedno se veliko govori o lanskem popisu prebivalstva, ki ni bil, kakorkoli vzeto, predvsem v nekaterih republikah zgolj administrativna in rutinska akcija, temveč povod za najrazličnejša razmišljanja. Na Kosovem se je lani pokazalo, da je v strukturi prebivalstva v pokrajini delež Albancev kar za 6,7 odstotkov večji kakor pri predprejšnjem popisu pred enajstimi leti.

Leta 1948 naj bi bilo, po tedanjem popisu, na Kosovem 499.000 Albancev, leta 1953 za 26.000 več, leta 1961 že 647.000 in lani kar okrog 920.000. Tako velik porast si razlagajo predvsem zaradi izboljšanja zdravstvene službe in naglega, tako rekoč eruptivnega povišanja rodosti. Vendar so strokovnjaki v zagati, ker vedo, da se je v po vojnem času bolj ali manj po sili oddelilo s Kosova dobrih 200 tisoč Albancev.

Posledica nagle rasti in povečane rodosti je tudi izredna mladost albanskega življa, saj so Albanci najmlajši narod v Jugoslaviji in med najmlajšimi v Evropi. Medtem ko sta imeli lani slovenska družina povprečno po 2,5 otroka (1961: 2,0) in srbska po 2,1 (1961: 2,5), pa ima hkrati albanska družina kar po 3,6 otrok (1961: 3,0). Gospodinjstva imajo v Jugoslaviji lani povprečno po 3,8 članov, v Sloveniji po 3,3, na Kosovu pa kar po 6,8.

Pri Albancih na Kosovem je v starostni skupini od 0, do 14 let kar 42,5 odstotka vsega prebivalstva, v naslednji starostni skupini — od 15 do 59 let — pa celih 50,2 odstotka. Albansko prebivalstvo je v naši državi od vseh najmlajše in je nadvse sposobno za svojo biološko ekspanzijo.

Biološki indeks, ki je količnik med številom tistih, ki so starejši od 60 let in številom mlajših od 15 let, kaže sposobnost biološke ekspanzije vsakega naroda ali narodnostne skupine.

MOCNA BIOLOŠKA EKSPANZIJA:	Romi	1,0
	Muslimani	0,74
	Turki	0,58
	Albanci	0,58
JENJAJOČA BIOLOŠKA EKSPANZIJA:	Makedonci	0,45
	Crnogorci	0,37
PADAJOČA BIOLOŠKA EKSPANZIJA:	Srbi	0,31
USTALJENA BIOLOŠKA EKSPANZIJA:	Hrvati	0,26
	Slovenci	0,21
STAGNIRAJOČA REPRODUKCIJA:	Madžari	0,15

Atentat na narodni dohodek

Naglo večanje števila prebivalstva pritiska na vse dejavnosti, na vsa stanja, na vso problematiko na kakem območju. Ker je vedno več ljudi, prične nenadoma vsega primanjkovati; hrane in soli, zdravstvenih delavcev in stanovanj, zemlje in delovnih mest.

Medtem ko je leta 1947 kosovsko prebivalstvo v celoti predstavljalo 5 odstotkov celotnega jugoslovanskega prebivalstva in je bil narodni dohodek Kosova udeležen v celotnem jugoslovanskem narodnem dohodku za 2,5 odstotka, pa je bil delež kosovskega

prebivalstva leta 1963 večji za 0,5 odstotka, narodni dohodek Kosova pa je zlezel na 1,75 odstotka celotnega jugoslovanskega narodnega dohodka!

Pravijo, da bo ekonomski dvig in boljši standard začel zavirati in konec koncev tudi razumno zavri stopnjo rasti prebivalstva na Kosovem. Toda kako dolgo bo treba čakati, da bo ta ekonomska rast, pa naj bo še tako intenzivna, le dosegla svoj učinek? Padec stopnje rasti bo vsekakor rezultat gospodarskega razvoja ne pa njegovega vzroka!

Taka rast, kakršna je sedaj in sploh po vojni zabeležena na Kosovem, močno ovira ekonomsko rast, gradnjo dobre gospodarske podlage, ker morajo veliko denarja trošiti za »postranske« dejavnosti, kakor na primer za nenehno krepitev zdravstva in šolstva, gradnjo stanovanj in iskanje delovnih mest za vsako ceno.

»Pri vas v Sloveniji bi še morali dati premije tistim družinam, ki imajo več otrok,« mi je dejal mlad sociolog v Pristini. »Zato pravzaprav težko razumete, kako je pri nas, kjer moramo zavirati rast družin in rast prebivalstva. Moramo, toda kako?«

Odgovor na to vprašanje je na Kosovem težko dobiti. O tem smo se pogovarjali tudi v eni izmed kosovskih vaških občin, kjer je narodni dohodek med najnižjimi in kjer je rodost velika kljub temu, da je tudi umrljivost otrok še vedno krepko nad kosovskim povprečjem.

Na vprašanje, kako — če — ukrepanje proti tolikšni rodosti, saj vidijo, da jim leta nemansko pritiska na šolstvo, zdravstvo, delovna mesta in na narodni dohodek.

»Kaj naj storimo,« je kakor brez moči skomignil z rameni zastopnik občinske skupščine. »Zdravstvena služba, kateri naj bi bilo zaupano to ukrepanje, je tako šibka, da niti pomisliti ne more na to. Za približno 40.000 prebivalcev, kolikor jih je v občini, imamo le dva zdravnika splošne prakse, eno samo babico in nekaj medicinskih sester.«

Neplodnost je božja kazen

Plodnost je še vedno najbolj cenjena dobrina, ki jo lahko kakšna ženska prinese v družino. Hudo je že, če Albancu žena ne rodi dečkov, še huje pa je, če je neplodna. To imajo na deželi in v zaostalih okoljih kratko malo za božjo kazen prve vrste. To je vsaj velika smola za družino in nesreča za žensko. Vendar pa so Albanci do neplodne ženske precej bolj strpni in je ne zaničujejo, kakor na primer v nekaterih območjih v ožji Srbiji in Makedoniji, kajti kot muslimani imajo še vedno možnost, čeprav ne legalno, da si najdejo tudi drugo ženo, ki naj rodi.

Prav zaradi vsega tega so tudi splavi na Kosovem pri Albancih silno redki; to je kratko malo nedopusten greh in še v zadnjem času zdravilniki včasih uspejo prepričati nosečnice, če jim je življenje v nevarnosti.

Mnogogovorno, ki je sicer po zakonu od vojne sem prepovedano, je kljub temu tako rekoč dokaj normalen pojav. Na podeželnih in pretranih redkost, če ima kdo po dve ženi po tri pa jih imajo le redki. Seveda te žene niso uradno registrirane, so navzoče, kot »sorodnice«, pomočnice in podobno. Mnogogovorno pa spet vpliva, da je rodost le še večja.

»Da bi našim ljudem govorili, naj imajo manj otrok!« se je vprašal politični delavec neke podeželske občine. »Nemogoče. Ne bi nas razumeli. Tega se loti lahko le zdravnik, in to le zdravnik albanske narodnosti, kajti vsakega drugega bi obsojili za skrit namen, češ da hoče vplivati na znižanje števila Albancev nasploha.«

Nobenih kampanj

In tako pridemo do tega, da je rodost pravzaprav taka, kakršna je, med drugim tudi predmet nacionalne in politične afirmacije, utrditve in konsolidacije. Prav gotovo je, da ima na tak način obarvana stvar globoke korenine in to prav v preteklosti, ko so se tako Turki kakor kasneje stara Jugoslavija trudili, da bi Albance na jugoslovanskem ozemlju zavirali v njihovi rasti, jih asimilirali ter izselili v tujino ali razselili po državi. Obramba proti takim početjem, katera so spremljali še vzgojna in zdravstvena blokada, pa je bila predvsem rodost, po večna do skrajnih meja, kajti le tako so skušali kljubovati boleznim in vojniam.

Predsednik pokrajinske partijskega komiteja na Kosovem, M. Bakalli je v pogovoru s novinari Dela med drugim dejal:

»Nismo ravnodušni do tolikšne gostote rojstev, vendar pa nismo tako naivni, da bi v rodosti videli poglavitno krivdo. Problema rodosti se nismo lotili kampanjsko, kakor na primer v Indiji, kjer radikalni posegi tudi ne delajo čudežev.«

Torej, nobene kampanje, nobenega radikalizma, temveč združena in dolgoročna akcija, v kateri igrajo osrednjo vlogo splošni gospodarski razvoj in višji življenjski ravni in pa zdravstvo, ki naj skuša doseči uspehe, še preden bi začel učinkovati, to se pravi zavirati — standard sam.

Vprašanje rodosti in iz nje izvirajoče vedno višja stopnja rasti prebivalstva in vprašanje biološke ekspanzije na Kosovem ni moč obravnavati kot zgolj vprašanje demografije in morebiti zdravstvene zaštite, temveč tudi, včasih celo predvsem, kot narodnostno in politično vprašanje. Predvsem zaradi preteklosti in njenih — kljub odpravi domala vseh vzrokov — neželjenih projekcij v sedanost. Prav zaradi tega bodo morali na Kosovem še nekaj časa, in to tudi počno, načrtovati celoten razvoj, upoštevajoč, da stopnja rasti prebivalstva najbrž še dolgo ne bo upadala, ampak celo naraščala.

DRAGO KRALJ

POMLAD NA ŠAR PLANINI

Beneška Slovenija

Nezadržen val emigracije

Veliko upornišvo dr. Viljema Černa za majhne zmage

Listam po zapiskih, ki so nastajali postopoma med več pogovori z dr. Viljemom Černom, še ne petintridesetletnim profesorjem iz Brda na skrajnem zahodnem robu Beneške Slovenije. V njih se prepletajo usode posameznikov in pokrajine. Podoba je žalostna in le tu in tam prekrilejo sivino svetlejšje črte. Premalo jih je za vodilno nit, ki bi nakazovala boljši jutri za svet pod Matajurjem. Navdaja me občutek, kot bi opazoval mirujočo vodno gladino, ki jo je le kdaj pa kdaj vzburlil rahel vetr.

V beležnici imam podčrtano, da je dr. Viljem Černo najprej v povsem slovenski vasi dokončal italijansko ljudsko šolo, nato kar je šel v gorški slovenski dijaški dom, kjer je končal slovensko učiteljsko ter nato posel doštudiral v italijanskem okolju na tržaški univerzi italijansko književnost. Podčrtano je tudi, da se je med študijem pravišal kot suplent po raznih šolah po obrobkih Beneške Slovenije in v Furlaniji. In slednjic je podčrtano, da njegova diploma na 150 straneh podrobno obravnava razne vidike ekonomske emigracije v devetih povsem slovenskih občinah ob Nadžikih dolinah ter v dolini Tera.

Upornik proti danosti

Zdaj vem, da je moj sogovornik že dolgo upornik. Vem tudi, da je drugačen upornik od tistih, ki jih poznamo na naših in italijanskih univerzah. Najprej se je uprl danosti, ko se je odločil za študij in zapustil domače kmečko okolje, in potlej se ves čas upira ustaljenim potem, ki peljejo njegove prebivalce iz naselij pod Matajurjem v svet. Vsidran v domačem okolju, trdno stoji na svoji zemlji.

»V domači vasi si urejam hišo,« mi je preprosto dejal, »toda moje delovno mesto je v osem kilometrov oddaljenem Tarcentu, kjer poučujem na srednji šoli.«

V njem so osredotočena še druga upornišva. Krščanska demokracija ima v Beneški Sloveniji volilno bazo za svoje odbornike in poslance. Dr. Viljem Černo pa je socialist. Kandidiral je na listi svoje stranke in zmagal. Zdaj je odbornik v občini Brdo. S strankarskimi nasprotniki se na selah spoprijemlje ob najrazličnejših zadevah. In mnogokrat ve, da s svojimi predlogi ne bo prodrl.

»Sploh sem bil začuden, da so me izvolili. Toda kot odbornik delam po svoji vesti. V zadnjem času sem na primer predlagal, da bi spodaj ob glavni cesti, ki pelje ob reki Ter, postavili zaradi turističnih in

teresov tablo z dvojezičnim napisom, ki bi opozarjala na naše naselje,« se je spomnil ene izmed debat v občinskem svetu. »Vedel sem, da s tem ne bo nič. Toda župan se je le izjasnil, da nima osebno nič proti temu, če bi bila postavljena taka tabla. Tako se taja led.«

„Ljudje se ne zavedajo tragedije...“

Kot študent je dr. Viljem Černo veliko potoval po vseh slovenskih občinah. Pogovarjal se je s svojci izseljencev, listal po matičnih knjigah in proučeval druge vire o emigraciji. Tako je polagoma odstrl tančico za tančico z enega najhujših problemov beneških vasi in pred njim je vstajala pošastna slika brezdomstva, ki mu ni videti konca.

»Glejte,« mi je našteval sveže podatke o izumiranju naselij v svoji občini, v Bregu, ki ima zdaj še 40 prebivalcev, je kar 20 hiš praznih, v Muzelch je med 54 hišami kar 23 stanovanj brez ljudi, v Podbrdu se ne kadi več iz 28 dimnikov in v Brdu je ugaslih že 39 ognjišč.«

Potem je iz zapiskov zbral nekaj osnovnih podatkov iz svoje diplome. V dobrih dveh desetletjih po vojni se je zbrisalo iz matičnih knjig v devetih občinah 9861 ljudi ali kar 61 odstotkov vseh sedanjih prebivalcev v njih. Ti so za Beneško Slovenijo v glavnem izgubljeni. V sedmih letih prejšnjega desetletja pa je odšlo v tujino ali od daljena italijanska mesta 4978 ljudi. Za hip se je zamislil in dodal: občina Dreka je izgubila 973 občanov, Grmek 694, Brdo 1698, Sovodnje 903 itd. In kar je najbolj tragično: v štirih slovenskih občinah se 1967. leta ni rodil niti en otrok. In ko je po raznih virih tipal za ljudmi, ki so zapustili beneške vasi, je našel sledi za njimi v številnih državah od Švice pa vse do Kanade in Avstralije. Ugotovil je tudi, da se ukvarjajo z najrazličnejšimi deli. Zlasti je mnogo rudar

jev in gradbenih delavcev. Zenske pa se oprijemljejo tudi gospodinskih del.

»V tujini se naši ljudje v glavnem dobro znajdejo. So marljivi in nezahtevni. Ker so navajeni skromnega življenja, niti ne čutijo hudega bremena izseljenstva. Prihajajo domov in se hvalijo, da je emigrantski val marsikaj spremenil na bolje. Ne zavedajo pa se tragedije, ki zajema vso Beneško Slovenijo,« je sklenil svoje ugotovitve.

Izseljstvo je predvsem posledica nepriljubljenosti oblasti za kakršnekolik večje posege v gospodarski napredek Beneške Slovenije. Deželna ustanova za kmetijstvo je sicer pred nekaj leti pripravila posebno študijo o razmerah in možnostih za napredek na tem območju, toda potlej se ni nič spremenilo na bolje. Tam, kjer je bilo še v začetku šestdesetih let 87 odstotkov kmečkih gospodarstev, kar naprej propadajo mlekarne in zmanjšuje se stalež goveda.

Po besedah dr. Viljema Černa socialisti predlagajo ob vsaki priložnosti, da bi vsaj v dolinah postavili nekaj industrijskih obratov, ki bi s svojimi delovnimi mesti privabili vsaj tiste prebivalce vasi pod Matajurjem, ki se še niso popolnoma odtrgali od domače zemlje. Delali bi v tovarnah in hkrati obdelovali svoja skromna posestva.

Brdo je dobilo pred nekaj leti center za kulturne raziskave. Ta center je poleg kulturnega društva »Ivan Trnka« ter prosvetnega društva duhovnikov iz Ljes edina javna institucija Slovencev pod Matajurjem. V centru pripravljajo občanska družabna srečanja, pogovore o etnografskih značilnostih Beneške Slovenije ter tu in tam kakšno gostovanje kulturnih ali zabavnih skupin.

»Nismo si zadali visokih ciljev,« mi je dejal dr. Viljem Černo, ki predseduje centru. »Skušamo ubrati prve korake k osvoboditvi naših ljudi, tako domačinov kot tistih, ki se vračajo enkrat na leto iz tujine na svoje domove.«

Tragedija Beneške Slovenije namreč ni le v njeni gospodarski pasivnosti. Njena tragedija je tudi v poglobljeni miselnosti ljudi. Odmaknjeni od vseh gospodarskih in duhovnih tokov, so dolgo živeli ustraševano. Neorganizirani in družbeno neosveščeni doma se beneški delavci srečujejo v svetu z drugimi ljudmi. Mnogokrat ostajajo ob tem zmedeni, se umikajo vase in mislijo le na svojo eksistenco. Pot iz takega stanja do razvite narodnostne in razredne zavesti je seveda dolga. In na tej poti so nemara še tako skromna in preprosta srečanja tudi v okviru centra za kulturne raziskave na Brdu dragocena.

LOJZE KANTE

Ob veliki sodni obravnavi v Rimu

Odskočna deska za napade

Na zatožni klopi je Pietro Valpreda, obtožen pa je, da je nastavlil mimo, ki je ubila 17, ranila pa 105 ljudi

RIM, marca — Sojenje anarhistu Pietru Valpredu, obtoženemu, da je 12. decembra 1969 v Narodni kmetijski banki v Milanu nastavlil bombo, ki je terjala smrt 17 ljudi, se nadaljuje v izredno napetem ozračju in se obeta prevreči v proces desetletja. Sodniki so še vedno pri začetku: ukvarjajo se s procesnimi ugovori, ki jih je podala obramba in ki izpodbijajo stališče krajevnost pristojnosti sodišča, češ da so bombe eksplodirale v Milanu in ne v Rimu, in pa nekatera poglobljena pričevanja, ki so bila registrirana v preiskavi in pri katerih ni bila ob obtožbi navzoča tudi obramba. Sodniki tako še niso zarezali v jedno stvar, toda v sodni dvorani je vzdušje napeto: sodnik je moral zaradi nekaterih izpadov že prekiniti razpravo, medtem ko je pred sodnim poslopjem stalna demonstracija zagovornikov Valpredove nedolžnosti, ki jih kroti tisoč pripadnikov policije. Hkrati se, ne v povezavi s tem sojenjem, vendar pa vseeno v tesni zvezi z njim, nadaljujejo preiskave v krogih neofašistov, ki jih prav tako štejejo med potencialne organizatorje atentata v Milanu. Obramba in obtožba sta za sojenje Valpredu priglasili skoraj 700 prič in razprava se ne bo končala prej kot v šestih mesecih.

Bombo iz banke na trgu Fontana so položili prav v središče velike dvorane, pod podolgovato, ogromno marmorno mizo, kamor so se oprli bančni klienti, ko je bilo treba napisati nakazilo za dvig ali polog. Eksplozivna je v petek, 12. decembra 1969 ob 16.35, in ubila trinajst ljudi; kasneje so po bolnišnicah izdihili še štirje in končni obračun atentata v Narodni kmetijski banki je po več kot dveh letih še vedno strašen — sedemdeset mrtvih in stolet ranjenih, med njimi precej takšnih, ki bodo ostali invalidi do konca svojih dni. Žrtve bi bilo brskone manj, če bi ne bil prav petek; italijanske banke so ob sobotah zaprte in v banki na trgu Fontana v Milanu je bilo tisti petek še posebej veliko ljudi. »Ne da se z besedami opisati tistega, kar sem videl,« je izjavil 35-letni Umberto Mori, ki je bil v sosednjih prostorih v trenutku, ko je bombo razneslo, »nikoli nisem videl toliko trpljenja, toliko bolečine skupaj... Bil je pekel, pokol, strahota brez konca. Med žrtvami so bile tudi ženske. Videli sem eno od njih, kako je poskušala vstati, toda imela je razneseno nogo, mislim da celo samo krogle noge in gledala ga je z razprtimi očmi, ne da bi se ji posrečilo kričati ali poklicati pomoč. Okoli nje je bilo na desetine ranjenec in med ranevimi je bila glava, ki jo je gladko odrezalo od telesa... Vse se je zdelo kot v srhljivem filmu, toda bilo je resnično, kruto in strahovito resnično.« Enrico Pizzamiglio, ki mu je ob eksploziji gladko odrezalo obe nogi in ki ima danes petnajst let, je, ko ga je italijanski premier po nesreči obiskal v bolnišnici, rekel, da je od pustil vsemu...

Vzdušje pred atentatom

Tako znotraj Narodne kmetijske banke na trgu Fontana v Milanu, Okoli nje, v Milanu in po vsej Italiji, je teklo leto 1969, posebej nemirno prav proti koncu poletja in čez jesen: italijanski sindikati so se pogovarjali za nove kolektivne pogodbe, delo so pretrpale stavke in kot je v Italiji v takšnih primerih skorajda pravilo, vnoči so se le pojavljali zdaj tu zdaj tam fašistične tolpe in obračunavale tako s stavkajočimi delavci kot tudi s političnimi nasprotniki. Bombe, ki so eksplodirale v banki na trgu Fontana, tiste vroče jeseni niso bile prve, čeprav dotlej noben atentat ni terjal toliko smrtnih žrtev. V Italiji se je vse bolj glasno govorilo, da je izhod iz socialnih nasprotij moč najti samo v režimu »trdnih rok« in intelektualna levica je kar naravnost ugotavljala, da v Italiji sive polkovniški veterani. Zadeve so bile toliko bolj zapletene, ker so leve stranke, predvsem komunisti, izgubile nadzor ana levo in v stavkajoči, nemirni Italiji je jela z nasiljem operirati tudi italijanska zunajparlamentarna levica, v katero se je začel stekati del poklicnih pretepaških sil z desne. Položaj je bil skrajna takšen, da so se konec leta 1969 vsi, ki so od srca in odkrito prisegli zvestobo republik, bali provokacije s z desne ali leve —, ki bi opravičila prihod strdnih rok. Atmosfera v Italiji je bila prav takšna kot v dnevi, preden so grški polkovniki v Atenah razgnali parlament in prevzeli oblast.

Plesalec in anarhist

Razprava zoper domnevnega atentatorja, devetindesetletnega poklicnega plesalca in anarhista Pietra Valpreda, se je začela v sredo, 23. februarja v Rimu. Preiskovalni sodnik je sodniškemu kolegiju predložil dvesto strani gradiva, o primeru Valpreda so natisnili kar štiri knjige, katerih avtorji so trdno prepričani, da je Valpreda nedolžen, v dveh letih po atentatu je primer Valpreda postal eden od najvidnejših kamenčkov v italijanskem političnem mozaiku in ga brez sramu primerjajo z afero Dreyfusa; postal je hkrati odskočna deska za napade na italijanski sodni sistem, ki kljub ustreznim zakonskim normam opoča pregon desnega ekstremizma, in na policijsko, ki da je splošizirana in ne ukrepa tam, kjer je kršen zakon, marveč samo tam, kjer se ji zdi politično oportuno. Skratka — primer Valpreda je zaradi doseženega političnega ozadja tako zapleten, da je eden od italijanskih časnikov izjavil, da mu

bodo lahko sledili še specialisti, se pravi tistih nekaj časnika, ki se s pokolom na trgu Fontana ukvarjajo vse od usodnega 12. decembra 1969.

Dne 30. avgusta 1968 so v veletrgovini »Rinascente« v Milanu našli bombo — seveda potem, ko je anonimni obveščevalec sporočil policiji, kje jo lahko najdemo. Bombo je spodbilale neke Ravachol (ime si je sposodilo od francoskega anarhista iz prejšnjega stoletja) in 15. decembra se scena na istem kraju ponovi. Dne 25. aprila 1969 se pojavita na prizorišču še dve bombi: prvo raznese v Fiatovem paviljonu na milanskem sejmu in terja 18 ranjenih; druga eksplodira v menjalnici na železniški postaji in na srečo povzroči samo požar. Zaradi treh atentatov in pa vrste drugih, katerih žrtve so bili domoljubni pomniki, državna zastava in vrata cerkva, začne politična policija iskati krivce med anarhisti.

Zakaj bi morali biti krivi anarhisti?

Pietro Valpreda je tedaj član anarhističnega kluba »22. marca« in avtor političnega spisa, v katerem kar mrgoli pozivov k nasilju. Prva žrtev policijskih preiskav med anarhisti je 16-letni anarhist Aniello D'Erice, ki omeni Giovannija Corradinija in Eliano Vinellone ter dodaja, da je glavni dinamitar Pietro Valpreda. Hkrati policija prime v Livornu Pietra Braschia, ki pa ne pove nič pametnega, posebej še kar zadeva splošna močno nejasna vprašanja, ki se nanašajo na nekakšno koč v hribih. Toda že nekaj dni kasneje, ko Braschia prepeljejo v Milano, se komisar politične policije Luigi Calabresi (ki očitno nima lahke roke, saj je trenutno v preiskavi zaradi smrti anarhista Pinellija, ki na bi se nekaj dni po eksploziji bombe v banki na trgu Fontana samomorilsko pogol skozi okno; Pinellijevi prijatelji trdijo, da je Calabresi Pinellija ubil s karate udarcem — verjetno celo po nesreči — ter nato uprizoril samomor; zadnja avtopsija na Pinellijevem truplu je odkrila sumljive poškodbe na vratu žrtve, pa tudi poprejšnje ekspertize so ugotovile, da je Pinelli padel prebriž stene, to je, skozi okno se ni pognal, marveč je padel kot vreča) pohvali z večjim uspehom: Braschi prizna, da je skupaj

TE DNI V RIMSKI SODNI DVORANI: obtoženi Pietro Valpreda in mati ene izmed žrtev v Narodni kmetijski banki v Milanu

s kolegom Angelom Pietrom Della Savia pri kamnjarjih v okolici Bergama ukradel večjo količino eksploziva, da je o tem povedal Valpredi in da je potem eksploziv izginil iz »bajete«, kamor ga je bil skril.

Atentati so tako dobili svoje avtorje in preiskovalci so tako prepričani v krivdo anarhistov, da kratko in malo izpustijo tri prijete neofašiste, ki so jih pred tem zgrabili dobesedno z rokami v vrsti. Della Savia, ki je bil potem pobežal v Svico, je svoje izjave od tam potrdil (kasneje je tudi povedal zakaj — hotel je namreč dobiti

status političnega begunca) in oba njegova kolega, Braschi in Faccioli, sta končala v zaporu in dve leti kasneje, poleti 1971, pred sodiščem. Poglobljena obremenilna priča, Rosemma Zublema, se je pred sodniki razkrila kot patološka lažnjavka in kriva priča. Kar zadeva ukradeni eksploziv, pa se je že pred tem izkazalo, da sploh ni bil ukraden: lastniki kamnoloma so namreč dokumentirano izpričali, da niso bili žrtve nikakršne tatvine, da je vse razstrelivo na mestu in da je vsa zadeva z razstrelivom od začetka do konca izničena.

Oba obtožena, sta se sodniku pritožila, da so jima izjave v njuno škodo izbrali na silo; preiskavo pa je vodil, kot smo že rekli, komisar Calabresi. Čeprav eksploziv ni bil ukraden, so oba obtožena oprostili na poseben način: sodnik je namreč oprostitev utemeljil s tem, da je kraja eksploziva podvržena eni od rednih italijanskih amnestij, ne pa s tem, da eksploziv sploh ni bil ukraden. Tako se je pripetilo, da je razstrelivo, ki sploh ni bilo ukraden, ostalo v aktih preiskave kot sukradeno razstrelivo, ravno prav, da so ga lahko obesili za vrat Valpredi, kajti če je Valpreda v resnici atentator, je moral nekeje vzeti tudi razstrelivo. In obtožnica zoper Valpreda trdi, da je porabil prav razstrelivo iz kamnoloma iz okolice Bergama, to je razstrelivo, ki sploh ni bilo ukraden in ni nikoli zapustilo skladišča v kamnolomu...

Mar je Valpreda znal sestaviti bombo?

Ko je po tej poti dokazala, kako je prišel do eksploziva, je morala preiskava dokazati, da je Valpreda strokovnjak za eksplozive. Že nekaj dni potem, ko je bila objavljena novica o aretaciji Valpreda, se je na policijski pojavil rezervni poročnik Michele Cicero — kaže, da ni povsem nedolžen, kar zadeva dejavnost skrajne desnice — in izjavil, da je pred petnajstimi leti naučil Valpredo, ki je tedaj služil vojaški rok, natančno z eksplozivom. Valpreda se je branil, da ni res, da je bil v četi izvidnik in da je bil zato zadolžen za branje zemljevidov in ravnanje s kompasom. Na kopiji registracijskega lista, ki so ga preiskovalci dobili od vojaških oblasti, je bilo po »poslednosti« brati samo, da je Valpreda dajalec krvi; šele nekaj mesecev kasneje sta dva časnikarja odkrila izvidnik in ugotovila, da je bila kopija narejena tako, da je nekdo s kosom papirja prekril pravo Valpredino specialnost — »izvidnik« —, prav tisto, kar je trdil tudi Valpreda.

Obtoženeec je torej dokazal, da ni bil strokovnjak za ravnanje z eksplozivi; in prav policija je bila tista, ki je trdila, da je bombo, kakršna je eksplodirala v banki na trgu Fontana sestavljal lahko samo strokovnjak. Kajti tačas, ko so še vedno mislili, da je nesrečo povzročila eksplozija parnega kotla pod banko, so nekaj korakov dalje v italijanski komercialni banki našli za vrati dvigala zapuščenno aktovko. Uslužbenec banke jo je izročil direktorju banke, ki jo je odprl in našel kovinsko škaflo. Potem ko je ni mogel odpreti in ko se je odrekel misli, da bi poklical ključavničarja, jo proti sedmi uri zvečer izročil policiji. Četrte ure kasneje jo dobi v roke sodni strokovnjaki za razstreliva Cerri, medtem ko nekdo telefonira po znanega zastavnika Bizzarrija, ki ima doslej ana vestje več kot 12.000 sto in večiskih bomb. Bizzarri, ki je res strokovnjak, jih čaka doma, vendar nanj pozablja. Ko se naposled odpravi sam v banko, je že prepozno: Cerri je dal bombo na dvorišče pokriti z vrečami peska in razstreliti. Tako je bil uničen edini dokaz, ki bi povedal kaj več o tem, kako in iz česa je bila narejena bomba, in morda tudi, kdo jo je sestavil. Zastavnik Bizzarri je le še ugotovil, da je bombo sestavil izreden poznavalec, in temu mnenju se je pošteno pridružil tudi Cerri. Valpredi pa, kot že rečeno, niso dokazali, da bi bil strokovnjak za eksplozive.

Ali je taksist res videl Valpredo?

Petnajstega decembra 1969, tri dni po atentatu, se je na policijski oglašil taksist Cornelio Orlandi, ki pri sočenju spozna Valpredo za moža, ki ga je bil 13. decembra

MARJAN PATERNOSTER: ZALOST

okoli 16. ure po kratki vožnji pripeljal do vrat Narodne kmetijske banke, kamor je klient odšel s aktovko in se vrnil brez nje. Valpreda je trdil, da priča laže. Sam Orlandi se je brž nato zapletel, tako da je neprijetno odkril pomanjkljive metode preiskovalcev. Povedal je namreč, ko so ga časnikarji malo trše prišli, da so mu pred soočenjem karabinerji v Milanu pokazali fotografijo in mu rekli, da je »ta oseba, ki jo moram prepoznati«. (Identikit, ki ga je pred tem policija v Milanu naredila po navodilih Orlandija, v ničemer ni bil podoben Valpredi, kvečjemu se najbolj samemu Orlandiju, Le-ta je po zaslišanju hodil okoli in se hvalil, da je njegovih gmotnih skrbni konec. Toda začele so se druge in Orlandi je bil že nekaj mesecev pred smrtjo moralno povsem zlomljen človek.)

Kasneje je Orlandija prijel preiskovalni sodnik in Orlandi je izjavo popravil, češ da je Valpredino fotografijo videl med drugimi, ki so mu jih hkrati pokazali. Tako ali drugače — škoda je bila narejena in Orlandijev pričevanje je dokončno; Orlandi je namreč pred približno letom dni umrl za nekakšnim suhim vnetjem pljuč, prav tako kot neka druga priča, tisti taksist, ki je volil Osvalda v njegovo zasedo, preden naj bi umoril Kennedyja... Mimo Orlandija je tako ali drugače zapustilo ta svet še dobrega pol ducata ljudi, ki bi lahko osvetlili okoliščine, v katerih je prišlo do bombnega atentata v banki na trgu Fontana, in to dejstvo, daje procesu zoper Valpredo še posebne dimenzije.

Zakaj policija ni iskala krivcev med neofašistično desnico?

To dejstvo namreč daje gradiva tistim, ki trdijo, da je atentat zagrešila desnica in da si nekdo na vse kriplje prizadeva, da je ne bi odkril, ne nazadnje zato, ker ni nemogoče, da ima ta desnica svoje zaveznike v strukturah oblasti. Na sledove, ki so vodile na desno, je poskrbel Antonio Sottosanti, avanturist in član vrste neofašističnih krožkov in škvader, med znani imenovan tudi »Nino fašista«. Sottosanti se je nekaj mesecev pred atentatom začel vrteti okoli anarhistov, tako da je enemu od njihovih poskrbel za alibi. Sottosanti se je iz rodne Sicilije pripeljal prav pred atentatom in 12. decembra je obiskal Pinellija (ki je je padel ali »padle« skozi okno med zaslišanjem, ki ga je vodil še omenjeni komisar Calabresi), ta pa mu je povrnil denar za potne stroške, vsega petnajst tisoč lir. Po lastni izjavi se je usodnega dne ob treh ločil od Pinellija, odšel v banko, da bi čez spremenil v gotovino, ter se odpravil na avtobusno postajo, odkoder je nadaljeval pot v Pero, kjer je obiskal sorodnike fanta, ki mu je poskrbel za alibi.

Komisar Amata in preiskovalni sodnik sta brž pomislila, da je imel Nino fašist na voljo ves čas, ki je potreben, da podtakne bombo v banko; vendar pa sledi niso sledili. Valpreda sam pa je o usodnem času povedal takole: iz Rima se je s svojim malolitražnim avtomobilom odpeljal 11. decembra in prišel v Milano okoli sedme ure zjutraj naslednjega dne. Odpravil se je k svoji teti Rachele Torri, čez nekaj ur pa k prijatelju odvetaiku, da bi se približno ob 13.15 vrnil k teti ter legel v posteljo, ker se ga je

lotila gripa. Vstal je spet šele 13. decembra, dan po atentatu. Odvetnik je izjavo potrdil in še dodal, da se je Valpreda tresel od vročine; potrditi sta ga tudi teta in hišna pomočnica, vendar preiskovalcem to ni dovolj: obe sta zdaj pred sodiščem zaradi krivega pričevanja. Zato so deloma krivi tudi prijatelji iz bara Jovinelli: nekateri od njih so trdili, da so Valpredo videli že dan kasneje v običajnem baru Jovinelli v Rimu. Obtožnica se opira tudi na ta pričevanja, ki pa tožilcu niso preveč v pomoč: priče so zamesale vrstni red dogodkov, jih postavile napak v čas in nasploh ustvarile veliko zmešnjavo, ki jo je najbolj radikalno razpletel Valpredov mehanik z ugotovitvijo, da se Valpreda s svojim starim in nadušnim fiatom 500 v tako kratkem času nikakor ni mogel vrniti v Rim.

Nove sledi na desno?

Devetnajstega decembra je policija spravila pod ključ vse, kar je ostalo na prostosti od bivšega anarhističnega krožka »22. marca« katerega član je bil tudi Valpreda, med njimi tudi »ideolog« krožka Maria Merlina, Le-ta je bil vse do leta 1968 član skrajne desnih nasilniških skupin in sodelavec vseh, Aprila 1969 je kot gost polkovniške vlade — nagrada mladim ljudem, ki se posebej izkazuje v boju zoper komunizem — obiskal Grójico; petnajst dni po vrnitvi je sklical skupino svojih prijateljev ter ustanovil anarhistični krožek. Ta kmalu razpade in Merlino vse do oktobra 1969 živi ob robu akcij zunajparlamentarne levice. Oktobra ga sprejmejo v anarhistični krožek »Bakunin«, kjer povzroči razcep ter s skupino svojih — njej je bil tudi Valpreda — obnovi krožek »22. marec«.

Merlinovim izjavam ob aretaciji se mora Valpredova obramba zahvaliti za nove koristne elemente: iz njih je namreč moč razbrati, da se je Merlino še nadalje družil z ljudmi, ki predstavljajo smetano skrajne desnice; da je imel nekaj opraviti z italijanskimi protibevšečevalno službo; in da sta v krožku »22. marec« sodelovala kar dva politična konfidenta. Vprašanje, ki ga zdaj postavljata obramba, se glasi: kako je moč, da je skupina anarhistov, med katerimi so bili mladoletniki v večini, ves čas pod nadzorom policije in varnostne službe, lahko pripravila in izvedla vrsto atentatov, ki so kulminirali z atentatom v banki 12. decembra? In pa: kakaj policija preiskave ni razširila na delovanje skrajne desnice, ki je bila posebej aktivna prav jeseni leta 1969? Dejstvo je, da so sledovi iz banke na trgu Fontana razen k anarhistom peljali tudi na druge strani. Armando Calzolari, nekdanji podrejeni sodelavec zloglasnega črnega princa Valeria Borgeje — trenutno je obdolžen zarote — je hotel policijo opozoriti na zveze med atentati in škvadrstično skupino fašističnega princa, ko je — športnik in dober plavalec — utonil okoli božica v osemdeset centimetih vode in tako povsem zagotovo umrl nasilne smrti. Nemški potepuh Udo Lemke je s prstom pokazal na dva fašista, ki ju je videl teči od »oltarja domovine« v Rimu v hipu, ko je odjeknila eksplozija bombe. Oba fašista sta še na prostosti, pač pa ni več Lemke, ki se je nekoga dne zbudil kot lastnik 10 kg hašiša, kar malo preveč za človeka, ki so ga ob aretaciji našli s tri tisoč lirami v žepu (Italija posest iz trgovanja z mamili kaznuje v enaki meri, zato pomeni podtakniti nekaj gramov hašiša isto kot človeka poplasi za nekaj let v ječo). Skozi okno je

padela tudi osemindesetletni odvetnik Ambrosio, ki se je — tako je moč posneti iz ene od starih knjig o primeru Valpreda — udeležil 10. decembra 1969 šestanka rimske celice nacifasistične organizacije »Ordine nuovo« (Novi red), kjer je bil sprjet sklep sili v Milano in pognati vse v zrak. Ambrosini je sklep razumel šele dva dni kasneje, kar ga je tako prizadelo, da so ga v šoku odpeljali v bolnišnico.

Priložnost za odkrivanje fašističnega ozadja

Ambrosini, ki je bil v svoji dolgi politični karieri po malem vse — socialist, maksimalist, fašist, po vojni pa komunist in spet skrajni fašist, vendar vselej v veri, da je moč spraviti skupaj ardečo in črno da ideologije, in Ambrosini je napisal tudi pismo svojemu znanu, notranjemu ministru Restitu, vendar pa pred preiskovalnim sodnikom ni hotel govoriti o tistem, kar je objubil Restitu v pismu, to je, pojasniti dogodek 12. decembra. Očitno ga je bilo strah in 20. oktobra 1971 so ga našli v jarku, ki obkroža kliniko Gemelli. Njegovo drugo pismo Restitu — prvega je pisal že dan po pokolu v Milanu — je ohranjeno. Enako vmemar so oblasti pustile skupino fašistov, ki je delovala v Trevisu: preiskovalci so že v prvem zamahu odkrili velik arsenal orožja in našli sledi, ki so peljale k atentatom na vlakih v avgustu 1969 (za te k atentatu so dolžni pokojnega anarhista Pinellija, ki je padel skozi okno in v vrststvu komisarja Calabresija), preko teh pa se k drugim atentatom, toda kljub obilici dokaznega gradiva — vodja skupine iz Trevisa je bil 12. decembra za čudo v Milanu — preiskava ni privedla do ustreznih sklepov. In še mnogo podobnih primerov nedokončanih preiskav ali oprostihih sodb. Prav zato rimski tednik L'Espresso ugotavlja, da je obravnava zoper Valpredo ugodna priložnost za odkrivanje fašističnega ozadja vseh bombnih atentatov zadnjih let. »Med toliko vprašanji, tolikimi neznankami in tolikimi dvomljivimi dogodki zadnjih let teče črna nit, ki jih povezuje.«

Valpredov proces se je začel v Rimu po dolgih pripravah v dvorani, ki je vse prej kot dolgih velika za vse radovedneže: v njej je prostora za nekaj deset časnika, je prešen je bilo 400 in kakih stopenetdeset stolišč za publiko. Vse drugo so zasedli odvetniki. Obramba je pripravila grob dokaznega gradiva in prijavila okoli štiristo prič. Valpreda ima na voljo najboljše odvetnike, med njimi tudi kandidata za funkcijo člana ustavnega sodišča levičarja Lelia Bassa Leveica. Je slej ko prej trdno prepričana, da je Valpreda nedolžen in da se za bombami na trgu Fontana skrivajo črne fašistične roke in popustljive policije, ki kljub zakonu, ki so v veljavi že dvajset let, nikoli ni ucinil kovito krenila nad fašizem. Sam Valpreda ni več anarhist — dve leti preiskovalnega zapora sta ga izmodrili — in tudi ne preveč zdrav: močno se ga je lotila Burgerjeva bolezen in v začetku minule jeseni, ko ga oblasti niso hotele prenesti v primerno bolnišnico, se je levica že razburila, češ da hočejo spraviti s sveta tudi njega — kar bi marsikomu po vsej priliki prišlo zelo prav. Sodna dvorana bo ves čas sojenja pod posebnim nadzorstvom, ker se oblasti bojijo atentatov.

MARJAN SEDMAK

Sporočila v spanju

**PAN AMERICAN
LETALSKA DRUŽBA Z NAJVEČJIMI IZKUŠNJA-
MI NA SVETU**

Vaša stran

Poštni predal 29

Odmevi na:

Graja Jolandi Kos

(Delo, 27. februarja)

V nedeljski številki vašega cenjenega dnevnika (27. februarja), ste priobčili dokaj skrajšano verzijo mojega prispevka o zboru občanov v Piranu. Zaradi tega bralci na slovenski obali niso imeli povsem jasne predstave, zakaj je šlo. Hkrati bi šele dodati še nekaj osebnih misli in razmišljanj k tako imenovani piranski aferi, ki se je začela lani v avgustu s priporočilom Časarja in ki se končuje na sodišču v Kopru in na zborih občanov v piranski občini.

Potem ko so domala vse družbenopolitične organizacije v občini in na obali zaveze stališče do piranskega primera in skoraj brez izjeme grajala politiko občinske skupščine, se je področna organizacija socialistične zveze odločila organizirati zbor občanov v vseh volilnih enotah občine, na katerih bi se občani s tajnim glasovanjem opredeljevali za dve alternativni: ali naj se predsednik izreče samo javna kritika in pa naj se ji izreče razen javne kritike tudi nezauznanica, ki bi bila hkrati tudi nezauznanica vodilni garnituri in občinski politiki naplohi. Socialistična zveza kot najhujša javna tribuna občanov se je odločila za ta korak, da bi napravila konec raznim ugrabljajem, namigovanjem in dubiozom, predvsem pa, da bi ugotovila, kaj misli tisti občan, na katerega se je v zagovoru svoje politike tako pogosto sklicevala občinska skupščina, ali še bolj rečeno — njena vodilna garnitura. Šlo je torej za politično-moralno zaupnico ali nezauznanico, ne pa za odločitev tega ali onega odbornika, ker je to stvar institucije zbor občanov.

Prvi tak zbor občanov je bil, kakor ste poročali v nedeljski številki, v mestu Piran. Udeležba je bila za piranske razmere nad vsem pričakovani, saj je treba računati na močan odstop odstotnih ljudi, ki so zaposleni v pomorstvu, gostinstvu in prometu. Verifikacijska komisija je ugotovila, da je prisotnih nad 400 ljudi iz deseti volilnih enot in da je zbor sklepčen. Udeležba na tajnih volitvah pa je bila nekoliko manjša, ker so zaradi poznih ur predčasno zapustile zborovanje nekatere matere z otroki, medtem ko prisotni mladinci in mladinke ter gostje seveda niso imeli volilne pravice. Zbor občanov je z dobro dvotretjinsko večino izrekel nezauznanico predsednici Jolandi Kos. Za nezauznanico je glasovalo 192 občanov, samo za javno kritiko 59 občanov, medtem ko je bilo sedem glasovnih neveljavnih.

Socialistična zveza se je potrudila, da bi na zboru kar najbolj uveljavila raketnost postopkov in načelo demokratičnosti. Z javnim glasovanjem so izvolili vse organe zborov od delovnega predsedstva pa vse do verifikacijske in volilne komisije. V razpravi je dobil besedo vsak, ki je hotel govoriti, delovno predsedstvo pa je opozarjal le tiste, ki so diskvalifikirani, ali pa so posabli izvoljeni pred stvarnostjo, ali pa so posabli izvoljeni pred stvarnostjo. Na zboru občanov so prebrali skrbno pripravljeno gradivo, od stališča družbenopolitičnih organizacij, ki so si bila v glavnem enotna glede ocene piranskega dogodka in ki so grajala že znane nepravilnosti, pa do sklepov zadnje seje občinske skupščine. V razpravi je večina diskutantov ostro grajala dosedanjega občinskega svetnika in stanovarsko politiko ter razne ekscese, ki so povečali še tako pereč problem socialne diferenciacije v občini. Diskutanti so naslovili tudi vrsto očitkov na račun predsedstva in ozke skupine okrog nje, ki je odločala o vseh bistvenih vprašanjih, pogosto mimo mnenja družbenopolitičnih organizacij ter mimo želja in teženj volilcev. Ta skupina je tudi vodila politiko zaviranja integracijskih procesov, tako znotraj občine, kakor tudi na obali. V razpravi so tudi poudarili, da morajo vsi odborniki po lastni vesti in svobodni volji, ugotoviti bodo stopnjo njihove odgovornosti, hkrati pa tudi razjasniti morebitne primere materialnega okoriščanja.

V razpravo je vstopila tudi predsednica Jolanda Kos. Oprla se je na zadnjo sejo občinske skupščine, kjer so sprejeli grajo občinske konference zveze komunistov ter na osnovi te graje tudi vrsto sklepov. Odločilo se je izjaviti, da ne namerava odstopiti, prav tako pa tudi, da ne vidi varstva za odstop skupščine. Razprava posameznih udeležencev zboru je ocenila kot enostransko in neargumentirano, predvsem pa, da tisti, ki napadajo skupščino, ne upoštevajo ogromnih naporov skupščine in njenih organov v razdobju intenzivne turistične izgradnje. Toda tajne volitve so pokazale, da njene besede niso prepričale večine udeležencev zboru, predvsem pa bi bilo čutili dvom v iskrenost sprejetja partijskih priporočil. Namreč: sprejeti priporočila, ne da bi se samokritično dotaknili preteklega dela, je res lahko samo gola formalnost. Naj k temu dodam še zgoljen prikaz razprave enega izmed udeležencev zboru: ne zanikamo predsednici in skupščini velikih zaslug v turistični izgradnji piranske obale, ne sodimo, da mora ona osebno ali nekaj članov skupščine nositi odgovornost prav za vse napake, ki so se dogajale, od Časarja pa vse do razpustitve parcel in kreditov ter neupletih intencij, toda sodimo, da nosi predvsem ona in vodilna skupina okrog nje odgovornost za občinsko politiko, ki je več ali manj take stvari omogočala.

LJUBAN OMLADIC, Koper

Mrtvec je hotel piti

(Delo, 29. februarja)

Dne 29. 2. 1972 je bilo v dnevnem časopisu »Delo« alarmantno objavljeno, da je bil na sečirni mizi oddelka patologije splošne bolnišnice Celje mrtvič, ki je ušla iz zapora. Dne 1. 3. 1972 pa je bilo

v »Večeru« objavljeno, da je taisti mrtvič klical: »Pomagajte«. Znani prodajalec časopisov v Celju je po raznih lokalnih in po ulicah ves dan glasno ponujal časopis z vzkliki: »Strašno, v celjski bolnišnici mrtvič, ki je mrtvič vstal«. Javnost je bila zaradi tega hudo razburjena in so o tem dogodku krožile razne govorice.

Na temelju tega je direktor bolnišnice prim. dr. Ivan Kopac sprožil ugotovitveni postopek s ciljem, da se točne strokovne ugotovitve o tej zadevi posredujejo javnosti in skupščini občine Celje, ki je tako uradno poročilo tudi zahtevala.

Dne 17. 2. 1972 je na kirurškem oddelku splošne bolnišnice Celje umrl bolnik, star 75 let. Sprejet je bil dne 14. 2. 1972. Po smrti je bila izvršena obdukcija. Dr. Anton Homan, predstojnik tega oddelka, specialist patolog in specialist za sodno medicino, je ugotovil sledeče glavne bolezni, ki so posredno ali neposredno vplivale na smrt: govo zdravstveno stanje in povišan krvni tlak; rak trebušne slinavke, okvarjena in brzočinja srčna mišica, arteriosklerotične spremembe na obliju, ki prehranjujejo srčno mišico, pljučna silikozna in pljučna tuberkuloza, stara mehurjasta pljuča, splošna vnetja, kronični gnojni bronhitis, arteriosklerotične spremembe na ledvicah, zarastline črevesja, vnetje želodčne sluznice in črevesja, splošna telesna izčrpanost (kanekstja).

Potek bolezni od sprejema do smrti je bil naslednji:

Dne 14. 2. 1972 je bil pokojni pregledan v specializirani internistični ambulanti tukajšnje bolnice. Ker je internist posumil, da gre za akutno kirurško obolenje trebušnih organov, je bil bolnik po konsultaciji s kirurgi takoj sprejet na kirurški oddelk in nato v posebni odsek za intenzivno terapijo in nego, ki ga neposredno vodi prim. dr. Janez Jensterle, predstojnik kirurškega oddelka. Na osnovi dodatnih preiskav so se odločili, da trenutno ni indicirana niti operacija, niti intenzivna terapija in nego doseči najprej izboljšanje vseh vitalnih funkcij. Zato je bolnik intenzivno zdraviljen in negovan (injuzije, transfuzije, sredstva za okrepitev srčne mišice, inhalacije kisika in podobno).

Kljub tej terapiji se je stanje slabšalo. 17. 2. 1972 so se pojavili znaki agonije, dihanje je postalo nepravilno, puls slab in komaj tipljiv, bolnik je nato zapadel v globoko koma in ob 14.15 ur istega dne je sam prim. dr. Jensterle ugotovil klinične znake smrti: prenehanje dihanja in pulsa na zapetju in na vratu, ugaslost očesnih refleksov in ostale znake.

Po ustaljenem in predpisanim postopku so umrlega po ureditvi na bolniški postelji, premeštrali v poseben prostor neposredno pri sobi za intenzivno terapijo, kjer je ležal še dve uri. Med tem medicinske sestre niso opazile nobenih znakov življenja. Ob 16.25 ur istega dne sta prevzela umrlega obdukcijski pomočnik in bolničar kirurškega oddelka ter ga z vozikom prepeljali po kletnih prostorih na pato-morfološki oddelk. Pri tem tudi ta dva nista opazila nobenih znakov življenja.

Ob 16.25 ur ista ista bolničarka takoj po prihodu na pato-morfološki oddelk in pri prelaganju pokojnega opazila površne občasne in nepravilne dihe ter o tem takoj obvestila dr. Antona Homana, ki je ravno v tistem trenutku prišel na oddelk. Dr. Homan je ugotovil posamezne površne dihe, pri sobi za intenzivno terapijo, kjer je ležal še dve uri. Med tem medicinske sestre niso opazile nobenih znakov življenja. Ob 16.25 ur ista ista bolničarka takoj po prihodu na pato-morfološki oddelk in pri prelaganju pokojnega opazila površne občasne in nepravilne dihe ter o tem takoj obvestila dr. Antona Homana, ki je ravno v tistem trenutku prišel na oddelk. Dr. Homan je ugotovil posamezne površne dihe, pri sobi za intenzivno terapijo, kjer je ležal še dve uri. Med tem medicinske sestre niso opazile nobenih znakov življenja.

ZAKLJUČEK:

Gre za teškaška in popolnoma telesno izčrpanega kroničnega bolnika, starega 75 let, z množico neozdravljenih bolezni, ki so potrjene z obdukcijo. Kljub kontinuirani intenzivni terapiji in umetnemu vdreževanju njegovih srčnih in respiratornih funkcij, je nastopila agonija in klinična smrt. Bolnik je bil več ur deceribriran, kar pomeni, da so zaradi pomanjkanja kisika in cirkulacije v možganih najprej in nepopravljivo odmrle celice skoraj možganov. Tretjič: ob prevajanju in prelaganju umrlega ter drugi mehanizmi so mogli zadržati nekatere ne popolnoma odmrle centre v nižje ležečih delih možganov, kar se je odrazilo v komaj zaznamnih površnih in neregularnih dihih. Ker so možganske celice najbolj občutljive na pomanjkanje krvi in kisika, je izključena vsaka možnost ponovne zavesti, ki bi se odražala v govorjenju, kot je omenjeno v alarmantnem članku. Taki primeri niso tako nenavadni. Pročuranje takih fenomenov spada bolj v strokovni krog.

Članek z alarmantnim naslovom: »MRTVEC JE HOTEL PITI« in »POMAGAJTE«, pa je pri vsem tem sprožil drugo vprašanje. Ali je res potrebno, da se na tak primitiven način razburja javnost in krni ugled ustanove, ki letno sprejme okoli 26.000 težkih bolnikov, saj so informacije, ki jih je dobil novinar pobrane s ceste in so plov malomeščanske domišljije in tudi hudobije, ki vedno išče užitek v senzacionalni zvezi s smrtjo ali drugimi ljudskimi nesrečami.

Prim. dr. IVAN KOPAC, direktor Splošne bolnišnice Celje
Dr. ANTON HOMAN, l. r. predstojnik pato-morfološkega oddelka
Prim. dr. JANEZ JENSTERLE, l. r. predstojnik kirurškega oddelka
Prim. dr. ALOJZ ROJNIK, l. r. predstojnik internega oddelka
Prim. dr. JOŽE ČETINA, l. r. predstojnik oddelka za anesteziologijo in reanimacijo

PRIPIS UREDNISTVA

Prav zaradi tega, ker je članek »Mrtvec je hotel piti« nastal na osnovi govorice, ki so krožile po Celju, je naš novinar Janez Sever obiskal primarija dr. Janeza Jensterle, da bi ta pojasnil ali zanikal te govorice.

Primarij dr. Jensterle je v »razgovoru« potrdil, da je mrtvec v patologiji začel kazati znake življenja, na vprašanje novinarja, ali je res, da je domnevni mrtvec prosil za vodo, pa je dejal, da tega ne ve in da ga o tem niso obvestili.

Danes je vsem v celjski bolnišnici očitno, da bolnik, ki so ga imeli za mrtvega, ni prosil za vodo. Znak življenja je začel kazati brez besed.

Torej se za alarmantni naslov opravičujemo, insinacije o malomeščanski domišljiji pa zavračamo, kajti utemeljeno domnevamo, da je informacija o vstajenju od mrtvih prišla prav iz strokovnega kroga, od koder naj bi se po mnenju primarija celjske bolnišnice zgodba o tem fenomenu ne širila.

Bo avto pasel liske?

(Delo, 4. marca)

Vaše pismo v Delu dne 4. 3. 1972 naj bi bilo odgovor na moj splošni članek »Bo avto pasel liske?« Toda žal ne more razumeti, da ne nasprotujem vgradnji cest pač pa vgradnji. V članku sem poudarila, da bi bilo dobro projektirano cesto od Gareljke — Konjske planine — Zajamnikov — Praprotnice do Rudnega polja še enkrat pregledati, ker bi ponekod uničila edinstvena planinska področja. Čudim se, da so vsi navzoči povabljeni na vaš sestanek, kjer ste govorili tudi o tej cesti, soglasno podpri vašo varianto. Ni bilo med njimi nikogar od skupnosti za varstvo okolja in narave? Res, celo laik ne bi mogel prezreti, če je že strokovnjak, da bo cesta zarezala vse omenjene planine in s tem za vselej uničila njih specifičnost v okolju, ki je ohranjanje prav se nad Bohinjem. Kakšni gospodarski interesi torej na cestnih odsekih, ki so izključno pašniški, planinski? Čemu se cesta ne more izogniti planinam? Razumem, da je gradnja ceste brez odprti svet čenčaja, ampak to ne sme biti razlog za škodo v naravi. Pravite, da ste upoštevali tudi interese kmetov in turistov. Toda njihovi interesi pač niso vselej koristni temu, čemer danes pravimo Vrt Evrope, torej naši skupni slovenski imovini in njenim vrednotam.

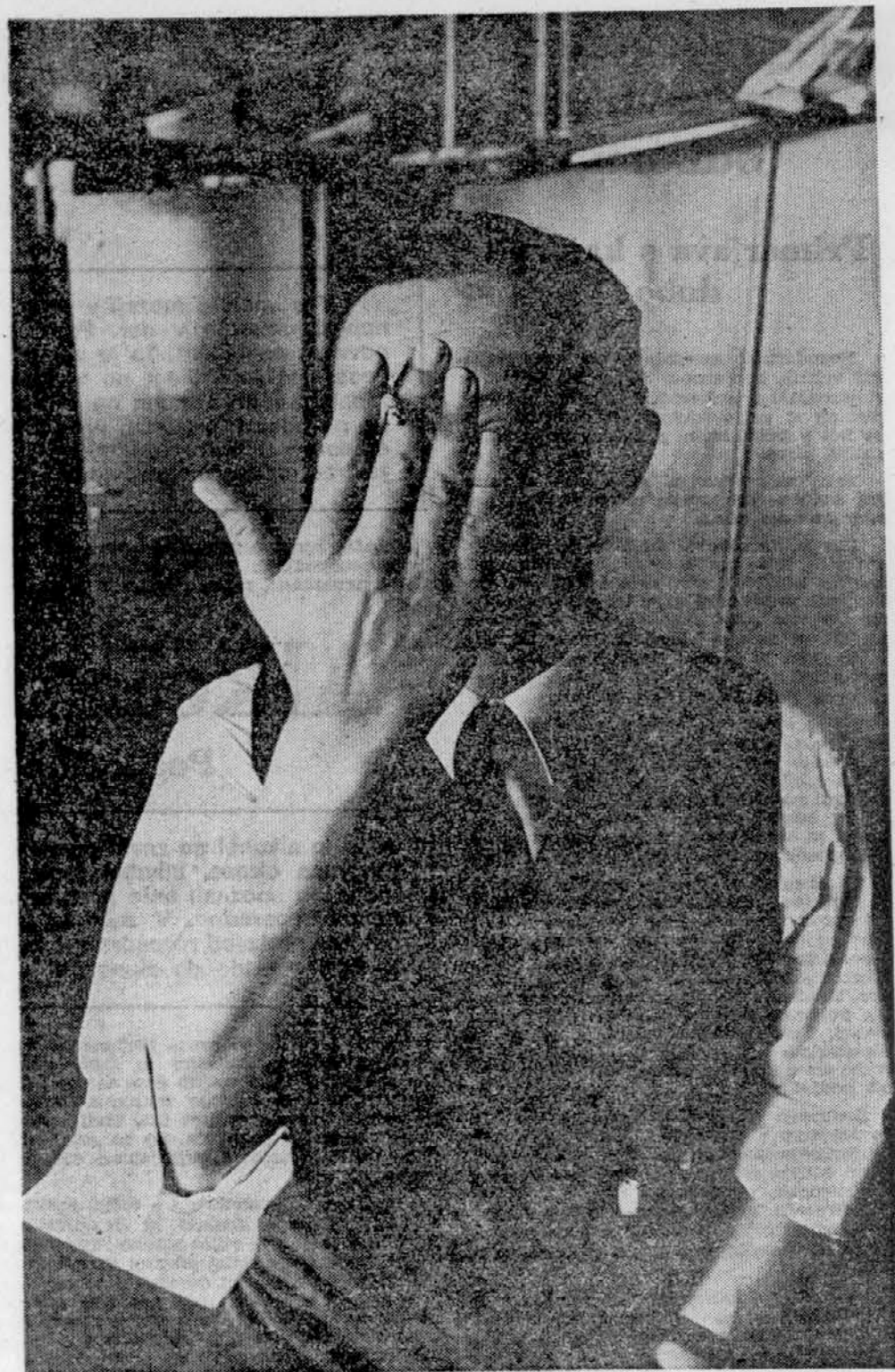
Prav zadnje čase zelo veliko pišemo o onesnaženem zraku in okolijski splošni. Ugotavljamo, da se Slovenija čuti v hrpu in ne snaga, česar pa ne povzroča le industrija, marveč tudi turistični razvoj naše dežele, predvsem pa seveda nekultivirani posamezniki, ki se ne znajo obnašati v naravi. Mar jih bodo samo pisanje in opozorila spreobrnili? Kaj pa so dejansko že napravile občine, da bi preprečile zmerom hujše razvade obiskovalcev narave? Oglejte si samo Gareljke na Poljkuju in se vsa podobna področja v Sloveniji, kjer se je cesta že zarezala v izključno planinski svet, mu onesnažila zrak in okolje in ga napolnila s hrupom! Iz mestnega smrada in umazanije in od tod bomo bežali v planinski ... Ampak če so posamezniki nedisciplinirani, seveda ni kriva gošdna cesta, pravite. Pa še kako je kriva Cesta omogoči motorizirano slobodnost? Narave da se pripelje prav na cilj, pač tem se bršas ne ostra na roki in pač tem se bršas ne ostra na roki, kakršna trave je uničil, kaj ponesnažil. On uživa naravne lepote in konec tedna po svoje, pa če mu tudi brne usekoti motorji in pojo tranzistorji. Popolnoma jasno je, da bo motoriziranih obiskovalcev narave zmerom več in več hrupa in umazanije in še več nediscipliniranih posameznikov pa tudi nedisciplinirane mase, če se propagiramo množične pohode v planine. Če pa te možnosti ni, da bi se že pripeljali na odprta področja, potem je seveda veliko manj uničenja in tako naprej. Mar ne bi raje poskrbeli za to, da bi bil planin ureddi primerna mesta za parkiranje.

Lepo je, pravite, da skrbim za planarstvo. Res, romantične duše, ki se še tu in tam osamelu oglašate v javnosti s Rileem SOS za nekaj, kar mora po logiki večine nujno propasti v razvojnem procesu ... In kako hitimo, da bi planarstvo čim prej propadlo! Da bi imeli Slovenci več gozda, brez drugih znakov življenja ali celo zavesti. Kljub temu, da ni bil nobenih realnih upanj za oživiljenje, je v dogovoru s kirurgi odredil vrnitev na oddelk. Ob 17. ur so tudi ti minimalni in neregularni dihi prenehali, na oddelku so pokojnega zadržali do 21. ure in ga predali pato-morfološkemu oddelku.

Te besede se vam bodo verjetno zdele spet le živili laikan, ki ne doume gospodarstva in luči današnje stvarnosti, ki pač ne more delati čudežev iz nečesa, kar je bilo zamujeno že v preteklosti. Tolikokrat imamo to na jeziku, da si potem lahko umijemo roke, češ, kar je bilo, je bilo, zdaj se ne da več popraviti. S planarstvom je konec pa pika. Zato pa ceste v vse skrajno čisto kotičke naše domovine, našega Vrta Evrope, in pri tem bo morala seveda tudi narava kaj utrpeti na svoji lepoti, saj je v gozdnem gospodarstvu in industriji naša prihodnost. Hkrati pa ustanovljamo skupnost za varstvo narave in okolja, zgroženi ugotavljamo, da se bomo zadušili v slabem zraku, hrupu in nesnagi, in ede se, da smo pri tem vsi brez moči tudi v resnici kaj izboljšati oz. preurediti.

Če boste v primeru liske pretrsteli s širšega vidika, kot pišete na razpravi strokovnjakov, potem naj bo tole pisanje tudi majhno opozorilo, da ne bi ob reševanju aktualnega DANES videli vsamo gozda, ne pa tudi posameznih dreves.

NADA MATIČIČ, Ljubljana

BOGO ČERIN: SRAM ME JE

S trebuchom za kruhom

(Delo, 5. marca)

Svojemu razmišljanju o zdomcih je Beno Zupančič dal naslov »S trebuchom za kruhom«. Toda v resnici je med našimi zdomci le malo takih, ki zanje doma zares ni dela ne jela! Veliko več je takih zdomcev, katerim pri nas ne manjka kruha, manjka pa jim npr. primerna streha nad glavo, si jo sicer mogli pridobiti eniat le po dolgih letih čakanja ali morda sploh nikoli. Tretjo, zelo številno skupino naših zdomcev pa sestavljajo ljudje, ki kljub zagotavljenemu domačemu kruhu in strehi odhajajo v tujino samo zato, da bi si na hitro nabavili vse tiste tehnične dobrine, ki si jih delavci doma lahko nabavljajo le počasi in postopoma. Pri tem gre za koristne, vendar življenjsko manj važne dobrine, ucaših pa tudi za luksuzne predmete ali take, ki so za kupca sploh nekoristni. Dopolnijo se celo takile primere: dober delavec, okužen s potrošniško mrzlico, gre delat v tujino zato, da bi si brž kupil avto, in to kljub dejstvu, da se doma od svoje hiše do tovarna v pol ure oddaljenem mestecu sploh ne bo mogel voziti z avtom, saj po strmih pobočju proti mestu ni speljana cesta in tudi nikoli ne bo.

Pretrpana sla po raznih civilizacijskih dobrinah oziroma banalna potrošniška miselnost je edini vzrok za to, da je marsikje v Evropi in tudi pri nas rodnost že upadla pod razumno mejo, in prav ista miselnost je tudi eden izmed glavnih vzrokov zdomstva. Če ta važni vzrok prezmemo in če zdajstvo v celoti razlagamo samo s staro žalostinko o trebuchu in kruhu, s tem lastno domovino razpisujemo za rabno samo, roto, kakršna v resnici sploh ni. Prav na ta uboštinski bosen so do nedavnega ujadali hrvatski nacionalisti. Ker so med ugostovanskimi delavci v tujini Hrvatje razmeroma najštevilnejši, so hrvatski nacionalisti to navajali kot dokaz, da je vzhodna Hrvatska tisti del Jugoslavije, kjer je najmanj dela in jela. V nasprotju s takim govorjenjem pa je naš tisk tudi že v preddedecembrskih časih tu in tam pisal o pomanjkanju delovne sile vzhodne celotne jugoslovanske obale (zlasti o pomanjkanju narakarjev). Pred kratkim pa smo nekje lahko celo brali, da bo čez nekaj let (čez pet, če se prav spominjam) samo v Dalmaciji primanjkovalo že 80.000 delavcev!

Ker gmočna stiska torej ni edini vzrok zdomstva, se odhajanje delovne sile v tujino tudi ne da zmanjšati samo z odstranjenjem gmočne stiske. Potrebni so ukrepi, ki globljo moramo in etično resonanco. Morali bi na primer nekoliko priti naše sodobne bogatine, saj so ti glavni baciovnosec potrošniške mrzlice, hkrati pa prav ti s svojo bogatijo, ki večinoma sploh ni rezultat pravičnega nagradjanja po delu, ubijajo in soderžljanih vero v sleherne ideale in jih s tem odpujajo naši skupnosti. Takšni in podobni ukrepi bi veliko pripomogli k ohranitvi in utrjevanju socialistične in patriotične zavesti. Vsekakor moramo pri nas tudi še danes ohraniti vsaj kanček tistega idealizma, ki je med NOB in še pozneje čestokrat »premikal gore«. Če namreč vzporedno s stvarnim reševanjem socialnih vprašanj ne bomo ohranjali vsa trohice tistega idealizma in če bo banalna potrošništvo naš edini kompas, potem bo do široka področja naše širše domovine sčasoma ostala brez ljudi! Marsikje v Grčiji in v drugih sredozemskih deželah se je zaradi zdomstva to že zgodilo. Mnoštvo odhajanje v tujino je marsikje menda že tako izpraznilo široka ozemlja, kakor jih

ne bi mogle izprazniti in opustošiti niti atomske bombe!

Zaradi takih in še drugih neugodnih posledic zdomstva so misleči ljudje v prizadetih deželah seveda vznemirjeni in premišljujejo o tem, kako bi vsaj malo zavrti odhajanje delovne sile v tujino, saj nas seadajoče množično zdomstvo bolj koristi že razvitim deželam kakor pa razvoju manj razvitih. Toda Beno Zupančič se ne pridrujuje tem mislecem. Nasprotno! Očitno jim vsebinsko, malomeščansko moraliziranje in vprovincialno malomarnost, ki bi se rada okrasila s cenanim narodnim in razrednim perjem! Odeveč je pripomniti, da so take besede Bena Zupančiča čudne in za ljudi z domoljubnim čutom tudi zelo žaljive.

PETER LEVEC, Ljubljana

Zapravljanje zaupanja

(Delo, 3. marca)

Mislim tovariša Mitje Gorjupa nimam kaj dodati, ker je njegov vodnik »Zapravljanje zaupanja« (Delo, 3. marca) dovolj jasen in popolnoma točna njegova ugotovitev, da ljudje premnogim izjavam vse manj verjamejo. Sprašujem pa se, komu naj dan-današnji pravzaprav še verjamemo, če si celo član zveznega izvršnega sveta lahko privoščiti takšno »šalo« na račun naših (navidezne) lahkovernosti. Sodin, da bi dr. Boris Jović, če glede podražitve bencina ni mogel drugega povedati, moral vsaj — molčati. Tu sta namreč samo dve možnosti: ali mu res ni bilo znano, da se podražitev pripravlja (v kar ne verjamem) ali pa je namenoma zanajal javnost. To pa mi dobro, ker je s tem diskreditiral samega sebe in škodoval ugledu organa, katerega član je.

JOŽE SULIGIĆ, Bata pri Modruju

Linguistica

(Delo, 4. marca)

Piscu članka pod naslovom Linguistica v Delu z dne 4. marca, str. 27, dr. Josipu Malu, bi rad odgovoril, da celó prav dobro poznam njegovo razpravo »Ist das Edlingerproblem wirklich unlösbar?«, da sem jo navedel in se nanjo mestoma tudi skliceval v svoji razpravi o izvoru imen Koseze, kosez (Linguistica IX/2), žal pa tega dr. Mal ne ve, ker — kot pravim sam — »Gradbene študi je ni imel v rokahu«.

Vsekakor pa se mi je tudi po branju omenjene razprave dr. Malu zdelo, da se da o problemu Koseze, kosez, ki me zanima predvsem z jezikovnega vidika, še kaj napisati, postaviti morda — poleg že tako številnih — še eno hipotezo o izvoru teh dveh besed, in skromno upam, da moja razprava le ni samo neplodno upijanje, kot se o njej izraža dr. Mal. Morda bi le kazalo, da bi si jo dr. Mal ogledal?

Na tem mestu naj samo pripomnim, da se v marsičem strinjam z dr. Malom, mad drugim tudi v tem, da je beseda kosez (kot tudi Koseze, germanškega, nemškega izvora, kar je se domneval in o tem pisa: tudi dr. Stanonik, in to preden je dr. Mal objavil svojo zgoraj omenjeno razpravo. Vse to — poleg drugega — omenjam seveda tudi v svoji razpravi.

DR. ANTON GRAD, Ljubljana

Neandertalec v upravnem odboru

Primerjava s kameno dobo

Neandertalec zasedajo v upravnih odborih velikih koncernov. Samo delajo se, da razpravljajo o proizvodnji in prodaji, v resnici pa si pripovedujejo lovske zgodbe in se kot v primitivnih plemenih prepirajo o delitvi plena.

Tako vidi britanski svetovalec Anthony Jay sodobne direktorje: primerja jih z lovci iz kamene dobe.

Res je, da sodobni direktor zna pisati in govoriti. Kdaj pa kdaj zna povedati tudi kakšno zgodbo, zna se česa naučiti, dokazovati, preizkušati in je tudi novator. »Toda vse to,« pravi Jay, »je znal tudi lovec primat. V svojem bistvu je homo sapiens ostal lovec, ki se vsak božji dan ispoštljavo nevarnosti, se počasi približuje plenu, ga ubije in vije v svojo jamo.«

Da bi podprli svojo tezo, se je Jay vrnil daleč nazaj v človeško zgodovino. Maksimalno lovske področje (na katerem se lovec lahko giblje tako, da mu nikoli ni treba prestopiti ravnine) daje hrano za 40 oseb. Ker so tri četrtine letih predstavljale ženske, otroci in starci, je preskrba bila na ravnini sposobnih, torej skupini 10 do 11 moških.

To skupino najdemo v človeški zgodovini pogosto. Tako rimska vojska kot Džingiskanove horde so bile razdeljene v skupine po deset (kolikor jih je lahko spalo v enem šotoru). Ni goja naključje, da imajo športne ekipe zvezo osem do petnajst članov. Tendence za ustanavljanje lovskih skupin po deset je torej globoko v človekovi naravi. Čisto naravno je torej, da so se sedeseterice po 15 milijonih let ohranile človeško vrsto in še danes vladajo usodi sodobnih podjetij.

Znamenja prazgodovinskega človeka lahko najdemo v nekaterih oblikah kolektivnega življenja znotraj podjetja. Kot nekdo, mora osebje velikih firm spoštovati zakon kolektivnosti, to je občni zbor enkrat letno. Drugače smisel za kolektivnost med lovci (direktorji) in tistih, ki ostanejo ob ognju (šefi služb, predelavci in tajnice) ni mogoče.

Če direkcijske noče upoštevati tega življenjskega smisla za kolektiv, se mora sprijazniti s tem, da bodo sestanki zunaj podjetja. Toda vzrok teh sestankov je drugačen kot nekdo. Danes je vprašanje takšno: »Kdo je pravi pravi vodja plemena?«

DER SPIEGEL

Maovi dolgovi

Nekaj tisoč Američanov je z negotovostjo v srcu, in to čisto iz osebnih razlogov, pričakovalo Nizonov obisk na Kitajskem: to so bili tisti, ki so nekdo kupili ali pa podedovali obveznice, ki jih je pekinška vlada izdajala okrog leta 1920. Tiho so upali, da bo Mao priznal dolgovce, ki se je zanje obvezal njegova prednik Sun Jat Sen.

Ob izdaji so obveznice veljale tisoč dolarjev s 6 odst. obrestno mero. Kupovalci so jih predvsem kitajski priseljenci v ZDA, nekaj pa tudi tisti, ki so zaispali trgovini s Kitajsko.

V začetku je vse šlo v najlepšem redu, dokler leta 1937 niso nehali plačevati obresti. Ko pa je prišel na oblast Mao, je njegova vlada izjavila, da ne prizna dolgov prejšnje, in lastniki obveznic so prenehali verovati, da jim bodo leta 1954 vrnili kapital.

Newsweek

Predstavniki newyorške borze pravijo, da so obveznice več kot 20 let bile premet abracadabra, na borzo je prišla le sem in tja kakašna, ki jo je človek lahko prodal za največ 20 dolarjev, to je komaj za petdesetino osnovne vrednosti.

Komaj se je razvedelo za Nizonovo potovanje na Kitajsko, je vrednost narasla na 30 dolarjev, in poizkušane obveznice so začele prihajati v Wall Street. Ko sta se pred dnevi Mao in Nixon rokavali, je vrednost narasla že na 40 dolarjev. Borzniki pravijo, da nakup obveznic ni investicija, temveč stav.

Cez nekaj mesecev bo Nixon obiskal Moskvo in na borzo bodo začele prihajati obveznice carja Nikolaja II iz leta 1916 (na sliki), ki jih Lenin še naslednje leto ni več priznal. Tudi te so imele nominalno ceno 1000 dolarjev, vendar veljajo zdaj komaj 35. »Glede na to, da jih doživljajo obveznice, se ni pritoževati,« pravi v Wall Streetu.

Lov na umetnine

Kako Louvre bogati zbirko

V primeri z muzeji v drugih deželah dobiva Louvre med vsemi največ umetnin v dar. Po tradiciji so darovalci v vseh pogledih povsem nesebični. To je za Louvre tudi sreča, kajti zadnjih sto petdeset let Američani na veliko kupujejo umetnine, za njimi pa ne zaostajata ne London ne Berlin. Danes velja pravilo, da muzej, ki se ne bogati, propada. Pred zadnjo vojno je Louvre imel zelo malo sredstev za nakupe, zdaj pa je boljše, pa tudi zakoni mu pomagajo zavirati odtok mojstrov in v inozemstvo.

Značaj njegove zbirke je edinstven, ker je enciklopedičen. Zbirka pokriva vsa obdobja umetnosti, razen nekaterih pomemb-

nih slikarjev, med njimi tudi Velasqueza, za kar pa so razlogi. Če Louvre primerjamo z drugimi muzeji, vidimo, da ima

Alkohol in jetra

Poglavitna je prava mera

Jetra in alkohol so znani po tem, da niso ravno prijatelji. Tudi če ne povzroča ciroze, alkohol moti delovanje jetrnih celic. Na kakšen način, so spoznali šele pred kratkim. Delovanje alkohola na jetra je namreč posredno. V začetku alkohol razpada, ne da bi škodoval, nato pa proizvod razpadanja preprečuje pravilno delovanje organizma. Na srečo pride do zlonosnih učinkov šele, če je alkohola preveč.

Človeške celice so prave biokemične tovarne z izredno različnimi in zapletenimi sposobnostmi. Toda večino časa so specializirane. Nekatere izločajo hormone, druge prenašajo živčne dražljaje itd. Tudi jetrne celice ne uidejo pravilom. So pa zato verjetno celice z najbolj razširjenimi sposobnostmi.

Jetra recimo posredujejo v večini zastrupitev. Poleg drugih funkcij, ki jih opravljajo, pretvarjajo tudi etilni alkohol. Encimska reakcija spremeni etilni alkohol v acetaldehid, ki sam po sebi ni nevaren. Kasneje se ta spremeni v acetat, zelo pogosto molekulo v organizmu. Ti dve reakciji povzročata skritje koencimov, dimaklidičnih nikotinamidadenin. Proizvod tega jetrnih dimaklidičnih nikotinamidadenin (NADH) tudi ni strupen. V biokemijskih reakcijah ga organizem pogosto uporablja.

Etilni alkohol torej ni videti škodljiv za organizem. Uživanje majhnih količin alkohola ne povzroča težav. Toda, kadar gre za pretirane količine alkohola, se položaj popolnoma spremeni. Alkohol se bo vedno spremenil v acetaldehid in NADH, Toda tega bo razmer na raven. Popolnoma bo onemogočil delovanje jetrne celice in ji onemogočil normalno delovanje.

Jetra imajo orožje proti NADH. To je celicno dihanje, ki pa ima omejeno delovanje, saj ne more pretvoriti prevelikih količin NADH. Ta proizvod se bo torej kopičil in povzročil ali pa preprečil redno odvijanje biokemičnih procesov, za katere so jetra središče. Eden med njimi je zagotavljanje razvijanja sladkorja, toda od prevelikih količin NADH se sposobnost zmanjša. Ravno tako bo presežek NADH z nekaterimi drugimi reakcijami oviral neoglukogenozo, stimuliral pa zbiranje trigliceridov ter zmanjšal razvijanje maščobnih kislin.

To je torej praktično skupek vseh nalog jetra, ki oslabijo zaradi pretiranega NADH. Toda ves ta mehanizem delovanja alkohola ima nekaj ohranjenega. Funkcije jeter bodo ogrožene samo ob prevelikih količinah alkohola. Majhne količine ne škodijo: dokler bo količina NADH kot proizvod razkrajanja alkohola prebivala za celicno dihanje, bo jetrna celica normalno delovala. Ni torej slabo piti alkohola, dočler to počnemo zmerno...

LE FIGARO

REKLAMA PRAVI ENO, ZDRAVNIKI PA DRUGO

Plan še ni vse

Poslovni čut ni odveč

V zadnjih letih je bil v teoriji o vodstvu podjetij dosežen velik napredek. Toda, ali niso doslej preveč poudarjali tehničnih vidikov vprašanja? Računalnik ne more rešiti vseh problemov. V sistemu organizacije je človek najbolj krhek veržni sklep, kajti njegove osebnosti želje niso vedno v skladu s cilji, ki jih želi doseči njegovo podjetje. Poleg tega pa ima človek veliko sposobnost prilagajanja, kot ugotavlja V. Trapeznikov, akademik, heroj socialističnega dela in direktor inštituta za probleme vodstva pri sovjetski akademiji znanosti.

Dne 2. avgusta lani je »Pravda« pisala, da bi tovarna Elektrostal, če bi samo hotela, lahko prihranila 24 odstotkov jekla pri pločevini. Toda proizvodni načrt, ki ga je dal ministrstvo, je bil izražen v tonah. Torej bi se prihranek pri kovini izkazal drugače: ne bi dosegel letnega načrta. Vodstvo Elektrostala je memilo, da je še najbolje, če dobesedno izpolni obveznosti.

Drugače povedano, smisel za iniciativno ni kar samodejno dober za kolektiv. Za ocenjevanje dela posameznikov bi bilo torej treba izdelati merila, ki bi podpirala uspešnost. Če bi torej lahko napravili tako, da bi povpraševanje vplivalo na ponudbo, bi gotovo razvil smisel za samoiniciativno. Kakšno so možnosti, da nekdo kupčeve pritožbe upošteva v današnjem sistemu? Zelo majhne. Podjetje za reševanje teh problemov nima nikakršnih rezerv, letni načrt pa je omejeval uporabo njegovih zmogljivosti na nekažno ravnotežje med ponudbo in povpraševanjem, kar ne dovoljuje samoiniciative.

Ker je proizvajalec kralj in ker je izguba kronična, bodo vse izdelke prodali ne glede na kakovost, in to vedo vsi. V režimu diktiranih cen vodi pomanjkanje samo k slab-

šanju kvalitete. Tudi če standardi obstajajo, se jih nihče ne drži.

Kupec bi moral imeti možnost kupiti ali pa zavreči izdelek in v podjetjih bi morali predvideti rezervne zmogljivosti za prilagajanje spremembam v povpraševanju.

Metoda »poslovne igre« bi zaslužila večjo uporabo. Pokazala bi razliko v interesih različnih organizacij: vsaka bi se rada okrepila na račun splošnega interesa.

Vsakič, ko bi Gospodar izdelal kakšen velik načrt, prizadeta ministrstva ne bi smela zaupati naročni nikomur razen tistim, ki bi dali najboljše pogoje: najhitrejša roka izdelave, najmanjše investicijske zahteve itd. Če bi se bolj zatekali k natečajem, bi uspešneje premagovali monopol, ki zavirajo napredek. Tako bi dosegli konkurenco med podjetji in bi jih vzpodbujali k ustvarjalnosti in tudi tveganju. Skratka, treba je najti pravila za mobiliziranje pobude.

ИНТЕРПАТФАРМ
ТАБЕТА

londonska National Gallery najlepše mojstrovine sveta, Leningrajski Ermitaž je morda najbogatejši zaradi slik, ki jih je nagradila Katarina II., Metropolitan v New Yorku in National Gallery v Washingtonu pa imata samo posamezne primerke. V nasprotju z Louvrom nimata velikih zbirk.

Danes Louvre skuša zapolniti vrzeli v svojih zbirkah in zato tudi rad kupuje po tržnih cenah, ki pa so vedno vrtočlave. Tako je leta 1969 kupil Bellinija, leta 1970 pa Corota. Kupil bi rad še druge, vendar v dirki za mojstrovinami ob visokih cenah vedno zmagujejo Američani. Ti so povrh vsega še nenasitni!

Skupina mladih konservatorjev, ki skrbijo za bogatenje oddelka za slikarstvo, skuša biti povsod, kjer kdo prodaja kakšno dobro sliko. In število velikih mojstrov in je vsak dan manjše.

Včasih se zgodi, da tudi kaj odkrijejo. Kar tako, na dražbah v kakšni »nesumljivici« sliki zavohajo mojstrovino. Med takimi najdbami sta v zadnjih letih bila po en Poussin in Goya, kupljena za smešno nizko vsoto. V zadnjih letih se je muzej precej obogatil tudi z mojstrovinami tujih slikarstev. Njegova angleška zbirka je najmočnejša za londonsko. Novosti so našli tudi na nemškem, španskem, in sveda tudi na domačem, francoskem območju.

V nasprotju s splošnim mnenjem Louvre ni reven muzej. Jasno je, da Zveza državnih muzejev nima velikih subvencij za nabavo novosti, toda zadnja leta ji ministrstvo za finance daje dohodek od vstopnic, kar Louvre — poleg velikodušnih darov — daje letno še pet do šest milijonov frankov (16 do 20 milijonov dinarjev).

Tem dohodkom je treba dodati še koristi od novega zakona, ki dovoljuje plačevati take na dediščino v obliki umetnin. V ta namen je ustanovljena posebna komisija, ki bo ministru za kulturo Jacquesu Duhamelu posredno povečala viro za francoske muzeje, obenem pa bo to zadržalo v mejach Francije in v korist njenega naroda pomemben del umetnin, ki so v rokah zasebnikov in ki bi se prej ali slej utegnile razpršiti po vseh muzejih sveta.

Le Monde

Raj za razsipneže

Reprezentančni stroški japonskih firm so lani znašali več kot 1000 milijard jenov, to je več kot 50 milijard dinarjev. To je rezultat ankete, ki jo je izvedla državna davkarija. Glede na prejšnje leto so Japonci za golf, kegljanje, restoracije, »čajnice« in kabarete lani porabili za 16,9 odstotkov več denarja. Novi rekord! Letošnji vladni program za javne investicije za izgradnjo 350.000 stanovanj je le malo nižji: 49 milijard dinarjev.

Od 987.000 družb, jih je 840.000 prijelo reprezentančne stroške. Povprečje na družbo je 70.000 din. V šestih letih so se stroški podvojili. Največ zapravijo storitvene družbe, manjše štejejo reklamne agencije in zabavišča, ki za reprezentanco dajo 1,5 odst. dohodka, najmanj pa trgovci, kmetje in ribiči (2,5 promila).

Izdatki za reprezentanco so toliko manjši, kolikor večje je podjetje. Tista s kapitalom pod 5 milijoni jenov so v povprečju porabile 9 promil dohodka, družbe s kapitalom nad 10 milijard pa samo 2 jena na tisoč zasluženih.

Reprezentančni stroški, vsaj tisti, ki so neizogibni, načeloma niso omejeni. Toda zaradi pregleda nad neupravičenimi izdatki »šajo-zokuje« (neke vrste zapravljivcev), je poseben zakon leta 1954 uvedel maksimum: reprezentančni stroški ne smejo presegati 2,5 promila kapitala, kateremu se doda premijo 200.000 din. Za presežek morajo družbe plačati davek v višini 60 odst. presežene vsote (70 odstotkov po aprilu 1971). Leta 1970 je bila samo četrtina stroškov pod obvezno kontrolo in davčni dohodek ni presegel 5 milijard dinarjev.

L'EXPANSION

Tradicija in solidnost

Nenavadna delniška družba

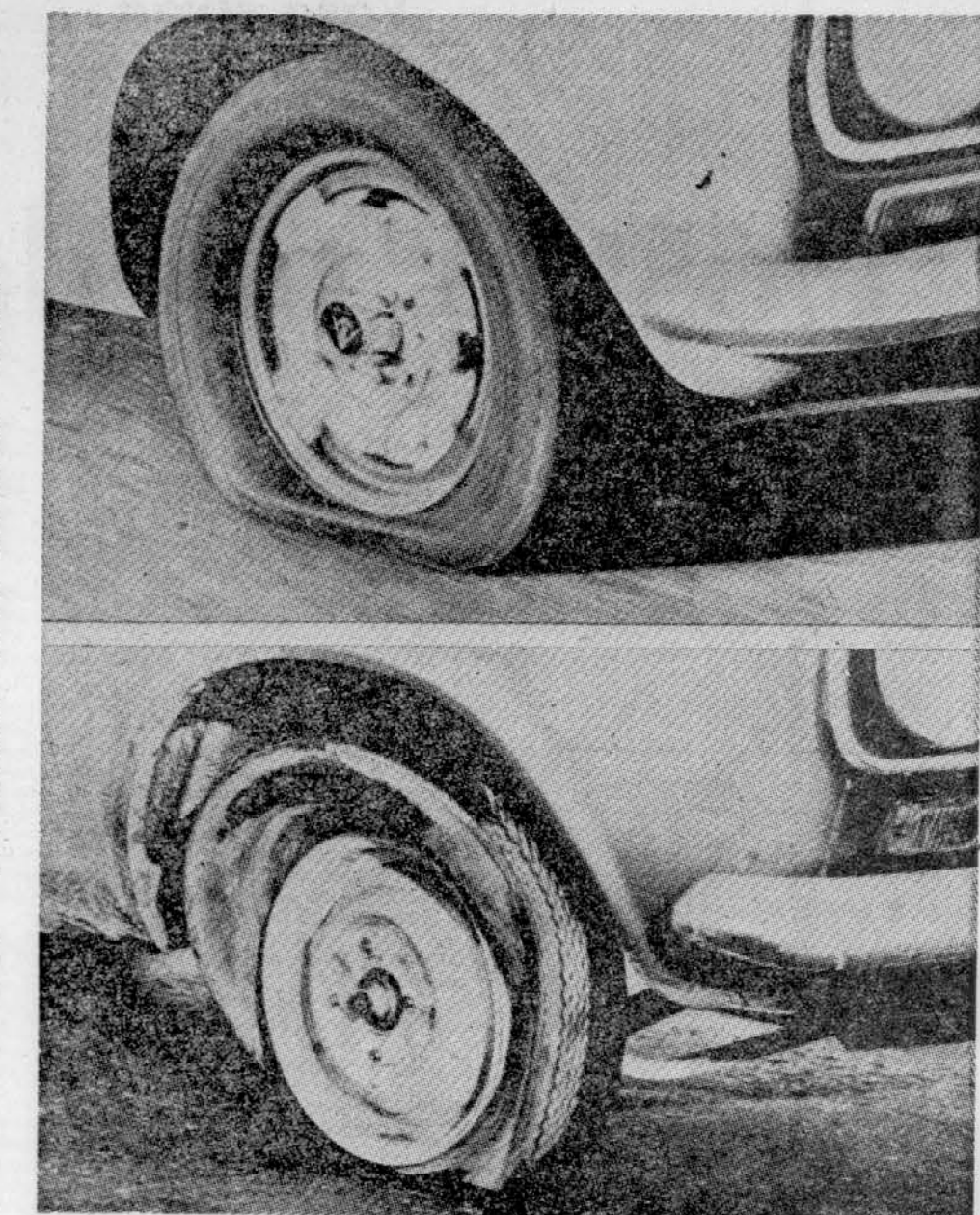
Brošura te družbe je živahnih barv: rdeča, oranžna in zlata in njene strani so perforirane v obliki srca. Če je to morda malce nenavadno, je besedilo v njej še bolj: družba Kohl Liegenschaften iz Ulma poziva ljudi, naj kupijo delnice ... javnih hišah v Konstanci in Kaiserslauternu. »Najstarejši poklic na svetu je tudi najbolj soliden,« lahko beremo na straneh brošure. Naložba je zanesljiva, kajti Sladka Irma ne pozna nazadovanja.

Ta poklic res ni od večera, vendar pa gre za prvi, vsaj zakonski poziv javnosti za naložbo v te namene. Ponudba je privlačna, saj je zagotovljen 9 odstoten dobiček na leto.

V Nemčiji je prostitucija priznana kot družbena nuja in občinske uprave na splošno dajejo prednost javnim hišam, saj tako ni prostitutk na ulicah. In s ponosom pravijo javnim hišam »delavice«.

Poklic je že tako uzakonjen, da ima vsako mesto tiskan vodnik za javne hiše, s parkirnimi prostori, s cenami in drugimi ustrezno.

Morebitne delničarje bržkone bolj zani-

STARA IN NOVA (ZGORAJ) DUNLOPOVA ZRAČNICA PO NEZGODI.

Sto na uro s prazno gumo

Nov Dunlopov izdelek

Idejo za izdelavo take gume, ki bi bila varna tudi, kadar počti, je pred tremi leti čisto nenadno dobil Tom French, angleški tehnik tovarne Dunlop. V letalu je od dolgega časa začel risati prazne gume. Ena med njimi je bila zelo široka, imela pa manjši notranji obseg. Anglež je uvidel, da taka guma, četudi bi bila popolnoma prazna, ne bi mogla uiti s platišča, kar pa vozniku zelo olajša vodenje avta po cesti.

Zadevo so zadnja tri leta razvili in izpopolnili v Dunlopovi tovarni v Coventryju, pred kratkim pa so jo tudi uradno preizkusili na maršelskem avtodromu, pred več kot sto evropskimi novinarji. Nekdo med njimi je povedal: »V minljivi prazno gumo sem vozil sto na uro in na volanu nisem čutil niti malo tresenja. V ovinkih, pri sedemdeset na uro, je vozilo odlično ležalo.«

Nova guma se trenutno imenuje »total mobility« in jo že imenujejo guma tretje generacije (prva je tubeless — brez zračnice, druga pa radialka). Poleg tega, da so odpravi nevarnosti v zvezi s preluknjanjem gume (po Dunlopovi študiji se 40 odst. takih defektov zgodi med vožnjo), pri »total mobility« ob cesti ni treba menjati kolesa (po Dunlopu se 35 odst. nezdov z gumami pripeti ponoči, 75 odst. voznic ne zna zamenjati kolesa, več kot četrtina rezervnih koles ni uporabnih, povprečen čas za menjavo je 2 uri in 5 minut, v več kot 8 odst. primerov pa je potrebno več kot 8 ur).

S preluknjano gumo »total mobility« bo lahko vozil s hitrostjo do osemdeset na uro še 160 kilometrov, do mesta, kjer nam jo bo vulkanizer lahko popravil v petih 5 minutah. Teh karakteristik nova guma nima samo zaradi oblike, temveč tudi zaradi oljne samolepljive tekočine v notranjosti.

Sveda niso še vsi tehnični problemi rešeni. Dunlop skupaj s Pirellijem (ti dve firmi sta že leto in pol združeni) se mora še odločiti, ali bodo novo gumo montirali na navadno ali na posebno platišča. Odločitev bo težka, saj zadeva probleme tržiska, organizacije, distribucije in cen (praviijo, da bo nova guma za 10 odst. dražja).

»Zaradi vsega tega nove gume ne bomo začeli proizvajati prej kot čez 18 mesecev,« pravi pri podjetju Pirelli-Dunlop. V tem času bo britansko-italijanska družba morala pripraviti proizvajalce avtomobilov, da se odločijo za »total mobility«, obenem pa prodati novi patent sebi sorodnim firmam (samo lani so v Italiji prodali 18 milijonov avtomobilskih gum, od tega 47 odst. Pirellievih, 25 odst. Michelinovih, 19 odst. Ceatovih itd.).

Naj bodo tehnično-trgovske težave še tako velike, ni več dvoma, da je optimizem pri Pirelliju in Dunlopu upravičen: praviijo, da je varen avto — vozilo prihodnosti. In brez varne gume ni varnega avta.

Panorama

stanci pa 35 »najemnikov«. Obe hiši imata izredno lego: prva je v bližini oporišča NATO, druga pa je čisto na švicarski meji, kjer je prostitucija prepovedana. Najemnice imajo pogodbo, da morajo za najemnika plačevati 25 mark na dan, od stranke pa ne smejo vzeti manj kot 30 mark. Vsaka soba ima alarmne naprave, da se ne bi ponovilo kaj takega kar je pred dvema letoma storil neki francoski vojak, ki je v Konstanci vrge v javno hišo tri ročne bombe, njegova komanda pa je zato morala plačati 800.000 frankov odškodnine.

Doslej je Kohl dobil 120 do 130 delničarjev, ki so vložili 5 milijonov mark. Ker vsaka delnica velja 4700 mark, se lahko več manjših varčevalcev združi za nakup. Kot je razvidno iz prospekta, bi družba rada zbrala kapital v višini 8 milijonov mark. Toda Kohlu to očitno ni dovolj: upa, da bo do konca 1973 imel v Nemčiji in Avstriji osem hiš. Zato pa bo potreboval še 45 milijonov mark, ki jih bo nabral z reklamno v časopisih in s trgovskimi potniki.

Wall Street Journal